

BERGAMA MERKEZ İLÇE VE KÖYLERİNDE YAŞAYAN YÖRÜKLERİN AĞIZ İNCELEMESİ

Hazırlayan: Hale BOZALAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fatma Sibel BAYRAKTAR

Lisansüstü eğitim, öğretim ve sınav yönetmeliğinin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
Türk Dili Bilim Dalı için öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
2008

ÖN SÖZ

Türk dili için diğer dillerde olduğu gibi ağız çalışmaları önemli bir yer tutar. Ağız çalışmalarını Türkçe için değerlendirdiğimizde, ilk yapılan araştırmaların diğer dillere göre daha geç dönemde kayıt altına alındığını görmekteyiz. Ayrıca yapılan derlemelerde duyulan seslerin aynı anda yazıya geçirilişi ve seslerin dikkatlice incelenememesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktaydı. Tabii burada teknolojik altyapı yetersizliğini de vurgulamakta fayda vardır.

Ağız çalışmaları Türk dili açısından birçok fayda getirmektedir. Kullanılan kelimeler Türkçenin zengin sözvarlığının bir parçasıdır. Bugün ağızlarda gördüğümüz ve kullandığımız kelimeler Türkçenin zengin yaratma gücünün bir sonucudur. Her yöre veya bölge bir nevi kendi kelime kadrolarıyla Türkçeye katkı sağlamaktadır. Yine bununla birlikte Türkçenin bazı sorunları ağız çalışmaları sonucu aydınlatılabilmektedir. Bugün yeni görüşler ve sonuçlar ortaya konulabilmektedir. Bu çalışmalar, ağız çalışmalarının nihai hedefi olan ağız atlaslarının sonuçlandırılmasında önemli görev sağlarlar.

Bergama'nın tarihi derinliği milattan önceki yıllara giden önemli ve kozmopolit bir şehirdir. Eski Yunanlılar döneminden beri kent yaşamı ve sosyal hayatı Bergama şehrinin ne denli gelişmiş bir yerleşim birimi olduğunu gösterir. Bunu birçok tarihi yapıta ve bu yapıtların kullanım amaçlarından görmemiz mümkündür.

Bölge Bizanslıların yönetiminden sonra idaresi ilk olarak XIV. yy'ın ilk çeyreğinde Karesioğulları beyliğine; daha sonra Osmanlı devletine geçmiştir. Beylikler ve Osmanlı döneminde büyük miktarda Yörük grubu, fethedilen bu topraklara gelmiştir. Bergama'yı bir Türk yurdu haline getirmiştir.

Sonuç olarak çalışmamızın temelini oluşturan Bergama yöresi Yörük ağızları, Türkiye ağızları içinde ayrı bir yeri vardır. Yörük yerleşimin yoğun olduğu bu bölge üzerinde Zeynep Korkmaz'ın "Güney Batı Anadolu Ağızları" adlı eserinden başka detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Oysaki bu bölge (Genelinde Ege) Türk dili ve dialektoloji çalışmaları açısından kilit noktalardan biridir. Tarihi Türk şiveleri döneminde gördüğümüz bir çok fonetik ve morfolojik hadiseyi bu bölge dahilinde görmemiz mümkündür. Yaptığımız çalışmada bu unsurlar üzerinde durulmuş; örneklerle desteklenmiştir.

Tezi hazırlarken sürekli desteğini gördüğüm ve çalışmamın başından sonuna kadar büyük sabır gösteren Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Fatma Sibel Bayraktar'a; tezin yazımında ve düzenlenmesinde yardımını gördüğüm arkadaşım Okt. Bülent Hünerli'ye müteşekkirim. Her türlü desteğini esirgemeyen ailemin tüm bireyelerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Hale BOZALAN

Edirne

Hazırlayan: Hale BOZALAN

Tezin Adı: Bergama Merkez İlçe Köylerinde Yaşayan Yörüklerin Ağız İncelemesi

ÖZET

Yapılan bu çalışma, İzmir Bergama merkez ilçe ve köylerinde yaşayan Yörüklerin ağızları'nı temel almaktadır. Tez "*Giriş*", "*İnceleme*", "*Metinler*", "*Sonuç*", "*Sözlük*" ve "*Kaynakça*" kısımlardan oluşmaktadır. "*Giriş*" bölümünde Bergama'nın tarihi yapısı hakkında bilgi verilmekle birlikte; Yörüklerin bölgeye yerleşmeleri üzerinde de durulmuştur. "*İnceleme*" kısmında Bergama'da yaşayan Yörük ağızlarının fonetik ve morfolojik yapısı incelenmiş; örneklerle desteklenmiştir. "*Metinler*" kısmında derlenen 32 metnin transkripsiyon alfabesiyle yazılmıştır. "*Sonuç*" kısmında Bergama'da yaşayan Yörük ağzının önemli görülen fonetik ve morfolojik özelliklerine değinilmiştir. "*Kaynakça*" kısmında ise tez için yararlanılan eserlerin künyeleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Bergama, Yörük, Fonetik, Morfolojik

Prepared by: Hale BOZALAN

Name of thesis: Accents of Yoruks who live in city centres and villages of İzmir Bergama

ABSTRACT

This research is mainly comprised of accents of “*Yoruks*” who live in city centres and villages of İzmir/Bergama. The thesis consists of “*Introduction*”, “*Research*”, “*Texts*”, “*Conclusion*”, “*Dictionary*” and “*Bibliography*” sections. Along with the information given about Bergama’s historical structure in the section of “*Introduction*”, settlements of the “*Yoruks*” on the region are mentioned. In “*Research*” part, phonetic and morphological structure of the accent of the “*Yoruks*”, living in Bergama, is inspected and supported by illustrations. Compiled in the section of “*Texts*”, the 32 texts have been written in transcription alphabet. In the section of “*Conclusion*”, the fundamental phonetic and morphologic features of accent of “*Yoruk*” are mentioned. In the section of “*Bibliography*”, identification plates, used in thesis, are given.

Key Words: Accent, Bergama, Yörük, Phonetic, Morphological

İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
Özet	iii
Abstract	iv
Transkripsiyon İşaretleri	viii
Kısaltmalar	ix
Giriş	
Ağız Çalışmalarına Genel bir Bakış	1
Bergama'nın Tarihi	4
Bergama'nın Coğrafi Konumu	6
Yörükler	8
Bergama'nın Türkmen İskanı Tarihi	18
İnceleme	23
Ünlüler	24
Uzun Ünlüler	24
Ses Olayları Sonucu Meydana Gelen Uzun Ünlüler	24
Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler	29
İkiz Ünlüler	29
Ünlü Uyumu	31
Kalınlık İncelik Uyumu	31
Düzlük Yuvarlaklık Uyumu	34
Ünlü Değişmeleri	35
Kalın Ünlülerin İncelmesi	36
İnce Ünlülerin Kalınlaşması	37
Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	39
Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	40
Geniş Ünlülerin Daralması	40
Dar Ünlülerin Genişlemesi	41
Ünlü Düşmesi	43
Ünlü Türemesi	45
Ünlü Birleşmeleri	47
Ünsüzler	47
Ünsüz Değişmeleri	49
Sedalılaşma	49
Sedasızlaşma	51
Süreklileşme	53
Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişim	55
Süreksizleşme	56
Süreksizler Arası Ünsüz Değişmeleri	56
Ünsüz Benzeşmesi	56
Ünsüz Düşmesi	58
Ünsüzlerin Yer Değiştirmesi	62
Ünsüz İkizleşmesi	62
İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi	62
Hece Kaynaşması	63
Hece Yutulması	63
Ünsüz Türemesi	63
Şekil Bilgisi	65

Türetme (Yapım) Ekleri	66
İsimden İsim Türeten Ekler	66
İsimden Fiil Türeten Ekler	67
Fiilden İsim Türeten Ekler	68
Fiilden Fiil Türeten Ekler	70
İsimler	71
Çokluk Ekleri	71
İyelik Ekleri	73
Aitlik Eki	74
Hal Ekleri	74
Zamirler	82
Şahıs Zamirleri	82
Dönüşlülük Zamiri	83
İşaret Zamirleri	84
Soru Zamirleri	87
Belirsizlik Zamirleri	88
Sıfatlar	90
İşaret Sıfatları	91
Sayı Sıfatları	91
Belgisiz sıfatlar	92
Soru Sıfatları	92
Niteleme sıfatları	92
Zarflar	93
Yer Yön Zarfları	93
Zaman Zarfları	93
Nasıllık Nicelik Zarfları	95
Azlık Çokluk Zarfları	95
Soru Zarfları	96
Edatlar	96
Ünlem Edatları	96
Ünlemler	97
Seslenme Edatları	97
Sorma Edatları	98
Gösterme Edatları	98
Cevap Edatları	98
Bağlama Edatları	99
Cümle Başı Edatları	99
Denkleştirme-Karşılaştırma Edatları	100
Sıralama Edatları	100
Sona Gelen Edatlar	101
Son Çekim Edatları	101
Fiiller	102
Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	102
İyelik Kökenli Şahıs ekleri	103
Bildirme Kipleri	104
Şimdiki Zaman	104
Görülen Geçmiş Zaman	105
Öğrenilen geçmiş Zaman	107
Geniş Zaman	108
Gelecek Zaman	110

Tasarlama Kipleri	111
Şart Kipi	111
Emir Kipi	112
İstek Kipi	112
Gereklilik Kipi	113
Birleşik Çekimler	113
Hikaye	113
Rivayet	114
Şart	114
Ek fiil	115
Sıfat fiiller	117
Zarf Fiiller	118
Arkaik İzler Taşıyan Kelimeler ve Ekler	121
Sonuç	124
Metinler	127
Sözlük	193
Kaynakça	214

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ÜNLÜLER

á: “a” ile “e” arası bir ünlü

â: “a” ile “o” arası bir ünlü

è: “e” ile “i” arası bir ünlü

ê: “e” ile “ö” arası bir ünlü

î: “i” ile “u” arası bir ünlü

í: “ı” ile “i” arası bir ünlü

ò: “o” ile “u” arası bir ünlü

ô: “ö” ile “ü” arası bir ünlü

õ: “o” ile “ö” arası bir ünlü

¯: Ünlüler üzerinde uzunluk işareti

˘: Ünlüler üzerinde kısalık işareti

◌̣: Ulama işareti

◌̤: Diftong işareti

ÜNSÜZLER

ɸ: Sızıcılaşma eğilimli “b” ile “v” arası ünsüz

ɥ: “u” ile “ü” arası bir ünlü

Ç: “ç” ile “c” arası ünsüz

F: “f” ile “v” arası ünsüz

ğ: Arka damak g’si

ğ̣: Kalın ünlülerle kullanılan ön damak g’si

ķ: Arka damak k’si

ķ̣: Kalın ünlülerle kullanılan ön damak k’si

ĺ: Kalın ünlülerle kullanılan ön damak l’si

ř: Titrekliği uzatılan r

S: “s” ile “z” arası ünsüz

Ş: “ç” ile “ş” arası ünsüz

T: “t” ile “d” arası ünsüz

KISALTMALAR

MDD: Metin Dışı Derleme

Bkz: Bakınız

Not:Çalışmamızda öncelikle metnin numarası daha sonra ilgili kısmın cümle numarası verilecektir. Örnek: (33/7)gibi

a) PROBLEM

Bir yazı dilinin kullanıldığı saha içinde yer alan bütün ağızlar, o yazı dilinin zenginlik kaynaklarıdır. Bir yörenin ağızı esas alınarak ortaya konan yazı dili diğer ağızlardan da çeşitli şekiller ve kelimeler alarak gelişir ve zenginleşir. Ağızlar bir dilin bozulmuş şekilleri değil, konuşma dilinin bölgeler arasında ses ve şekil yönünden küçük farklılıklar göstermesi ile ortaya çıkan ve tarihi yazı dilleri ile çağdaş lehçelerden bazı izler taşıyan kollarıdır. Dolayısıyla bir yazı dilinin eksiksiz ve tam bir gramerinin yazılması, o yazı diline kaynaklık eden ağızların da incelenmesi ile mümkündür.

Ahmet Caferoğlu'nun 1957 yılında; "Bugünkü medeni milletler, kendi şive ve ağızlarının derleme ve toplamasına geniş yer ayırarak coğrafi dil haritalarını da vücuda geçirmekle kültür davalarından birini kökünden hallettikleri halde bizde maalesef bu saha geride kalmak durumunu ısrarla muhafaza etmektedir. Halbuki mukayeseli Türk grameri ile iştikaklı sözcüğümüzün yapısında Anadolu ağızları malzemesinin kaçınılmaz önemli bir durumu vardır." Sözleriyle dile getirdiği görüşlerinden bugüne kadar, ağız malzemelerinin derlenmesinde önemli bir yol alınmasına rağmen, Türk dilinin mukayeseli gramerinin ve etimolojik sözlüğünün yazılması henüz gerçekleşmemiştir.

Bu çalışma ile her geçen gün gerçekleşmesinin zorlaştığına inandığımız ağız çalışmalarından Bergama yöresindeki Yörüklerin ağızı incelenecek ve diğer Anadolu ağızlarıyla ilişkisi ortaya konulacaktır.

b) AMAÇ

Türkçenin grameri ile bazı sorunların çözümü için ağızlara ait malzemenin faydalanılmalıdır.

Türkçenin mukayeseli gramerinin daha sağlıklı bir şekilde yazılması ancak böyle bir yaklaşımla mümkün olabilir.

Bugüne kadar Bergama yöresindeki Yörüklerin ağız araştırması ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma ile Bergama yöresindeki Yörüklerin ağız incelenmiş olacaktır.

c) ÖNEM

Türk dilinin kendi yapısını ve sistemini esas alarak yapılacak gramer çalışmalarında Anadolu ve Rumeli ağızlarının göz önünde bulundurulması gerekir.

Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörüklerin ağız incelenerek kapsamlı bilgilere ulaşılabilecektir.

d) SAYILTILAR

Bu çalışmada aşağıdaki sayıtlardan hareket edilecektir:

1. Ağız araştırmaları, seçilen bölgede konuşulan dili, yapılan derleme çalışmaları ile fonetik, leksik ve morfolojik bakımdan inceler.
2. Elde edilen bulgular diğer yardımcı bilimlere (sosyoloji, halkbilim, tarih vb.) veri hazırlar.

e) SINIRLILIKLAR

Bu çalışmamızı Anadolu ve Rumeli ağızları olarak sınırlandırıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında, bu alanda daha önce yapılmış olan ağız çalışmalarından ve incelemelerden faydalanılacaktır. Yayımlanmış akademik eserler tercih edilecek, yayımlanmamış doktora ve yüksek lisans tezlerinden faydalanılacaktır.

f) TANIM

YÖNTEM

a) ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmamız tarama modelinde yapılacaktır. Araştırma için, daha önce basılmış ağız kitapları tespit edilecek ve bu eserlerde metinler taranacak, derleme sözlüğünden faydalanılacaktır.

b) EVREN VE ÖRNEKLEM

Çalışmamızda bir çalışma evreni bulunmaktadır. Çalışma evreni olarak, Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarını kabul etmekteyiz. Örneklemimiz ise Bergama yöresi Yörük ağızlarıdır.

c) VERİLERİN TOPLANMASI

İncelemeye esas aldığımız metinler çalışmanın temel verileridir. Ayrıca konuyla ilgili teorik kitaplar ve süreli yayınlara da başvurulacaktır.

AĞIZ ÇALIŞMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

1. ÇALIŞMANIN AĞIZ ARAŞTIRMALARI İÇİNDEKİ YERİ

Türkoloji bilimi oldukça yeni kurulmuş bir bilim dalı olduğundan, Anadolu ağızları üzerindeki araştırmalar da oldukça yenidir. Bu konudaki ilk çalışmalar geçen yüzyılın ikinci yarısından sonraya rastlar. 1940 yıllarına kadar uzanan dönemdeki araştırmalar bir iki istisnası dışında genellikle “yabancı araştırmacılar dönemi” olarak adlandırılabilir.³

Anadolu ağızlarının daha verimli olduğu dönem 1940 yılından sonra başlar. Bu dönem daha çok yerli araştırmacıların göz doldurduğu bir dönemdir. Türkiye’de 1932 yılında Türk Dil devrimi yapılması Anadolu halk ağızlarına karşı geniş bir ilgi uyandırmıştı.⁴ Büyük bir seferberlik sonucunda 1932 - 1934 yılları arasında 6 ciltlik Söz Derleme Dergisi ortaya çıktı. Daha sonra yetersiz görülen bu çalışma daha kapsamlı olarak 1952-1959 yılları arasında yeniden derlenmiş ve birincisinden birkaç kat daha fazla malzeme elde edilmiştir. Her iki derlemenin birleşmesinden de “Derleme Sözlüğü” meydana gelmiştir.

Hamit Zübeyr Koşay ve İshak Refet İstıman tarafından yayımlanan “Anadilden Derlemeler” de bulunduğu halde 1. ve 2. Derlemelerde bulunmayan sözcükler de Derleme sözlüğünün 2.baskısında yer almaktadır.⁵ Ancak TDK’nın aylık dergisi olan “Türk Dili” nde zaman zaman araştırmacıların Derleme Sözlüğüne yeni katkıları yer almaktadır. Örneğin: Prof Dr. Tuncer Gülensoy, “Anadolu Ağızları Derleme Sözlüğüne Katkılar”⁶, Emin Kalay, “Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar”⁷, Cevdet Şanlı, “Kırklareli, Erzurum ve Artvin İllerimizden Derleme Sözlüğüne Katkılar”⁸ gibi.

³ Zeynep Korkmaz, (1995) *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Ankara Yüksek Öğretim Kurulu matbaası yay. No:629, C2, Ankara, s. 199

⁴ Korkmaz (1995) s: 200

⁵ *Derleme Sözlüğü* TDK. Yay. Sayı 211, 2. Baskıya Önsöz

⁶ Tuncer Gülensoy, (1998), *Anadolu Ağızları Derleme Sözlüğüne Katkılar*, *Türk Dili*, TDK. Yay sayı: 553, s. 14-16

⁷ Emin Kalay, (1997) *Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar*, *Türk Dili*, TDK. Yay. Sayı: 547, s: 25

⁸ Cevdet Şanlı (1997), *Kırklareli, Erzurum ve Artvin İllerimizden Derleme Sözlüğüne Katkılar*, *Türk Dili*, TDK. Yay. Sayı: 552, s: 542-547

Anadolu ağızları için yapılan çalışmaların en önemlileri metin derlemeleridir. Bu konuda çalışmalar yapmış en önemli kişi de şüphesiz Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'dur. Caferoğlu Anadolu dialektolojisi konusunda yerli araştırmacılara öncülük etmiştir. Batı Anadolu'dan başlayarak Doğu Anadolu, Kuzey ve Güney Anadolu bölgelerinde 9 ciltlik bir derleme külliyatı oluşturmuştur. Ancak bu derlemelerden örneğin Kayseri ağızı ile ilgili çalışmalar birkaç tekerleme ve çocuk oyunundan ibarettir ve bunların bir kısmı da doğru olarak yazıya geçirilmemiştir.⁹ Çünkü Caferoğlu bu çalışmalarını teyp aracılığı ile değil konuşmacıların anlattıklarını doğrudan doğruya yazıya geçirme şeklinde gerçekleştirmiştir. Böyle bir metodun hatasız olması zaten söz konusu olamaz. Bu gün metin çalışmaları hassas ses alma cihazlarıyla gerçekleşmekte ama duyular yine ināsan kulağının hassasiyetine bırakılmaktadır. Prof. Dr. Tuncer Gülensoy 1988'de TDK. Yayınları arasında çıkan "Kütahya ve Yöresi Ağızları" adlı kitabının XVIII. Sayfasında: " Ülkemizde gerekli bir fonetik laboratuvarının bulunmamasından dolayı, metinlerin yazıya aktarılmasında yalnız kulaktan yararlanılmıştır. Bilindiği gibi bazı ses bilgisi olayları da işitme bakımından türlü kulaklara göre ayrılıklar gösterir. Bundan doğacak yanlışların yanlış duymayı önleyecek herhangi bir araca sahip olmamamıza verilerek bağışlanmasını dileriz" demektedir.

31 Ağustos 1998 tarihinde Trier Üniversitesi Dil ve Edebiyat Bilimleri Fakültesi ile Muğla Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi arasında gerçekleştirilen akademik işbirliği anlaşması çerçevesinde, program sorumlulukları Prof. Dr. Jens Peter Köster ile Yrd. Doç. Dr. Volkan Coşkun tarafından bir proje başlatılmıştır. Bu çalışmada amaçlanan Anadolu ağızları ve Çağdaş Türk lehçeleriyle ilgili bir ses arşivi kurulması ve fonetik araştırmaların laboratuvar ortamında gerçekleştirilmesinin sağlamasıdır. Batı ülkelerinde, bilhassa Almanya'da fonetik konusunda ilmi laboratuvarlarda sesler incelenebilmektedir. Ses analizleri, mükemmellik kazanan kayıt ve analiz araçları sayesinde gerçekleştirilmektedir. Bu tür çalışmalarda sonograflar, kimograflar, spektroflar gibi araçlarla yapılan incelemeler laringoskop, palatogram vb.nin verilerini tamamlar. Bu laboratuvar sayesinde söz, matematik olarak incelenmektedir. Günümüzde bütün Avrupa ülkelerinde fonetik laboratuvarı vardır. Bu laboratuvarlarda ses ve ağız çalışmalarına paralel olarak dil ve ağız atlaslarının hazırlanmasına yönelik çalışmalar

⁹ Ahmet Caferoğlu, (1994) *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II.*, Ankara Üniv. Basımevi, yay no: 587, Cilt II Ankara, s: 75-103

da yapılmaktadır. Günümüzde gelişmiş batılı ülkelerin hepsinin birer dil atlası mevcut olduğu gibi, bütün Avrupa'nın genel bir dil atlası da mevcuttur ve modern olarak bu atlasların hazırlanışı, ortalama olarak 40 sene önceye dayanmaktadır.

Fonetik laboratuvarlarında öncelikle yapılması gereken çalışmalarda biri de söyleyiş sözlüğünün hazırlanmasıdır. Bu sözlüğün hazırlanması ile, standart Türkçe'deki kelimelerin seslerinin bütün nitelik ve niceliklerinin tespit edilmesi, milli ve milletler arası mukayeseli çalışmalarda büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Türkçe bilmeyen yabancı bir bilim adamının, Türkçe'nin söyleyiş sözlüğü sayesinde Türkçe'nin fonetiği ve fonolojisiyle ilgili araştırmalar yapması mümkün olacaktır.¹⁰

Ne var ki, bu durumda kaynak kişilerin hızla kaybolduğunu göz önüne alarak en ücra köşelere kadar metin derleme konusunun bir an önce tamamlanması gerekmektedir.

Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ile başlayan bu akademik ağız çalışmaları Prof Dr. Zeynep Korkmaz, Prof Dr Selahattin Olcay, Doç Dr. Mecdut Mansuroğlu, Doç. Dr. Turgut Günay, Prof Dr. Ahmet Bican Ercilasun, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Prof Dr. Efrasiyap Gemalmaz gibi önemli şahsiyetler ile devam etmiştir ve bu çalışmalara her gün yenileri eklenmektedir.

Türk Dil Kurumu ağızlar konusunda son yıllarda oldukça yoğun bir yayın dönemi ne girmiş bulunmaktadır. 1983 yılından sonra basılan eserler arasında Kütahya ve Yöresi Ağızları¹¹, Erzurum İli Ağızları¹², Erzincan ve Yöresi Ağızları, Diyarbakır Ağızı, Urfa Merkez Ağızı¹³, Keban - Baskil-Ağın ve yöresi Ağızları, Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları, Irak Türkmen Türkçesi(Kerkük Ağızı)¹⁴, Edirne İli Ağızları¹⁵ nın yanında, Bilecik ili, Söğüt İlçesi ve Köyleri Ağız Araştırması, Çorum İli Osmancık

¹⁰ Volkan Coşkun, "Fonetik ve Fonetik Laboratuvarları" Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Başkanlığı, Konferans, 8Aralık 1999

¹¹ Tuncer Gülensoy(1988): *Kütahya ve Yaöresi Ağızları*, TDK yay. No:536 Ankara

¹² Efrasiyap Gemalmaz (1995): *Erzurum İli Ağızları* C.I. II. III. TDK Yay. No: 588 Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi

¹³ Özçelik S. (1997): *Urfa Merkez Ağızı*, TDK Yay. No: 666 Ankara, Yükseköğretim Kurulu Matbaası

¹⁴ Hidayet Kemal Bayatlı (1996): *Irak Türkmen Türkçesi*, TDK. Yay. No: 664, Ankara, Bizim Büro Basımevi

¹⁵ Emin Kalay (1998), *Edirne İli Ağızları*, TDK Yay. No: 694 Ankara. Yükseköğretim Kurulu Matbaası

İlçesi Danişmend Köyü Ağzı, İzmir İli Torbalı İlçesi Ahmetli Köyü Ağzı, Yenice Köyü Ağzı, Göktepe Köyü Ağzı gibi çeşitli yüksek lisans ve bitirme tezleri yayımlanmıştır.

Bu tip yöresel çalışmaların sonucu olarak da “Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri”¹⁶, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması”¹⁷ gibi bol malzeme gerektiren ve mukayese yoluyla oluşturulan eserler bilim dünyasına kazandırılmaktadır. Bundan sonraki aşama elbette ki bir dil atlasının oluşturulması olacaktır. Dil atlasları dil tarihi etnografya araştırmalarında kullanılan önemli kaynaklardır. Bir milletin kültür ve yerleşme tarihi hakkında heyecan verici ip uçları bu atlaslar sayesinde meydana çıkmaktadır. Türkiye Türkçesi’nin atlası henüz hazırlanmamıştır ancak, böyle bir çalışmaya başlanmak üzeredir.¹⁸

BERGAMA’NIN TARİHİ

Uygarlık Tarihi’nin en eski yerleşimlerinden biri olarak öne çıkan Bergama ya da antik söylemiyle Pergamon , tarih öncesinden itibaren, İon, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine kadar, uzunca bir tarihi sürece sahiptir.

Keramik buluntulardan bölgeye Arkaik Dönem’den beri yerleşildiği anlaşılmışsa da bu döneme ilişkin kalıntıya rastlanmamıştır.¹⁹

Tarihteki adı Pergamon ya da Pergamos “kale” anlamını taşır ve kökeni Hellen öncesi Luwi dilinden gelir.

Antik adıyla Pergamon şehrinin ilk yerleşim alanı Akropol’dür. Pergamon, Lidya ve Pers egemenliğinden sonra M.Ö. 283’ten itibaren ise 150 yıl boyunca Batı Anadolu’ya hükmetmeyi başarmış, Helenistik dönemin en önemli ve gelişmiş kültür ve tica- ret merkezi olmuştur.

¹⁶ Ahmet Buran (1996): *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, TDK Yay. No: 660 Ankara

¹⁷ Leyla Karahan (1996): *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* TDK Yay. No: 630 Ankara, Alıç Ofset Matbaacılık

¹⁸ Leyla Karahan (1999): Azerbaycan Dialektoloji Atlası Hakkında, *Türk Dili*, TDK , sayı: 567, s.185-189

¹⁹ Yurt Ansiklopedisi s. 4435

Helenistik Dönemde krallık merkezi olan Bergama özellikle II. Evmenes (İ.Ö. 197-159) döneminde en parlak yıllarını yaşamıştır. İ.Ö. 133'te Kral III. Attalos'un vasiyetiyle Roma Devleti'ne devredilen Bergama Roma İmparatorluğu'nun Asia Eyaleti baş kenti olmuştur. bu dönemde eski önemini yitiren kent, İmparator Hadrianus (İ.S.117-138)zamanında yeniden parlamıştır.Hıristiyanlığın yayılmaya başladığı sıralarda Bergama'da birtakım dinsel yapıların varlığı kanıtlanmıştır.²⁰

Hıristiyanlığın yayıldığı yerlerden biri olan Bergama Bizanslılar zamanında önceleri Efes'e bağlı bir piskoposluk iken daha sonra metropolitlik oldu. 716'da Mesleme b. Abdülmelik kumandasındaki Emevi kuvvetlerinin hücumuna uğradı ve akropol ele geçirildi. Bir yıl kadar burada kalan ordunun geri çekilmesinden sonra yeniden Bizans hakimiyetine girdi. XII. yüzyılda Türkmen akınlarına sahne oldu. 1113 yılında Türkler şehir civarında göründüler, hatta bazı kayıtlara göre de şehri fethettiler. Türkmen hücumları karşısında Bizans İmparatoru Manuel Komnenos tarafından tahkim edilen yerlerden biri de Bergama idi.²¹

İzmir ve Efes'e uzanan önemli bir güzergah üzerinde bulunması sebebiyle Haçlılar'ın geçiş yerlerinden biri olan Bergama, IV. Haçlı Seferi sırasında bir müddet işgal altında kaldı. 1302'de Bizanslılar tarafından terk edilen şehir bundan az sonra bu bölgede faaliyet gösteren Karesioğulları'nın eline geçti. Karesi Bey'in ölümü ile Karesi beyliği Balıkesir ve Bergama olmak üzere ikiye ayrıldığında şehir ve yöresi Yahşi Han'ın idare sinde kaldı, hatta buraya Yahşi-ili dahi dendi. Onun zamanında 1333'te şehre gelen İbn Battuta buranın harap bir belde olduğunu , fakat son derece müstahkem kalesinin bulunduğunu belirtir. Yahşi Han'ın ölümünün ardından , muhtemelen 1341'den hemen sonra Bergama Osmanlılar tarafından alındı. Timur Ankara Zaferi'nden sonra Bursa - Edremit yoluyla İzmir'e yürürken Bergama'ya geldi ve bir müddet burada kaldı. Şehrin özellikle .Menemen-İzmir'e inen yol üzerinde bulunması , askeri ve stratejik önemini bu dönemlerde de arttırmakta idi.

XV. ve XVI. yüzyıllarda ticari yönden gelişmiş dokumacılık, dericilik gibi meslekler önem kazanmıştır.

²⁰ *Yurt Ansiklopedisi* s. 4435

²¹ *İslam Ansiklopedisi*, s. 493

XVII. yüzyılda gelişmesini sürdürdüğü anlaşılan Bergama, Cihannüma'ya göre büyük bir kaleye sahip olup kalenin eteklerinde sağa sola doğru genişlemiş bir şehirdi; birçok cami ve mescid ile han ve hamamı vardı. Bir mahallesi eski su yolu üzerinde bulunduğu ve altı boş olduğundan, "ne yerde ne gökte" adıyla anılıyordu²² ki aynı bilgiler 1837'de buraya gelen Ch. Texier tarafından da tekrarlanmıştır. 1837'de veba salgınının baş gösterdiği Bergama, 1847'de uğradığı sel felaketiyle sarsıldı. 1853'teki yangın da bütün çarşayı ve evleri kül etti.

1919'da Yunan işgaline uğrayan Bergama 1922'de kurtarıldı. Cumhuriyet döneminde İzmir'e bağlı bir kazanın merkezi oldu.²³

Hekim Galinos gibi eskiçağların çok tanınmış bir şahsiyetinin, Bergamalı Yusuf, Kafiyeçi Mehmed Muhiddin , şair Sarı Kemal, Bergamalı Kadri Efendi, Bergamalı İbrahim, Bergamalı Cevdet gibi Osmanlı ilim ve kültür adamlarının yetiştiği Bergama'da antik çağların muhteşem abidelerinin (akropol, Athena kitaplığı, saraylar, su yolları) yanı sıra birçok Türk-İslam eseri de yer almaktadır.

COĞRAFİ KONUMU

Ege bölgesinde İzmir'in turistik bir ilçesi olan Bergama Çandarlı körfezine dökülen Bakırçay'ın suladığı havzada yer almaktadır.²⁴ 39 derece 07 dakika kuzey enlemi ve 27 derece 12 dakika doğu boylamı arasında yer almaktadır.²⁵ Kuzeyinde Madra dağı ve Kozak yaylası; güneyinde Yunt dağı yer alır. Graben özellikli ova 3200 km kare bir alana sahiptir. Bakırçay havzası; güneyinde yer alan ve Hermos (Gediz) nehrince sulanan havza gibi denize büyük cephe veren bir bölge değildir. Önündeki Kara dağı nedeniyle kapalı bir iç bölge konumundadır. Pergamon yerleşiminin çekirdeğini teşkil eden 335m rakımlı Kale dağı ; selinos (Bergama) ile Ketios (Kestel) çayları arasındadır.²⁶

²² Katip Çelebi, *Cihannüma*, s.659

²³ *İslam Ansiklopedisi*, s. 494

²⁴ Bülent Şahin, *Anadolu Tarihinde Bergama*, Bergama: 2004. s.8

²⁵ Eyüp Eriş(1979), *Bergama Uygarlık Tarihi*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları

²⁶ Şahin, s.8

Antik dönemde Pergamon'un deniz ile bağlantısı Elaia körfezindeki (Zeytindağ) liman aracılığı ile olmaktadır. Bugün Yeni Şakran - Kazıkbağlar aksında izleri bulunan liman yerleşmesi Kaikos'un getirdiği alüvyonlar nedeniyle dolmuştur.²⁷

Bergama, Türkiye'nin en büyük ilçelerinden biri olup kendine toplam 114 köy ve 5 belde bağlıdır.

İKLİMİ

Yazları sıcak ve kurak , kışları ılık ve yağışlı Akdeniz iklimi egemendir. Gündüz ve gece arasında sıcaklık farkı 15-20 derece arasındadır. Rüzgarlar yaz ve kış kuzeyden yıldız, kuzeydoğudan poyraz, kuzeybatıdan karayel şeklinde eser. Lodos ve batı rüzgarları yağmur getirir. Yıllık yağış tutarı 600 milimetre küp civarındadır.

NÜFUSU

2000 yılı genel nüfus sayımına göre toplam nüfusu 106.536'dır. Bu nüfusun 52.173'ü merkezde, 54.363'ü belde ve köylerde yaşamaktadır.

BELDELER

Bergama merkez, Zeytindağ, Yuntdağ, Göçbeyli, Turanlı, Kozak

KÖYLER

Ahmetbeyler, Akçenger, Alacalar, Ahlatlı, Alibeyli, Armağanlar, Atçılar, Avunduk, Avunduruk, Ayvatlar, Aziziye, Aşağıbey, Aşağıcuma, Aşağıkırıklar, Aşağılgindere, Balaban, Bayramcılar, Bekirler, Bozköy, Bozyerler, Cevaplı, Çakırlar, Çaltıkoru, Çalibahçe, Çamavlu, Çamköy, Çamoba, Çeltikçi, Çitköy, Çobanlar, Çürükbağ, Dağıstan, Demircidere, Dereköy, Doğancı, Durmuşlar, Eğiller, Eğrigöl, Ferizler, Gaylan, Göbeller, Gökçeyurt, Gültepe, Güneşli, Hacıhamzalar, Hacılar,

²⁷ Şahin, s.8

Halilağalar, Hamzalı Süleymaniye, Hisarköy, İkizler, İncecikler, İneşir, İsmaili, Kadıköy, Kaleardı, Kaplan, Kaplanköy, Kapıkaya, Karahıdırlı, Karalar, Karaveliler, Katrancı, Kaşıkçı, Kocahaliller, Kocaköy, Koyuneli, Kozluca, Kurfalı, Küçükaya, Kıranlı, Kırcalar, Kızıltepe, Mahmudiye, Maruflar, Muratlar, Narlıca, Okçular, Oruçlar, Ovacık, Öksüzler, Örenli, Örlemiş, Paşaköy, Pireveliler, Pınarköy, Rahmanlar, Sağancı, Sarıcalar, Sarıcaoğlu, Sarıdere, Seklik, Sindel, Süleymanlı, Tavukçukuru, Teğelti, Tekkedere, Tepeköy, Terzihaliller, Topallar, Tırmanlar, Üçtepe, Ürkütler, Yalnızdam, Yalnızev, Yeniler, Yerlitahtacı, Yortanlı, Yukarıada, Yukarıbey, Yukarıcuma, Yukarıkırıklar, Zağnos

Bu köyler arasından özellikle Ahlatlı, Armağanlar, Durmuşlar, İncecikler, İsmaili, Kaplan, Kızıltepe, Örlemiş, Yalnızdam, Yalnızev köyleri Yörük köyleri olup incelememizin gerçekleştiği köylerdir.

YÖRÜKLER

Anadolu ve Rumeli’de göçebe olarak yaşayan, geçimlerini hayvancılıkla sağlayan ve mevsimlere göre ova veya yaylalarda kurdukları çadırlarda oturan Oğuz Türklerine Yörük denir. Bunlara, Türkmenler adı da verilir. “Cesur, muhârip, iyi yürüyen, eli ayağı sağlam” gibi mânâları ifade eden “Yörük” kelimesi yerine, “yürük” kelimesi de kullanılır. Umumî olarak konar-göçer hayat yaşayan bütün topluluklar için kullanılan bu isim, daha çok göçebe Oğuz boyları için alem (özel isim) olmuştur. Orta Asya’dan Anadolu’ya göç eden Türkmen topluluklarının göçebe yaşamı yeğleyen ve yalnızca koyun yetiştirenleri, büyük olasılıkla 13. yüzyılda Yörük olarak anılıyordu.

On birinci yüzyılda Orta Asya’dan göç eden ve göçebe hayat yaşayan Oğuzlar, İran’dan geçerek, Malazgirt Zaferi’nden sonra Anadolu’ya geldiler. Burada da eski hayat tarzlarını aynen devam ettirdiler. İlk zamanlar Türkmen adıyla anılan Oğuzların bir kısmı yerleşik hayata geçti. Anadolu’nun İslâmlaştırılıp Türkleştirilmesi sırasında, Oğuz boyları, Anadolu’nun her tarafına yayıldı. Bir kısmı yerleşik hayata geçerek Türkmen adını aldı, bir kısmı da göçebe hayatını sürdürüp Yörük ismiyle anıldı.

Anadolu Selçukluları ve beylikleri dönemlerinde, Yörüklerden, askerî güç olarak faydalanıldı. Selçuklular ve Osmanlılar, Yörükleri sistemli bir şekilde toprağa yerleştirmeye çalıştılar. Orhan Gazi ve Yıldırım Bayezid devirlerinde, geçitlerin, derbentlerin korunması, Yörüklere yaptırıldı. Yörükler Osmanlı imparatorluğu ordularında genellikle geri hizmetlerde kullanılırdı. 25'i yamak 5' i eşkinci olmak üzere 30 kişilik ocak şeklinde timara sahiptiler.

Osmanlıların Rumeli'ye geçişinden sonra, Yörüklerin önemli bir bölümü de Rumeli'ye göç ettirildi. Sultan Birinci Murad Han zamanında, Saruhan'dan, Serez taraflarına kalabalık gruplar hâlinde sevk edilen Yörükler, iskân edildikleri yeni bölgelerde, yabancı unsurlar arasında bir dayanak noktası teşkil ettiler ve ileride yapılacak fetihlere yardımcı oldular. Yörüklerin Rumeli'ye geçirilmeleri, Yıldırım Bayezid Han devrinde daha yoğun bir şekilde devam etti.

Sultan İkinci Murad Han ve Fatih Sultan Mehmed Han zamanlarında, yeni fethedilen yerlere, çok Yörük nüfus nakledildi. Fatih Kanunnâmesi'nde Yörüklere, diğer ahaliye göre bazı vergi muafiyetleri tanındı. Fatih Kanunnamesi'nde, Yörüklerin, ağnam (koyunlar) resmî mükellefi ve askerlikle mükellef oldukları belirtildi. Orduda yardımcı kuvvet olarak vazife alan Yörükler, Kanuni devrinden itibaren, daha çok imar ve muhafaza hizmetlerinde kullanıldı. Buldukları coğrafi mevki itibariyle çeşitli hizmetler gören Yörükler, sahillerde gemi malzemesi temini ve gemi yapımında; derbentlerde ve ana güzergâhlarda yol emniyeti, tamir, muhafaza, köprü inşası ve menzillere ahire toplanması ve korunmasında; madenlerde, ordunun nakliye işlerinde ve devletin kalelerinin onarımlarında da istihdam edildiler. Yörüklerin, geçtikleri yerlerde kalabilecekleri, yaylak ve kışlak alanları belirlendi.

Yörüklerin Rumeli'ye geçirilmesi ve fethedilen yerlere yerleştirilmesi, daha sonra Osmanlı Devletinin umumî bir siyaseti oldu. Ancak, sonraki devirlerde, Yörüklerin Rumeli'ye yerleştirilmesi yavaşladı. Fakat 18. yüzyılın sonlarına kadar devam etti. Bu göçlerin bir kısmı, isteğe bağlı olduğu gibi, bir kısmı ise devlet siyaseti doğrultusunda mecburî olmuştur

Anadolu'da baş gösteren Celali İsyanları ve neticesinde meydana gelen iç çalkantılar ve ekonomik buhranlar, Anadolu'daki Yörüklerin düzeninin bozulmasına

yol açtı. Bu karışıklıklar, Yörük camiasına da sirayet etti. Devlet, bu yüzden, Yörükler üzerindeki idarî otoriteyi sağlamak ve doğabilecek zararları önlemek için, onları mecburî yerleşmeye tâbi tuttu. Mecburî iskânın gayesi, göçebe hayat tarzı sebebiyle Yörüklerin, yerleşik halka zarar yapmalarını önlemek, harap ve boş olan iskân merkezlerinin imar edilmesini, ekilmeyen toprakların işlenmesini temin etmek, devlet tarafından kontrol edilmesi zor olan eşkıya gruplarına karşı bir emniyet unsuru olarak set vazifesi görmelerini sağlamaktı.

1683 Viyana Seferi'nin mağlubiyetle sonuçlanması, Rumeli ve Anadolu ' da, geniş çapta aşiret hareketleri ve eşkıyalık hadiselerine sebep oldu. Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında, 1691 senesinde, Yörükleri tamamen iskân etmek için harekete geçildi.

Rumeli'deki Yörükler, "Evlad-ı Fatihan" adı altında yeni bir teşkilata tâbi tutuldu. Bunlardan, askerî maksatlarla faydalanılmaya çalışıldı. Anadolu'daki Yörükler ise, bilhassa Hama, Humus, Rakka ve Halep bölgelerine yerleştirilmek suretiyle, Aneze ve Şammar aşiretlerinin baskınları önlenmeye çalışıldı. 18 Mart 1692 tarihli bir ferman ile, Anadolu'nun çeşitli vilayet ve sancaklarından, muhtelif yörük aşiretlerine mensup yetmiş kadar oymak yerleştirildi. Bu aşiretlerin, yerlerini terk etmemeleri için de, Adana ve Maraş taraflarında, derbent mahallelerine Yörükler yerleştirildi. 1720 senesinde, Şam vilayetine bağlı bazı sancaklar Yörükler yerleştirilmek suretiyle, Türk nüfusu yönünden takviye edildi. Bazı Yörük oymakları da, kendi yaylak ve kışlaklarında iskâna tabi tutuldular. 1693 senesinde, Kayseri vilayetine bağlı Zamantı ve Pınarbaşı yaylaları, 1728'de Zamantı Irmağının etrafındaki harabe köyler, bu bölgede yaylak- kışlak hayatı yaşayan Yörüklere tahsis edildi. Ayrıca Kozan Dağındaki Yörükler, Çukurova'ya, Orta Toroslar daki kalabalık Yörük cemaatleri İçel, Antalya ve Isparta bölgelerinde dağınık halde bulunan Yörükler ise, Taşeli yaylaklarına yerleştirildiler. Bu arada, Orta Anadolu'ya (Çi -çekdağı, Nevşehir, Niğde)Yörük iskânı yapılırken, Teke, Hamid, Beyşehir, Alanya ve Akşehir Yörüklerinin de uygun yerlere yerleştirilmeleri için, 1732 senesinde ferman çıkarıldı. Ayrıca doğudan batıya uzanan Toros Dağlarının iç ve dış kısımlarında yeni kurulan birçok kasaba ve nahiyelere de, çeşitli yörük cemaatleri yerleştirildi. İçel ve Alanya bölgesinde yaşayan bazı Yörükler, Kıbrıs Adasına gönderildiler.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren, Yörüklerin iskânı, daha düzenli olarak yapılmaya başlandı. Vilayetlerine Yörük iskân edilecek valiler, yaylak ve kışlaktaki Yörükler üzerine iskân nazırı tayin ederek, onları disiplin altına almaya çalıştılar. Tanzimat'tan itibaren de boş araziler ve terk edilmiş yerler, iskân sahası olarak seçildi. Bu şekilde iskân için Bursa, Sivas, Ankara, Konya ve Aydın eyaletleriyle mülhakatı(bağlı yerler) seçildi. Yörüklerin iskânı için tertip edilen Fırka-i Islahiye, Adana Halep, Maraş ve Ayıntab'da (Anteb) yeni kasabalar da kurmak şartıyla pek çok Yörük cemaatini iskâna tâbi tuttu.

Yörükler,Divan-ı Hümayun'dan beratlı çeribaşlar tarafından yönetilirdi. Buldukları yerlerin kadılarının verdiği cezaları da çeribaşlar uygulardı. Yörüklerin geçtikleri yerlerde ne kadar kalabilecekleri, hangi yolları kullanabilecekleri, yaylak ve kışlak alanları belirlenmişti.²⁸ Yörüklerin isimleri ve onlarla ilgili kanunî hükümler, ilk defa Fatih Kanunnâmesi 'nde yer aldı. Buna göre kurulan yörük teşkilatı, idarî ve askerî maksatlara uygun şekilde düzenlendi.Fatih Kanunnâmesi'nde,Yörüklerin, sefere çıktıklarında her türlü teçhizatı kendilerinin temin etmeleri ve avâızdan muaf tutulmaları ve sefere çıkanların ertesi yıl çıkmamaları kanun hâline getirildi. Ancak, Yörüklerle ilgili kanunnâme Kanunî devri ortalarına doğru tamamlandı. Hasılatı, devletin hazine defterlerinde yazılı ve muayyen zemet birliklerine çevrilen Yörükler, seraskerlik adı altında bir takım gruplara ayrıldı.

Bunların başında, Yörüklerin arasından seçilerek bir berat ile tayin edilen “serasker” (yörük reisi) bulunurdu. Yörük seraskerlikleri, kendi aralarında ocaklara taksim olunmuşlardı. İlk zamanlar yirmi beş kişi bir “ocak” sayılırken, sonradan ocağın sayısı, otuza çıkarıldı. Bu ocakların her birinden beş kişi, sefere gitmek veya devlet hizmetini görmek üzere“eşkinici” olarak ayrılır, ocakta kalan diğer yirmi beş kişi de “yamak” olurdu. Eşkinici olarak seçilen bu beş kişinin, sefer ve divan-ı hümayuna hizmet masraflarını, altı aylık müddetle ve ellışer akça olmak üzere yamaklar karşılar, buna mukabil avâız-ı dîvâniye vergisinden muaf tutulurlardı. Yörükler, Yörük tarzi hayatı devam ettirirlerse, kendi hayat düzenlerine göre ayarlanmış bir kısım vergileri verirlerdi. Onlardan, hiçbir surette, diğer halktan alınan vergi alınmazdı. Ancak

²⁸ Ana Britanica C.32, s.253

Yörükler, tabîî hayatlarını bırakır da, ziraî hayata geçerlerse reaya kaydolunurlar, diğer halkın verdiği vergileri öderlerdi.

Yörüklerin yaşadıkları mıntıklalarda, köyler, mezralar ve yurtlardan meydana gelen kazalar kurulmuştu. Yörükler için cazip bir hâle getirilen kazalarda, Yörüklerin kazâî (adlî) meselelerini hal için, bir kadı bulunurdu. Kadılar, aynı zamanda, Yörüklerin sahip oldukları hayvanların tahrirleriyle, sefer sırasında orduda ikmal ve nakliye işlerinde vazife alacak olanların isimlerini ve kira bedellerini de tespit ederdi. Anadolu'da, bu şekilde kurulan birçok yörük kazası vardı.

Bugün, Yörüklerin tamamı yerleşik hayata geçmişlerdir. Ancak, eski hayat tarzlarını devam ettiren ve yaylak - kışlaklarda göçebe olarak yaşayan Yörükler, Toroslar'da hâlâ mevcut- tur. Günümüzde Yörüklerin çoğu Toroslar'da , bazıları da Batı Anadolu'da yaşamaktadır. Bunlar hayvancılığın yanı sıra halıcılık, kilimcilik, demircilik ve benzeri el sanatları ve tarımla uğraşmışlardır. Çoğu alevidir.²⁹

Yörükler, Orta Asya'dan getirdikleri gelenekleri devam ettiriyorlardı. Hayatları, belli kaidelere bağlanmıştı. Bu kaideler, daha çok, örf'e bağlıydı. Yazları serin olan yaylalarda, kışları ise sıcak veya ılık kışlaklarda geçiren Yörüklerin, yaylalara gidiş gelişleri, belli bir düzen içinde yapılırdı. Bu gidiş gelişler, belli yollardan olurdu. Yaylağı ve kışlağı olmayan Yörükler de otlak kiralarlardı. Yörüklerde yaylaklar, oymakların malı sayılır, o oymağa mensup olan herkesin hayvanları, burada serbestçe otlardı. Yaylak veya kışlaklardaki evler ve çevrelerindeki küçük bahçeler, şahıslara aitti. Çadırların ve küçük bahçelerin bulunduğu yere, "yurt yeri" denirdi. Bir oymağın hayvanlarının, diğer oymakların hayvanlarına karışmasını önlemek için, hayvanlara "dökün, dövme" veya "döğme" adı verilen damgalar vurulurdu. Hayvanların kulakları, belli şekillerde çentilerek de, diğer oba hayvanlarından ayrılırdı. Bu işaretlere "en" adı verilirdi. Koyun, keçi, sığır ve deve gibi hayvanlar besleyen Yörükler, yaylak ve kışlaklarda buğday, arpa, mısır ve bazı sebzeleri yetiştirirlerdi. Süt mâmulleri ve et, temel gıdalarını teşkil ederdi. Giyim ve ev eşyalarını, kendileri dokurlardı. Bununla beraber, kapalı bir ekonomiye sahip olmayıp, köy ve kasabalardaki pazarlara inerler, ürünlerini satarak kendi ihtiyaçlarını satın alırlardı. Develeriyle, şehirler arasında yük

²⁹ Ana Britanica C.32, s.253

taşırlandı. İstanbul gibi büyük şehirlere, buğday ve benzeri tüketim maddelerini, develeriyle, Yörükler taşırlandı. Keçi besleyen Yörükler, kıldan yapılmış çadırlarda, diğerleri ise keçeden yapılmış çadırlarda otururlardı. Evi andıran yörük çadırlarında, oturma, yatma ve yemek pişirme için bölümler vardı. Çadır, orta direğin etrafına sıralanmış 5-9 direk üzerine kurulurdu. Büyük çadırlarda, binek hayvanlarının bağlandığı bölüm dahi bulunurdu. Çadırın oturma bölümü, Yörük kilimleriyle döşenir, kenarlarda minderler bulunurdu. Çadırda, herkesin oturacağı yer belliydi.

Yörüklerin idarî teşkilatlanmaları, oba, oymak, boy ve ulus şeklindeydi. Yaylak ve kışlaklarda, bir soyun yaşadığı alana “oba” denirdi. Bu terim, zamanla kaybolmuş ve yerini mahalle kelimesi almıştır. Bir veya iki oba halkına “oymak” denirdi. Oymakların başında, “kethüda” bulunurdu. Yörükler, buna, “kâhya” derlerdi. Birkaç oymağın birleşmesinden meydana gelen topluluklara, “boy” adı verilirdi. Boyun başında “boybeyi” bulunurdu. Boy beylerine daha sonra, “yörük başbuğu” adı da verildi. Birkaç boyun birleşmesinden “ulus” meydana gelir, bunun başkanlarına “ulusbeyi” denirdi.

Arı duru bir Türkçe konuşan ve zengin bir folkloru bulunan Yörüklerde, an'ane ve geleneklere bağlılık vardı. Yörüklerin göçleri, belli esaslara bağlanmıştır. Yaylaklara göç, bahar aylarında olurdu. Oymak veya boy beyleri, göçün gününü önceden tespit ederek herkese duyururdu. Göç günü gelmeden önce, gerekli hazırlıklar yapılırdı. Önceden bildirilen gün gelince, bütün eşyalar develere yüklenir, üzerine kilimler atılırdı. Develerin alınlarına süs, küçük ve büyük çanlar takılırdı. Kervanın önünde, yeni elbiselerini giymiş, elinde kirmanı ile yün eğirerek bir gelin giderdi. Çevrede, ata binmiş genç erkekler, silah atarak, at sürerek yayla yoluna yürürlerdi. Boyun çocukları, kadınları ve genç kızları, hayvan sürülerinin önünde veya yanında yürürlerdi. Uzun yolculuktan sonra yaylağa varılır, yerleşilirdi. Sonbaharda da buna benzer merasimle yaylaktan göç edilirdi. Yörüklerin nişan, düğün, bayram ve sünnet zamanlarında uyguladıkları, buna benzer merasimleri vardı.

Yörüklerde aile yapısı, daha çok erkek hakimiyetine dayanırdı. Yörüklerde esas evlilik şekli, tek evliliktir. Umumiyetle, evlenen çocuklar, babayla birlikte yaşardı. Bu yüzden, büyük aileler meydana getirirlerdi. Yörükler, amca kızı, dayı kızı, amca ve teyze kızı gibi yakın akrabayla da evlenirlerdi.

Yörüklerin, bir kısmı bugün de devam eden, nişan ve düğün âdetleri şöyleydi:

Oğlu evlenme çağına gelen yörük ailesi, kendisine uygun bulduğu ailenin kızına dünür giderdi. Eğer olumlu cevap alınır, kız evinde kahve içilirdi. Bunun tersi olursa, dünürçüler, hemen evi terk ederlerdi. Dünürçüler, uygun cevap aldıkları zaman, oğlan evi tarafından hazırlanan ve beraberlerinde getirdikleri şerbeti içerlerdi. Uygun cevap alınıp, söz kesildikten sonra, “beylik” ismi altında, oğlan tarafından seçilen kadınlar, kız evine giderler ve kıza nişan takarlardı. Nişanlar, elbise, altın, gümüş gibi ziynet eşyalarıydı. Söz kesiminde, oğlan tarafından kızın babasına veya velisine bir miktar para verilirdi. İslâm dinine göre alınmasının haram olduğu bildirilen bu paraya “başlık” adı verilirdi. Oğlan tarafı, kızın elbise, mutfak ve diğer eşyalarını aldıktan başka, kızın akrabalarına da uygun hediyeler alırdı. Bunun ismine “yol” denirdi. Kız, başka köyden gelecek olursa, oğlan babası davet edeceği köylerin her odasına ve her oda sahibine ayrıca birer yol (dâvet hediyesi) gönderirdi. Bu yollar kâse, bardak, sahan, şeker, kahve gibi şeylerdi. Oda sahipleri, düğüncüleri odalarına davet ederek yedirip içirirler ve oğlan babasına düğün sahibiymiş gibi yardım ederlerdi. Odalara inen misafirlerin misafirliği, tamamen oda sahiplerine ait olurdu. Kız tarafı da davetçiler çıkarırdı. Düğün başladığında, her iki taraf, konuklarına ikramlarda bulunurdu.

Kız evinde, kına gecesi yapılırdı. Gelinin gideceği gün, kız evinde hazırlanan ve oğlan tarafından önceden kız evine gönderilen çeyizler, kapının önüne çıkarılırdı. Kız evinden, yüzü alla örtülü olarak çıkarılan gelin, ata bindirilirdi. Çeyizler de yükletilip oğlan evine götürülürdü. Oğlan evine götürülen gelinin, yollarda önüne sık sık çocuklar tarafından ipler gerilir, çocuklara hediyeler verilerek geçilirdi. Gelini, güveyin evi önünde, yengeler attan indirirdi. Gelin attan inmeden önce, güveyin yakın akrabalarından biri, başına üzüm, şeker, arpa, buğday, para gibi şeyler serperdi. Gelin attan ineceği sırada, oğlan babası davet edilir, geline hediye verir veya vaad ederdi. Kaynana ve diğer yakınlar da, çeşitli hediyeler verirlerdi. Gelin attan indikten sonra, güveyinin evine gider, çeyiz içinde ayrılmış olan ve “dürü” adı verilen bazı eşyalar, davetlilere dağıtırdı.

Damada törenle elbise giydirilirdi. Güvey, elbiseyi giydikten sonra, “sağdıç” adı verilen, evli bir kimsenin evine götürülür, vaktin gelişine kadar, güveye her türlü şakalar yapılır, güvey burada izin almadıkça yerinden kalkamaz, gülemez ve söz söyleyemezdi.

Bundan sonra meclise köyün hocası gelirdi. Güveye, gerdeğe ait sıhhî ve dinî öğütler verir, kendisine hayırlı bir evlilik için dua ederdi. Yatsı namazı kılındıktan sonra, güveyi, arkadaşları evine götürürler, evin giriş kapısı önünde hoca tarafından dua okunduktan sonra, arkadaşları tarafından vurulan birkaç yumruk arasında, güveyi eve girerdi.

Ertesi gün kadınlar, gelini ziyaret ederler, bu ziyaret esnasında yapılan törene “baş bağlama” veya “duvak açma” adı verilirdi. Bir hafta veya bir ay sonra damat, gelinle beraber kayınpederin evine giderek, büyüklerin ellerini ve dizlerini öptükten sonra, kayınpeder ve kayınvalidesini evine davet ederdi. Bu davet günü, kayınpeder de, ayrıca bir gün için onları davet etmiş olur ki, buna “el öpme” denirdi.

Başkanlarına “Mir-i Yörükân” veya “Yörük beyi” denilirdi. Yörükler Anadolu’da veya Rumeli ’de oturdukları bölgelerin adını aldıkları gibi kendi eski adları ile de anılırlardı mesela Anadolu Yörüklerinin bazılarının belgelerde geçen adları şunlardır. İçel Yörükleri, Alaiye Yörükleri, Tekeli Yörükleri, Bursa Yörükleri Haruniye Yörükleri, Maraş Yörükleri, Ankara Yörükleri, Eğridir Yörükleri, Araç Yörükleri, Taraklı Yörükleri, Ziyle Yörükleri, Karaca Yörükleri, Murtana Yörükleri, Tartar Yörükleri, Karayahşili Yörükleri, Nacaklı Yörükleri, Nasırlı Yörükleri, Eski Yörük, Toraman Yörükleri, Tacirli Yörükleri, Tor Yörüğü, Rumeli Yörüklerinin adları ise şöyledir: Tanrı dağı Yörükleri, Naldöken Yörükleri, Kocacık Yörükleri, Ofcabolu Yörükleri, Vize Yörükleri,

Yörükler, Atlı-Göçebe Türk kültürüne uygun yaşantılarını diğer bir çok Türk topluluğuna göre daha uzun süre devam ettiren ve yerleşik düzene nisbeten yakın zamanlar da geçen Türk topluluklarından birisidir.

Bu hayat tarzının onların karakterlerine yansıyan ve onların temel özellikleri haline gelmiş bir takım hasletleri vardır. Mesela Yörükler hoşgörülü insanlardır. Sürekli olarak yer değiştirirler ve farklı anlayışa sahip bambaşka yaşantı tarzları olan insanlarla sürekli olarak karşılaşır. Bu durum onların daha toleranslı insanlar olmasını sağlar çünkü onlarla barış içinde yaşamının tek yolu hoşgörüden geçer. Kendi hayat tarzlarını korumanın başkalarının hayat tarzına saygı duymakla mümkün olduğunu görmüşlerdir.

Yörükler yardımsever insanlardır. Yüksek yaylalarda çarşı pazardan uzak yaşadıkları için ihtiyaç duydukları şeyleri yine başka Yörüklerden karşılamak zorundadırlar. Bu mecburiyet onlara imece sistemini ve paylaşmayı çok iyi öğretmiştir.

Çalışkandırlar. Hayatlarını yaylalarda sürdürmek, ve daha rahat yaşamak için ihtiyaç duydukları şeyleri kendileri üretmek zorundadırlar. Bu yüzden her Yörük obası aslında bir tür entegre fabrika gibi çalışır. Peynir, yağ, yoğurt yaparlar. Koyunlarından yün elde ederler. Bu yün ile kilim, halı, çadır çulu, pantolonluk kumaş dokurlar, kazak, eldi- ven, çorap gibi giysiler örerler. Deriyi işler, post, çarık, çanta, peynir tuluğu yaparlar. Kısacası her Yörük obası bağımsız bir ekonomik birimdir.

Yörükler temiz insanlardır. Bir kere hep su başlarında konaklarlar. Bu sadece kendileri ve hayvanları için içme suyu teminine yönelik bir şey değildir. Temizlik de bu seçimin en önemli sebeplerinden birisidir. Hijyen şartları göz önüne alındığında o zamanların en sağlıklı ortamları mikropların yayılma riskinin en az olduğu yüksek dağ başlarıydı.

Yörükler özgürlüklerine de düşkünlüdürler. Özgürlükleri için tehlike olarak gördükleri ev-bark, tarla - bahçe sahibi olma işine hiç meyletmemişler, Anadolu'nun uçsuz bucaksız yaylalarında o pınar başı benim bu pınar başı benim dolaşıp durmuşlardır. Yerleşmeleri için yapılan baskılara uzun süre direnmişlerdir. Yörükler bir süreliğine de olsa yerleştirilseler dahi bir fırsatını bulup yine eski yaşantılarına dönmüşlerdir. Çabalarının özeti şu dizededir:

Ferman padişahın, dağlar bizimdir.

Yörükler mensup oldukları Oğuz boylarına göre isim alırlardı: Kayı, Bayat, Karaevli, Yazır, Döğer, Dodurga, Yaparlı, Avşar, Kızık, Beğdili, Karkın, Bayındır, Peçenek (Beçenek), Çavundur, Çepni, Salur, Eymir, Alavuntlu, Yüreğir, İğdir, Buğdüz ve Kınık isimleri Yörük boylarına ait isimlerdir. Bugün Anadolu'daki birçok mezra, köy ve kasaba, isimlerini bu yörük boylarının isimlerinden almışlardır. Yörükler, umumiyetle Orta, Güney ve Batı Anadolu'da yerleşmişlerdi. Bugünkü, Sivas, Ankara, Bolu, Kastamonu, Balıkesir, Manisa, Kütahya, Afyon, Uşak, İzmir, Aydın Antalya,

Konya, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Adana, Hatay, Gaziantep ve Maraş illerinin bulunduğu geniş bir sahaya yayılmışlardı. Büyük gruplar hâlinde yaşayan Yörükler, ayrıca birçok tâli kollara ayrılmışlar ve çeşitli yerlere dağılmışlardı. Bunlardan Ankara, Tokat, Kırşehir bölgesinde yaşayan Ulu-yörük topluluğu ve Ankara Yörükleri, Orta Anadolu yaylalarında yaşamaktaydılar. Aydın, Honaz, Nif, Çeşme ve Bozdoğan havalisinde Karaca-Koyunlu, Menteşe bölgesinde Oturak Barza, Güne Barza, Küre Barza, İskender Bey, Kayı, Horzum, Kızılca-Yalınç, Bolu, Uluborlu, Tefenni ve Ereğli civarında Bolu Yörükleri diye adlandırılan Yörükler yaşamaktaydı. Söğüt Yörükleri diye anılan büyük bir topluluk, Bursa'daki Emir Sultan Evkafı reayası olarak, Söğüt, Edincik, Balıkesir, Bursa, Bergama, Gönen ve İnegöl'e kadar yayılmışlardı. Kara-Keçili Yörükleri, Söke; Boynu-İncelü Yörükleri, Nevşehir ve Aksaray; Kayı ve Çoban Yörükleri, Manisa civarında dolaşıyorlardı. Kalabalık nüfusa sahip Danişmendlü Yörükleri de, Aksaray, Kırşehir, Aydın ve Adana gibi geniş bir sahaya yayılmışlardı. Biga ve çevresinde yaşayan Ağaca-Koyunlu Yörükleri ise, daha küçük bir cemaati teşkil etmekteydi.

Anadolu'da dağınık bir durumda bulunan Yörükler, Rumeli'de daha teşkilâtli ve belli yerlerde yaşamaktaydılar. Rumeli'deki Yörükler, İstanbul'dan kuzeye doğru Bender ve Akkerman'a kadar, Tuna'yı takiben Bulgaristan ve Sırbistan hudutlarına, oradan da Selanik Çatalcasına kadar yayılmışlardı. Bu geniş saha içinde, sekiz grup olarak defterlere kaydedilmiş olan Yörükler, daha sıkı disiplin altındaydılar. Rumeli'deki Yörükler, Tekirdağ, Naldöken, Kocacık, Vize, Selanik, Ofçabolu Yörükleri, Aktuğ ve Oktav Tatarları adlarını taşımaktaydılar.

Uzun müddet Rumeli'de kalan, fetihler sırasında Osmanlı ordularına yardımcı olan bu Yörükler, zamanla azaldılar. Osmanlılar'ın, Rumeli'den çekilmeleri üzerine, onlar da Anadolu'ya göç ederek, çeşitli yerlere yerleştirildiler. Rumeli'de kalan Yörüklerden bir kısmı, bugün Yugoslavya'da Ograzden Dağlarının güney eteklerinde hayvancılıkla uğraşmakta, geleneklerini, dillerini ve ekonomik yapılarını korumaktadırlar.

Bugün, hemen hemen tamamen yerleşik hayata geçmiş olan Yörükler; Aydın, Manisa, Kütahya, Antalya, Mersin, Adana, Muğla ve Balıkesir gibi muhtelif yerlerde

yerleşmişlerdir. Eski an'anelerini ve hâlen konar-göçer yaşayışlarını sürdüren Yörükler de vardır. Bilhassa Orta Toroslar üzerindeki Bulgar (Bolkar) Dağlarının eteklerinde bulunan, Güzeloluk, Yağdağ, Karagül, Eğriçayır, Perçengediği, Sarıtaşgediği, Konçagediği, Bayboğan, Düden, Çatalca, Dikmen, Yağlıpınar, Bastırık, Dedeli, Barçın, Alaçayır, Cumayalık, Konurcuk yaylalarında; yine Toroslar üzerindeki Aladağlar eteğindeki Üçkapılı, Demirkazık, Baş Yayla, Alagöl, Göşdere, Dönberi, Taşhan, Tekir ve Namrun yaylalarında; Kozandağı eteklerindeki, Uyuzpınarı, Seyhan Nehrinin kolu Zamantı Suyunun yamaçlarındaki Şıhlı, Yeniköy, Bakırdağı, Kurşundağı, Çataloluk, Dereşimli, Gölalan, Çadıryeri, Boncuklubel, Boyduran yaylalarında; Binboğa Dağlarındaki Ayran Pınarı, Yedi Kardeş Pınarı, Alapınar, Karagöl, Yaylaklı, Kemerli gibi yaylalarda; Nurhak Dağlarındaki Gülkice, Akpınar, Beysöğüt, Yamritaş, Isırganlı, Yapraklı ve Abeş yaylalarında yarı konar göçer halde yaşamaktadırlar.

Kurtuluş Savaşı'nda ülkemizi işgale yeltenen düşmana karşı Anadolu'da başlayan direniş hareketlerine hemen katılmışlar, birçok şehitler vermişler ama Türk vatanseverliğinin en güzel örneklerini göstermişlerdir.

BERGAMA'NIN TÜRKMEN İSKANI TARİHİ

Anadolu'ya XI.yüzyıldan itibaren yerleşmeye başlayan Türkmen boy ve oymakları Anadolu'nun birçok yerinde yerleşik ve konar göçer yaşamaya devam ederken bu tarihten sonra Anadolu'da bir fetih hareketi başlamıştır.

Aslında Türklerin sürekli göç eden bir ulus olduğu düşünülür ama bir Müslüman kaynağında IX.Yüzyıla gelince bu yüzyılın ortalarında Türklerin 16 şehrinin olduğu onların birçok ellere ve boylara ayrıldığı onlardan bazıları nın şehir ve köylerde oturduğu bazılarının da bozkırlarda ve çöllerde yaşadığından bahseder.³⁰ ama IX.YY'da yerleşik hayata geçme ve şehirlerde oturma kayda değer bir gelişme göstermiş XI ve XII. Yüz Yılda bu hareketler daha da hız kazanmıştır.

³⁰ İbn Hurdadbih, *Kitabu'l Mesalik Ve'l-Memalik*

Türklerin Anadolu'ya gelişleri ise Müslüman olduktan sonra daha da hızlanmıştır XIIYüzyıl başında Konya ve Ankara çevresinde toplanan Türkmenlerin bu yüzyıldan sonra güçlü bir şekilde batıya doğru genişlediği görülür. Bergama ve çevresinin içinde bulunduğu Batı Anadolu'nun XIV. Yüzyıla kadar fethinin gecikmesinde asıl neden orta ve batı Anadolu bölgelerinin nüfusu az, hareketsiz ve geri kalmış olmasındandır. Bu ise birinci derece milletlerarası ticaret yollarının bu bölgelerden geçmemesinden kaynaklanmaktadır. Selçuklu hükümdarlarının doğu ve güneydoğuda sürekli bir fetih siyasetine karşın Batı Anadolu'da bunu yapmamalarının nedeni budur.

Bu dönemlerde başlayan Moğol istilası üzerine çok sayıda gelen yeni unsurlarla kuvvetlenen uç Türkmenleri kendi başlarına Selçuklu devletinin zapt edemediği ya da etmek istemediği Batı Anadolu ve Marmara bölgelerini alarak buralara yerleştiler.

Türklerin Bergama çevresindeki bölgelere yavaş yavaş yerleşmeye başlamasıyla buradaki halkın bir bölümü imparatorluğun başka bölgelerine göçer ve Bergama gidecek terk edilmiş, köhne bir kale haline gelir. Emevi'ler döneminde Müslüman Araplar, Abbasîler ve Büyük Selçuklular döneminde de Türkler yaptıkları akımlarla buralara kadar gelirler.

Anadolu Selçuklu Devleti kurulduğunda Bergama henüz Bizans'ın elindedir. Türk topraklama henüz kesin katılmamış olmasına rağmen çevresindeki bölgeler Türk beyliklerinin egemenliğindeydi. Tarihi kaynaklardan anlaşıldığına göre Haçlı Seferleri ile Bizans'ın Batı Anadolu'ya yeniden yerleştiği bir dönemin ardından Anadolu da beylikler devri başlar ve Bergama önce menteşe beyliği tarafından ele geçirilir.

1300 yılında Menteşe Beyliği donanma ile Rodos, Manisa ve Aydın bölgesini zaptetmesi ve Şaşa Beyin komutasındaki kuvvetlerle Bergama'yı almasıyla bu bölge Türk hakimiyetine geçmiştir. 1302 yılında Bizanslılar tarafından boşaltılıp ve Menteşe Beyliğinin eline de çok az kalarak Karesi Beyliğinin 1306 yılda kuruluşundan sonra bu beylik tarafından alınır.

Bergama'nın Osmanlı Devletine katılması 1337 yılında Orhan Gazi zamanında gerçekleşir. Bu dönemde başlayan Karesi Beyliğini Osmanlı topraklarına katma çabaları Sultan I. Murat'ın tahta çıktığı 1361 yılında gerçekleşir. Bundan sonra Karesi toprakların dan Anadolu eyaletine bağlı merkezi Balıkesir'de olan bir "sancak" haline gelir. Bergama'da bu sancağın bir kazası olur. Beylikler devrinde burada bir çinili minare yaptırılır. XIV. Yüzyılda yaptırılan bu minareye Bergama güdük minare denmiştir.

İstanbul Patrikliğinin 1380-1388 tarihleri arasındaki bir belgesinden öğrendiğimiz kadarıyla şehir Osmanlılara geçtiğinde Hıristiyan halkın çok azaldığını ve Türklerin Roma kalıntılarının üzerine yerleştikleri görülür. Ama buna rağmen 1455 tarihli Osmanlı vergi ve nüfus incelemelerinde Batı Anadolu'da önemli bir Rum nüfusu görülür.

XV. Yüzyıldan sonra savunma sorunlarından kurtulan diğer Anadolu şehirleri gibi yeni bir kalkınma dönemine giren Bergama'da Akropol eteklerinde Bakırçay ovasına doğru hızlı bir şehirleşme başlar. Bu dönemde ise halıcılık önemli bir ihraç dalıdır. Batıda antik hipodrom kuzeyde Bergama çayı kıyısına yapılan Ulu Camii doğuda onunla aynı döneme ait Emir Sultan Camisi ve güneyde 1439 tarihli Kurşunlu Camii ile tanımlana bilecek bir alana yayılan Bergama'nın XIX. Yüzyıl sınırlarının XV. Yüzyıldan itibaren belirlendiği anlaşılıyor. XV ve XVI yüzyıllar boyunca Osmanlılar tarafından imarına devam edilen şehirde camiler, mescitler, hanlar, hamamlar ve birçok yapı inşa edilmiştir. Katip Çelebi "Cihannüma" adlı eserinde Bergama'ya uzunca bir yer ayırıp buradan içinde sa ray olan bir kale, birçok camii ve hamam ve çarşıdan sonra su yolları üzerindeki bodrumların üzerine kurulan bir mahalle için: "buranın bir mahallesi vardır ki adına ne yer de ne gökte mahallesi" denir diye söz eder. Anadolu'da XXI. Yüzyıla gelinceye kadar sürekli olarak konar - göçer Türkmen grupların iskanına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bunların nedeni ise: A. Konar - göçer halkın kendi istekleri ile yerleşmeleri, B. Konar- göçer halkın merkezîyetçi bir devlet nizamı ile bağdaşmayan bir hayat tarzları yüzünden verli halka zarar vermelerini sona erdirmek endişesi, C. Harap ve boş yerleri imar etmek ve yeniden ziraata açmak düşüncesi, D. Diğer şekavet unsurlarına ve daha büyük zarar- lar meydana getiren göçebe gruplara karşı yerli ahaliyi, ekili toprakların ve hayvanlarının muhafaza

endişesi. İşte bütün bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti, konar-göçer aşiretleri kontrol altına almak için iskan ettirmek mecburiyetinde kaldı. Ama Bergama'nın da içinde bulunduğu Batı Anadolu'ya iskanların belirtilen nedenler yanında Suriye çölündeki Arap aşiretlerinin büyüyen baskısının sonucunda olduğu açıklanmıştır. Aynı zamanda Batı Anadolu'da ekonominin ve ticaretin artması, XVII. yüzyılda Anadolu ve İran ile Avrupa ticareti için büyük bir merkez olması konar-göçerlerin doğudan çekilmesini sağladı.

Yazılı kaynaklar Doğu Anadolu'dan 1596-1610 yılları arasında Anadolu'daki Celali ayaklanmalarının bir sonucu olarak merkezi yönetimin kontrolün artması geniş bir Yörük göçünün merkeze, oradan da Batı Anadolu'ya olmasına neden olmuştur. Bu göç hareketleri XVI. ve XVII. yüzyılda da devam eder. Bu gruplar iskan edildikleri yerlerde geleneklerine aynen devam etmişlerdir.

1691-1699 yılları arasında konar - göçer halkın Osmanlı hükümeti tarafından iskan ettirilmesi söz konusudur. Devlete yapılan bu şikayetler üzerine ortaya çıkan bu girişimler başarılı olamamıştır. 1862 tarihinde Karesi Livası Mutasarrıfı Ahmet Süleyman Paşa tarafından Bergama kalası müdürü İzzet Efendi gönderilen bir emirle "haydut ve eşkıyanın teftiş nazın Ahmet Vefik Paşa tarafından şiddetle takip olunacağı ve önlem alınması istenir. Aynı zamanda konut göçmelerde soygunculuk çıkıyor bir düzen kurulamıyor olduğu beyan edilerek göçebe unsurların yerleştirilmesi ile ilgili kesin emir veriliyordu. Bu durumları en çok kadınlar yadırgamışlar. Çadır evinden çıkarıldık , delikli dama sokulduk" diye bağırılmışlardır. Bazı aşiretler hükümet emri yerini bulsun diye birkaç "dam" yaparak konak adamlarını aldatmışlar. Otlaklarda kalmışlardır. Bergama'da "Yalnız ev", "Yalnızdam" gibi köyler bunlardandır.

XVIII. yüzyılın ilk yarısından kalan kitabe ve siciller Bergama'nın ayanlık rütbesi taşıyan sülale beyleri tarafından idare edildiğini anlatmaktadır", Bu idare zamanla kaymakamlık ve müdürlük olmuştur. 1737 tarihinde Bergama'nın idaresinde Hacı Mehmet Ada vardı, 1777 yılında Bergama'nın idaresi Manisa'yı merkez yapan ve geniş bir sahada ayanlık kuran Karaosmanoğullarına bırakılmıştır. 1853 yılında II, Mahmut'un emriyle Zeamet, tımar, kaldırılıp yeni vergi sistemiyle, eyalet, sancak ve kaza taksimi yapılmıştır. 1858 yılında Bergama kaza olmuştur. 1867 yılında

kaymakamlık olmuş. Balıkesir e bağlı iken 1873 yılındaki kanlı fabrika üzerine Manisa ya verilmiş ve 1875 yılında da İzmir'in kazası olmuştur. 1828 yılının İlkbaharında ilk İngiliz bilgini Mst Maç Farlane İzmir, Bergama ve Manisa 'ya yaptığı gezide Bergama dan bahsederken nüfusun 14-15.000 civarında olduğunu, bunların 3000 kadarı Rum, 300 kadar Yahudi ve bir o kadarı da Ermeni idiler.Ayrıca 1832'de Fransız tarihçi Charles Texier Bergama'yı uğramış ve akropol için "kalenin tepesini iki katlı çeviren bütün duvarlar Bergama krallığının zama- nında ve sanatın en güzel devrinden kalmadır der. Ulu Camii içinse buranın bir Bizans tapınağı olduğu Türkler tarafından camiye çevrildiğinden bahseder.

Ayrıca Frietrich Sarre 1815 yılında Bergama'ya uğramış ve doktor Carl Humann rehberliğinde yaptığı gezisinde buranın güzel bir Anadolu şehri olduğundan bahseder.

Cumhuriyet öncesi yörede Türkler,Rumlar. Yahudiler ve Ermeniler beraberce yaşamaktaydı. Şehrin ortasından akan çayın kaleye bakan tarafında Rumlar, çayın sağ ve sol kıyısında ise bir şerit halinde Yahudiler ve Ermeniler yerleşmişlerdi. 1899 yılındaki Salnameye göre; 23590 nüfuslu Bergama'da 17139 Türk, 3585 Rum, 281 Ermeni 495 Yahudi ve 74 diğer azınlığın varlığı tespit edilmiştir.

12Haziran 1919 da Yunan işgaline uğrayan Bergama 14 Eylül 1922'de bu işgalden kurtulmuştur.

İNCELEME

ÜNLÜLER

Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarında yazı dilimizdeki a, e, ı, i, o, ö, u, ü temel ünlüleri yanında birtakım ses hadiseleri neticesinde ortaya çıkan ve Türkçe'mizin sekiz temel ünlüsünün ā, ē, ī, î, ō, ō, ū, ū şeklinde uzun olanları da mevcuttur. Bölgemiz ağızlarında yazı dilimizin dışında kalan iki ünlü daha mevcuttur.

á : a ile e arası bir ünlüdür.

è : e ile i arası bir ünlüdür.

í : ı ile i arası bir ünlüdür.

ı : u ile ü arası bir ünlüdür.

o : o ile ö arası bir ünlüdür.

UZUN ÜNLÜLER

A . SES HADİSELERİYLE İLGİLİ UZUN ÜNLÜLER

1. Ünsüz Düşmesi İle Oluşan Uzun Ünlüler :

Bergama merkez ilçe ve köylerinde yaşayan Yörük ağızlarında h , k , ğ , n r , y ünsüzlerinin kelime içinde düştükleri ve düşerken kendilerinden önceki ünlüyü uzattıklarını görüyoruz .

1.a) “r” Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler : Bölgemizdeki Yörük ağızlarında “r” ünsüzünün şu durumlarda düşerek kendisinden önceki ünlüyü uzattığını tespit ettik :

1.a.1) ‘-ar /-er’ geniş zaman çekimlerinde:

çaladı < çalardı(19/14), düvēdik < döverdik(26/35) , ekēdik < ekerdik(2/9) , ğiyēdik < giyerdik(2/6), ğiyēlēmiş < giyerlermiş(19/28), örēdik < örerdik(22/13), varā<varır(3/30)

1.a.2) ‘-lar / -ler’ çokluk eklerinde:

ayaqlām < ayaklarım(MDD), zamannā < zamanlar (19/16)

1.a.3) Fiil kök ve gövdelerindeki ‘r’ ünsüzünün düşmesiyle :

vācaḡ < varacak(1/17) , vēdi < verdi(3/171)³¹

1.a.4) Basit veya türemiş isimlerde ‘r’ ünsüzünün düşmesiyle:

sōna < sonra(19/17), vādı < vardı(23/48) , zōdu < zordu(31/34) ,

1.b) “h” Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler:

āmed < ahmet(29/45), dā < daha(4 /53) hastāneye < hastahane(28/65), pi tā < bir daha

³¹ Aynı örnek Edirne İli Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: vēdi<verdi(34/10), (bkz.Kalay, 1998:16)

(29/21), rātsızdı < rahatsızdı(3/174), sabāla < sabahleyin(21/12) , sābı < sahibi(22/51) ,
 şāit < şahit(25/36) ,

1.c) “ğ” Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler :

Bölgemiz Yörük ağızlarında ünsüz düşmesi örneğine en çok rastlanan ünsüzler -
 dendir .

ālaşıb< ağlaşıp(1/43), aşşāda < aşağıda(26/49), āzı < ağızı(3/98) , bālanır<bağlanır(3/98)

bardā < bardağı(1/8) , çocūm < çocuğum(26/58) , dūnler < düğünler (28/33) , ğelinlī <

gelinliği(19/15) , hebicī < hepiciği(29/51) , Kōrōluyum < kōroğluyum(1/49) , ōlan<

oğlan(16/45)³², sīrlar < sığırlar(2/12) , toprā < toprağa(1/33)ufaklīmdan<ufaklığımdan

(19/15),ufağımdan <ufağım(19/31),yōrdunu<yoğurdunu (21/12)

1.d) k/ķ Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler:

**1.d.1) -acaķ / -eceķ gelecek zaman ekindeki ķ/ķ ünsüzü düşerek önündeki
 ünlüyü uzatır:**

ōlmeyecēsın < ölmeyeceksın(10/129) yatırıverecēdim < yatırıverecektim(10/61)

³² Aynı örneği Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir. Örnek: ōlan(1/1), (bkz. Gülensoy, 1988:24)

1.d.2) Bazı kelimelerde kelimenin asli seslerinden olan ƙ/ Ƙ ünsüzünün düşürülerek kullanıldığı görülmektedir:

āşamına < akşamına(30/6) , ēşiği < ekşiyi(6/147) , Kūçūdüm < Kūçüktüm(12/1) ,terlilen < terlikle(22/65) yōdu < yoktu.(22/6)

1.e) “n” Düşmesiyle oluşan Uzun Ünlüler:

sōra < sonra (23/27)³³

1.f) “y” Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler :

ōle < öyle(19/26)³⁴ , dīverin < diyiverin(22/21), b { ƙ < büyük(22/31), şēcik < şeycik(9/49)

2 . Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler

Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarında f , g/ğ , h , k , v , y gibi aşınmaya veya düşmeye elverişli ünsüzlerin başlarında bulunduğu hecelerden pek çoğunda yanlarındaki ünlülerle birlikte düşerek kelime içindeki hece sayısını azalttıkları ve kendilerinden önceki ünlüyü uzattıkları görülür . Bu durumlarda bazen hecenin tamamen düştüğü , bazen de heceden bir sesin varlığını devam ettirdiğini görüyoruz .

³³ Aynı örneği Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: sōra<sonra(1/13), (bkz. Gülensoy, 1988:24)

³⁴ Aynı örnek Edirne İli Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: ōle<öyle(39/1), (bkz.Kalay, 1998:17)

2.a) “y”li hecelerin kaynaşmasından doğan uzun ünlüler:

orā < oraya(28/3) , sūrmē < sūrmeye(2/8)

2.a.1) Şimdiki zaman çekimlerinde “-yor” eki düşerken “y”nin tesiriyle önceki hecenin ünlüsü uzar:

bilīm < biliyorum(19/15), olmī < olmuyor(20/12) , ğalī < kalıyor(20/13) , kesīmiş < kesiyormuş(3 /120)

2.b) “g / ğ”li hecelerin kaynaşmasından doğan uzun ünlüler:

āzı < ağzı(3/ 98) , ārı < ağrı(9/76)

2.b.1) “-cağız / -ceğiz” isim küçültme eklerinde ğ’li hecelerin kaynaşması ile oluşan uzun ünlüler:

ġısçāzım < kızcağızım(2/45)

3. Ünlü Karşılaşmasından Doğan Uzun Ünlüler

Alınma veya birleşik kelimelerde yan yana bulunan aynı veya aynı cinsten ünlülerden birinin düşmesi ile diğlerinin uzamasıdır .

sātlik < saatlik(9/54)

4 . Vurgusuz orta Hece Ünlüsünün Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler:

4.a) “i ken” zarf-fil eki kelimeye ulanırken ‘i’ ünlüsünü kaybeder . Bu düşme esnasında önceki hecenin ünlüsü uzar:

olūkan(1/40)

4.b) i- cevheri fiili kelimelere ulanırken düşer ve bir önceki hecenin ünlüsü uzar .

ğeldīdim(12/12) , doğudūduk(21/9)

B. VURGU VE TONLAMAYA BAĞLI UZUN ÜNLÜLER

Vurgu , bir hecenin ötekilere karşı aldığı durum ;bir hecenin öteki veya ötekilerden daha fazla belirtilmesi demektir. Vurgulu söylenen hecenin veya kelimenin üzerine özel bir şekilde basılır. Bu baskı, diğer hecelerden veya kelimelerden vurgulanan unsurun ayırt edilmesini sağlar.Yazı dilinde fazla heceli kelimelerde vurgu genellikle son heceüstündedir³⁵

ōp (9/32), yā (10/42), allā (10/131)

İKİZ ÜNLÜLER

Aynı nefes baskısı altında telaffuz edilen iki ayrı ünlünün birbiriyle sıkı sıkıya birleşmesine “ikiz ünlü” denir. İkiz ünlünün ortaya çıkabilmesi için her iki ünlünün de aynı hece içinde bulunması gerekir.³⁶

³⁵ Tuncer Gülensoy,(1988): *Kütahya ve Yöresi Ağzları*, TDK Yayınları, Ankara, s.29

³⁶ Gülensoy, 1988: 29

1. Eşit İkiz Ünlüler

Her iki ögesindeki ünlü aynı ve boğumlanma süreleri eşit olan ikiz ünlü türüdür.³⁷

de_ erdi < değ erdi(3/116)

2 . Yükselen İkiz Ünlüler

Birinci öğelerinde ikincilere bakarak daha dar ve süreksiz ünlüler bulunan ikiz ünlü türleridir.³⁸

i_ e :ağci_ erinde < akciğ erinde(3/3) ğ undeli_ e < gündeliğ e(22/3)

ı_ a : buracı_ a < buracığ a(16/10) ç ı_ ardık < çıkardık(28/ 5)

o_ a : bo_ azlı < boğ azlı(1/56) , so_ an < soğ an(22/58)

u_ a : mu_ abbet < muhabbet(13/47)

3 . Alçalan İkiz Ünlüler :

İkinci öğeleri birincilere bakarak daha da ve süreksiz olan ikiz ünlü türleridir.³⁹

a_ ı : da_ ılmıyaç < dağılmıyacak(9 /15) , da_ ın < dağ ın(14/6)

a_ i : ş ā_ it < şahit(25/36)

³⁷ Zeynep Korkmaz,(1977): *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*, A.Ü. D.T.C.F Yayınları, Ankara, s. 43

³⁸ Korkmaz, 1977: 42

³⁹ Korkmaz, 1977: 42

a_ o : sa_ olsun(26/76)

e_ i : ce_ iz < ceyiz(19/27), de_ i < diyor(20/16), de_ il mi < değil mi(MDD), ne_ im <

neyim(22/23), şei_ rlere< şehirlere(6/56),

o_ u : dou_ mda < doğumda (1/36), no_ ud < nohut (21/19), so_ udu mu < soğudu mu(29/71)

ÜNLÜ UYUMU

Ünlü uyumu bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik ve düzlük – yuvarlaklık bakımlarından birbirlerine uyması olayıdır . Bu olay Türkçenin en göze çarpan özelliği olup köklerde veya kök ve eklerde bir kelimenin bütün ünlüleri yukarıda belirttiğimiz bakımlardan birbirlerine benzerler .⁴⁰

Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarında ünlü uyumu belirgin ve kuvvetlidir .

KALINLIK – İNCELİK UYUMU

Türkçe kelimelerin ilk hecesinde kalın ünlü varsa diğer hecelerinde de kalın, ince ünlü varsa diğer hecelerinde de ince ünlü bulunur.⁴¹ İzah ettiğimiz kalınlık-incelik uyumunun bölgemiz Yörük ağızlarındaki bazı eklerdeki durumu şöyledir :

⁴⁰ Gülensoy, 1988: 31

⁴¹ Emin Kalay, (1998), *Edirne İli Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara, s.22

1) ‘i- cevheri fiili’’ ile kurulan ve yazı dilimizde ünlü uyumunun dışında kalan ‘iken’’ zarf-fiili ile bunun kelimelere eklenmiş şekli olan “-ken’’ bölgemiz Yörük ağızlarında ‘-ka’’ , ‘-kan’’ ve genişletilmiş olarak “-kana’’ , “-kasına’’ şekilleriyle kullanılmaktadır :

olūkan < olur iken(1/40), nişanlıyķana < nişanlı iken(3/114), sıcacıķķan < sıcacık iken

(29/7), yumşaqķan < yumuşak iken(29/70)

2) Yabancı menşeli olup , yazı dilimizde devamlı ince şekliyle kullanılan “-ki’’ aitlik ekinin bölgemiz Yörük ağızlarında yine ince şekliyle görüyoruz:

aķşamki(MDD)

3) Yazı dilimizde genellikle ince şekliyle kullanılan ‘-leyin’’ zaman eki de kalınlık – incelik uyumuna uymaktadır :

sabāla < sabahleyin(21/12) ⁴²

4) Son çekim edatı “ile’’ kalınlık–incelik uyumuna uyarak “-la /-le’’ ve “-lan / -len’’ şekillerinde kullanılmaktadır :

paralan(19/25) , devele(21/4) , şunlan(24/18)

5)Şimdiki zaman eki “-yor’’ bölgemizdeki Yörük ağızlarında ses hadiselerinin yardımıyla kalınlık- incelik uyumuna uymaktadır :

bilī mi < biliyor mu(3/128)ermī < ermiyor(23/54) , dudmā < tutmuyor(23/6) , ğidī

< gidiyor(26/11) , istīrim < istiyorum (29/85)

⁴² Aynı örnek Edirne İli Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: sabala<sabahleyin(9/35), (bkz.Kalay, 1998:22)

Alınma Kelimelerdeki Kalınlık-İncelik Uyumu

Bölgemiz Yörük ağızlarında Arapça ve Farsça'dan girmiş bulunan kelimeler de çoğu kez Türkçe'deki kalınlık –incelik uyumuna uymaktadır

barabar < beraber(3/76) , edet < adet(13/39) , fağırsın < fakırsın(10/83) , gayvadan <

kahveden(5/2), ille<illa(22/95),maddā < maddi(6/23),sāda <sadece(29/26) tene<tane

(22/ 51)⁴³

Kalınlık – İncelik Uyumunun Bozulması

Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarında kalınlık – incelik uyumunun sağlam olduğunu görüyoruz , bunun yanında az da olsa uyumun bozulduğunu görüyoruz :

felan < falan(1/38) , ğader < kadar(4/ 25)günluğ < günlük(1/1) , hayle < hala(2/ 12),

ore < oraya (1/8)

1. Şimdiki zaman ekleri bazen kalınlık – incelik uyumunu bozar

ġalī < kalıyor(20/13) , ġaynadīrler<kaynatıyorlar(30/17), sanīrlar < sanıyorlar(22/30)

⁴³ Aynı örneği Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: tene<tane(24/91), (bkz. Gülensoy, 1988:33)

2. “-acağ / -eceğ” ekinin de bazen uymu bozduğu görülür:

bağtır cem < bağtıracağım(6/75), ğeycğlerini < geyeceklarını(6/7), olceğ < olacak(MDD)

Uyumu bozan diğer ekler Şunlardır:

-ma / -me

hatırlameyom < hatırlamıyorum(16/5), yapmeyiz < yapmayız(29/15)

-dı / -di

piŐirdık < piŐiriyorduk(22/86) , çalardi < çalardı(24/15)

-đıl / -đil

anamđil (3/123) , babamđil(3/123)

3.tekil Şahıs iyelik eki

çolı çoci < çoluğu çocuğu(25/72)

i- fiili

uzadiyudu < uzatıyordu(25/79) , varidi < vardı(16/21)

DÜZLÜK-YUVARLAKLIK UYUMU

Türkçe bir kelimedede düz (a, e, ı, i) ünlülerden sonra düz; yuvarlak (o, ö, u, ü) ünlülerden sonra ya dar- yuvarlak(u, ü) ya da düz - geniş (a, e) ünlülerinin bulunabilmesidir.⁴⁴ Düzlük-yuvarlaklık uyumunun bölgemiz Yörük ağızlarındaki durumu düzleşme eğiliminde karşımıza çıkar.

1. Şimdiki zamanın çekimlerinde –yor eki düzlük–yuvarlaklık uyumu bakımından düzleşme tarafındadır:

ermī < ermiyor(23/54), goyyula < koyuyorlar(25/66), ğidī < gidiyor(26/11), ālayrım < ağlıyorum(26/54), bilmiyem < bilmiyorum(30/7)

2. Dudak ünsüzlerinin ve r ünsüzünün etkisiyle bu ünsüzlerin yanındaki yuvarlak ünlüler düzleşmektedir. Bu örneklerle Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen bazı kelimelerin bölgemiz Yörük ağızlarında uyuma girdiğini görüyoruz:

pamık < pamuk(31/22), ğayınçilen < kayınçoyla(23/7), yavız < yavuz(9/64), toğturdan < doktordan(9/71), çamırlara < çamurlara(15/1)

Düzlük – Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması:

Bölgemiz Yörük ağızları düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından sağlam bir yapıya sahip olmalarına rağmen bazı eklerde yuvarlaklık aleyhine bozulduğu da görülmektedir:

⁴⁴ Kalay, 1998: 25

1. Geniş zaman eki –r bir örnekte önündeki ünlüyü yuvarlaklaştırarak uyumun dışında kalmıştır:

bilur < bilir(25/56)

2. 3. tekil şahıs iyelik eki bir örnekte yuvarlak olması gerekirken düz olarak uyumun dışında kalmıştır :

çolî çoci̇ < çoluğu çocuğu(25/72)

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Ünlüler ya komşu hecedeki ünlülerin ya da yanlarındaki ünsüzlerin tesirleri altında değişirler . Bazı ünsüzlerdeki özelliklerin ünlülere aktarılmasında o ünlünün aldığı etki şekline göre ünlü değişimleri de türlü bölümlere ayrılır .Ünlü değişimleri , ünsüzlerin ünlülere olan etkilerinin sonucudur.⁴⁵ Tesir oranları ne olursa olsun bölgemiz Yörük ağızlarındaki ünlü değişikliklerini şu şekilde tasnif edebiliriz :

- 1 . Kalın Ünlülerin İncelmesi**
- 2 . İnce Ünlülerin Kalınlaşması**
- 3. Geniş Ünlülerin Daralması**
- 4 . Dar Ünlülerin Genişlemesi**
- 5 . Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması**
- 6 . Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi**

⁴⁵ Ahmet Caferoğlu,(1964): *Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Ankara, s. 1-33

1 . Kalın Ünlülerin İncelmesi :

1. a) e < a değişmesi:

Bergama ve köylerindeki Yörük ağızlarında örneklerine sık rastladığımız bir ünlü değişmesidir .

buğdey < buğday(22/55) , bene < bana(3/10) , dene < tane(20/ 14) , elhemdülillah < elhamdülillah(4/1) , evlet < evlat(19/1) , felan < falan(1/38) , hayle < hala (2/12) , ore < oraya(1/8)

1. b) i < ı değişmesi:

i < ı değişikliği Türkçede ı vokalinin normalden kısa olması dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Bu değişiklik pek eski değildir.⁴⁶ Bölgemiz Yörük ağızlarında görülen örnekleri şu şekildedir:

ğalī < kalıyor(20/13) , ğayınçilen < kayınçı ile(23/9) , salīsī < salı(28/16) , sanīrlar < sanıyorlar(22/31) , sarıyip < sarıp(20/12)

1.c) ü < u değişmesi:

Örnekleri azdır.

çuval müvel < çuval muval(16/43) , düman < duman(15/8)

⁴⁶ Muharrem Ergin,(1998): *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak yayınları, s.80

1. d) i < u değişmesi:

Örneğine sadece bir metinde rastlayabildik

olm̄i < olmuyor(20/12)

1. e) e < o değişmesi:

bilmiyem < bilmiyorum (30/7)

1. f) e < ı değişmesi:

hatırlameyom < hatırlamıyorum (16/ 5)

2 . İnce Ünlülerin Kalınlaşması :

Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarında örneğine bolca rastladığımız ünlü değişmeleridir .

2. a) a < e değişmesi:

ğayvadan < kahveden(5/2) , ğeycák < giyecek(6/6), ğidcaķ < gidecek(25/5) , halimiza

< halimize(1/21) , hastānada < hastanede(4/8), ķardařim < kardeşim(3/21), verecákler

< verecekler(1/10), zirāta < ziyarete(4/58) ,

2. b) ı < i değişmesi:

Kelime başında ortasında ve sonunda görülen bir ünlü değişmesidir .

fâķır < fakir(6/68) , ğeldıyse < geldiye(3/104) , hangısını < hangisini(3/87), ıstanbola
 < istanbula(20/17) , işdıķ < içtik(10/41) , nişanlıķana < nişanlı iken(3/114) , şenliķli
 < şenlikli(21/2), taķsı < taksi(9/34)

2. c) o < ö değişmesi:

Örneğine birkaç kelime rastlayabildiğimiz bir ünlü değişmesidir

ķoylerde < köylerde(22/58) , ķoyün < köyün(20/14) , oķuz < öķüz(13/35)

2. d) u < ü değişmesi:

büyüklerin < büyüklerin(20/ 8) , ğun < gün(24/20) , ğundeliē < gündeliēe(22 /3) , ğuzel
 < güzel(30/17) , hırğur < hırğür (26/44) , oķuz < öķüz(13/35)

2. e) ı < e değişmesi:

Bölgemizde sadece ver- fiinde görülen bi ünlü değişmesidir .

diyvir < diyiver(22/36) , salıvıdım < salıverdim(6/96) , tağıvırdı < takıverdi(18/23)

2. f) u < i değişmesi:

bilur < bilir(25/56)

2. g) a < i değişmesi:

maddā < maddi(6/23)

3 . Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

3. a) u < a değişmesi:

Örneklere azdır

nōlucaę < ne olacak(23/66)

3. b) ö < e değişmesi:

övelde < evelden (19/2)

3. c) u < ı değişmesi:

bucağ < bıcağ(3/86)

3. d) o < a değişmesi

doğuzon < doksan(12/4)

4 . Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

4. a) e < o değişmesi:

bilmiyem < bilmiyorum (30/7)

4. b) ı < u değişmesi:

ālayrım < alıyorum(26/54) , çamırlara < çamurlara(15/2) , pırçağ < burçak(21/19) ,

yavklıyı <yavukluyu(23/22)yavuzdı < yavuzdu(20/1)

4. c) i < ü değişmesi:

göriliyu < görülüyor(25/ 24)

5 . Geniş Ünlülerin Daralması**5. a) ı < a değişmesi:**

Bu darlaşma genellikle y'nin etkisi ile olur:⁴⁷

bağlavıy < baklavayı(29/58) , yaylıya < yaylaya(29/1) , yollara < yolları(1/27)

5. b) i < e değişmesi:

dimedi < demedi(20/4), dimiden < demeden(19/1) , ittiremediğ < ettiremedik(6/27) ,

ni < ne(22 / 58) , okıstıra < orkestra(19 / 12) , pislān < fesleğen(7/ 1) , yindi <

yendi(22/50)

⁴⁷ bkz Ergin,1998: 68

5. c) ü < ö değişmesi:

büle < böyle(9/138) düvëdik < döverdik(26/39) üle < öyle (24/9) , üte < öte(6/62) ,

5. d) u < o değişmesi:

bilmium < bilmiyom(16/4) , kayıyu < kayıyor(25/16) , moturumuz < motorumuz

(6/39), una < ona(3/24) , uradan < oradan(22/ 68) , urlāda < oralarda(6/92)

6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

6. a) a < ı değişmesi:

haderellezde < hıdrellezde(29/9) , yapmālar < yapmıyorlar(28/4)

6. b) e < i değişmesi:

Türkçede kelime başında ve ilk hecedeki bazı e'lerin i, bazı i'lerin e olma temayülü vardır . Bu temayülü Eski Türkçenin başından beri görmekteyiz. Bu iki değişmeden i'lerin e olması daha çoktur . Kelime başındaki ve ilk hecedeki e - i bakımından her halde i daha eski ve i<e değişikliği e<i değişikliğinden daha aslidir.⁴⁸

deye < diye(23/ 18)⁴⁹ , eyce < iyice(10/45), eyi < iyi (25/5) , eyiyn < iyiyim(3/67)

ğitmeyi < gitmiyor(26/ 12)

⁴⁸ Ergin,1988: 79

⁴⁹ Aynı örnek Edirne İli Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: deye<diye(25/125), (bkz.Kalay, 1998:35)

6.c) o < u değişmesi

istanbola < istanbula(20/17), dovālan < dua ile(27/1)⁵⁰, nomaranızı < numaranızı (MDD)

6. d) ö < ü değişmesi:

gözel < güzel(9/49), yörü < yürü(9/18)

ÜNLÜ DÜŞMESİ

Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarında örneklerinin en bol olduğu ses hadiselerinden biri de ünlü düşmesidir. Tespit edebildiğimiz ünlü düşmeleri sebepleri ile birlikte şöyledir :

1 .Başta Ünlü Düşmesi

İncelediğimiz metinlerde başta ünlü düşmesine rastlayamadık.

2 .Ortada Ünlü Düşmesi:

2. a) Orta hecenin vurgusuzluğundan dolayı orta hece ünlüsünün düşmesi bölgemizde çok görülür. Bu düşme esnasında bir önceki hecenin ünlüsünün uzadı- ğını görüyoruz .

ayracak < ayıracak(23/24), boynunu < boyununu(11/2), eğilir < eğilir(25/43), ğarsınlan

< karısı ile(4/59) , sarnıdım < sarınırdım (23/38)

⁵⁰ Aynı örneği Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görölmektedir.Örnek: dova<du'a(37/5), (bkz. Gülensoy, 1988:38)

2 . b) Yön hali eki ‘-ra , -re’nin ünlüsünün düşmesi:

burda < burada(29/52) , orda < orada(27/4)

2 .c) Yazı dilimize de yansıyan ‘-iken’ zarf-fiil ekindeki ‘i’ ünlüsünün düşmesi:

bağarқан(11/2) nişanlıқыана(3/114)

2. d) i- cevheri fiilin kullanımında ünlü düşmesi :

diyvir < diyiver(22/36)

2. e) ‘ile’ edatının kelimelere ulanması esnasında ünlü düşmesi:

aminlerlen < aminler ile(9/53) , bağırlan < bakır ile(19/37), dağımlālan < takımlarla

(24/9) , ğarsınlān < karısı ile(4/59)

2. f) Ünlü birleşmesinden dolayı ünlü düşmesi:

birki < bir iki(23/63) , nōlacağ < ne olacak(17/15)

2. g) ‘-acak , -ecek’ gelecek zaman eklerinin ilk ünlülerinin çekim esnasında düşmesi:

gelcek < gelecek(25/2) ⁵¹, ğeycağ < giyecek(6 /6), olcağ < olacak(25/2) , varmay-

⁵¹ Aynı örneği Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: gelecek < gelecek(1/9), (bkz. Gülensoy, 1988:41)

cāsan < varmayacaksan(3/28),

3 . Sonda Ünlü düşmesi:

ālā ālay < ağlaya ağlaya(3/35) , mas < masa(23/63) , pekīy < pekiyi(6/10)

ÜNLÜ TÜREMESİ

Bilinen veya bilinmeyen fonetik sebeplerle , bazı kelimelerin ön içte veya son seslerinde ünlü türemesi adın verdiğimiz birtakım olaylar ortaya çıkar.⁵² Bölgemizde özellikle yabancı kelimelerde daha çok ortaya çıkmaktadır. Ünlü türemelerini şu başlıklar altında tasnif edebiliriz:

1 . Başta Ünlü Türemesi

Türkçe kelimeler bazı ünsüz seslerle başlamazlar . .Bölgemizde bilhassa ‘r , l , s’ sesleriyle başlayan kelimelerin başında özellikle ‘i’ ünlüsünün türediği görülüyor.

1.a) ‘I’den önce Ünlü Türemesi

ilānlara < leğenlere (6/7)

⁵² Gülensoy,1988: 42

1. b) ‘r’ den Önce Ünlü Türemesi

iramazandan(29/52), irezil (26/38) ,

1.c) r / l değişmesi sonucunda

ileşberlik < rençberlik(13/20)

2. Ortada Ünlü Türemesi

2.a) ‘r’ den önce

haderellez < hıdrellez(29/14) , alektirik < elektrik(28/23), doğuzanlık< doksanlık(12/3)

doğuzoniki < doksan iki(18/19), hebisinden < hepsinden(MDD), konturol <kontrol(4/9)

sekizenlik < seksenlik(1/20) ,sonara < sonra(3/32) , yalnız < yalnız(3/46) ,

3 . Sonda Ünlü türemesi:

3. a) “-ken” zarf-fiil ekinin kelimelerdeki ünlü uyumuna uyarak “-ken , -kan” şekillerinde kelimeye ulanmasından sonra ‘a’ ve ‘e’ ünlülerinden birinin türetilmesiyle genişletilip “-kene , -kana” şekilleriyle kullanılmasının örnekleri çoktur :

nişanlıkene < nişanlı iken(3/63) , pişiriken < pişirir iken(21/18)

3. b) “-madan” zarf-fiil eki bazı örneklerde “-madana” şeklinde görülür:

ķarmadana < karmadan(29/30)

ÜNLÜ BİRLEŞMESİ

Birincisi ünlü ile biten , ikincisi ünlü ile başlayan iki kelimenin söz konusu ünlülerinin kaynaşarak tek ünlü haline gelmesine ‘ünlü birleşmesi’ diyoruz .⁵³ Ünlü birleşmesinde iki ünlünün kaynaşıp kalıplaşması gerekir . Bölgemizde bu hadisenin örnekleri şunlardır :

noldūnu < ne olduğunu(31/14) , göttü müdü < götördümü idi(29/56)

ÜNSÜZLER

Bergama ve köyleri Yörük ağızlarında yazı dilimizde bulunan ünsüzlerden başka ğ , ğ , k , k , í , r ünsüzleri mevcuttur. Bu ünsüzler bölgemiz Yörük ağızlarında yaygın bir şekilde telaffuz edilip kullanılmaktadır:

ğ ünsüzü:

Ön damak g’sidir.

ğün(3/171), ğenşler(16/62), ğelipba(17/49)

⁵³ Ahmet Bican Ercilasun,(2002), *Kars İli Ağızları*,TDK Yayınları, Ankara, s.98

ğ ünsüzü:

Arka damak g'sidir. Kalın ünlülerle hece kurar:

gocam(4/52), goynunda(9/10), gızım(13/31)

ķ ünsüzü:

Ön damak k'sidir.

ķimse(17/40), dümbeķ (19/14), mercimeķ (21/20)

ķ ünsüzü:

Arka damak k'sidir. Kalın ünlülerle hece kurar:

olduķ (22/46), ķafam(9/15), doķuzan(12/3)

ř ünsüzü

Titrekliği uzatılan r'dir

oluş (3/96)

í ünsüzü:

Ön damak l'sidir

fasuíleyi(7/6), íazım(MDD)

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

1. Sedalılaşma

Sedalılaşma , sedasız ünsüzlerin kendi karşılıkları olan sedalılar haline gelmesi demektir. ⁵⁴ Bölgeimiz Yörük ağızlarında sedalılaşma hadisesinin başlıca türleri şunlardır :

1. a) ğ < k değişmesi :

En yaygın olan ünsüz değişmesidir . Kelime başında bulunan “k” ünsüzü hemen hemen bütün kelimelerde “ğ” ünsüzü olarak karşımıza çıkar . Bu değişiklik Anadolu ve Azeri ağızlarında bugün hemen hemen umumileşmiş olup Batı Türkçesinde, zamanımızın en büyük ve en şumullü ses değişikliği manzarası arz etmektedir. ⁵⁵

ağşam < akşam(3/ 150) , anęara < ankara(13/1) , bařęa < başka(31/3) , ğadān < kadar (20/16) , ğader < kader(4/25) ğayışı < kayışı(17/35), ğaynanam < kaynanam(20/1) , ğızım < kızım(31/3) ,

1. b) v < f değişmesi :

Kelime ortasında görölür ve örnekleri azdır .

havta < hafta(25/25) , misavirdi < misafirdi(4/59) , televon < telefon(10/151)

1. c) c < ç değişmesi :

ceiz < çeyiz(19/27) , cenęi < çengi(16/50),cizme < çizme(1/53) , hic < hiç(3/46) , ⁵⁶

⁵⁴ Münir Erten,(1944): *Diyarbakır Ağzı*, TDK Yayınları, Ankara: s.11

⁵⁵ Ergin, 1988: 89

⁵⁶ Aynı örnek Edirne İli Ağızlarında da görölürmektedir.Örnek: hic<hiç(7/12), (bkz.Kalay, 1998:40)

ilac < ilaç(29/25) ,

1. d) d < t değişmesi :

Kelime başında görülen ve Batı Türkçesinde geniş ölçüde vuku bulan bir değişiklik-
lidir.⁵⁷Yöremiz Yörük ağızlarında örneklerine sık rastladığımız bir ünsüz değişmesidir .
Kelime başında , ortasında ve sonunda görülebilmektedir .

dağı < takı(3/60),⁵⁸ daşa < taşa(1/33) , daşların < taşların(22/) , dene < tane(20/14) dörd

< dört(23/66), dutan < tutan(19/1), ğitdim < gittim(20/16), harladırlandı < harlatır-

landı (28/35), yoğdu < yoktu(31/30)

1.e) z < s değişmesi :

doğuzanlığ < doksanlığ(1/20) herkezi < herkesi(25/78) , sekizenlik < seksenlik(1/20) ,

zebze < sebze(27/12)⁵⁹

1. f) b < p değişmesi :

Kelime başında , ortasında ve sonunda görülen bir ünsüz değişimidir .

ayıb < ayıp(23/8) , bazarına < pazarına(9/27) , beğ < pek(6/91), bişirdim < pişirdim

(MDD) çorablar < çoraplar(23/52) , heb < hep(24/34) yabacāz < yapacağız(21/ 11)

⁵⁷ Ergin, 1988: 91

⁵⁸ Aynı örnek Edirne İli Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: dağı<takı(30/33), (bkz.Kalay, 1998:41)

⁵⁹ Aynı örnek Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: zebze< sebze(38/ 3), (bkz. Gülensoy, 1988:51)

1. g) j < ç değişmesi :

hij < hiç (13/22)

2. Sedasızlaşma :

Sedasızlaşma, sedalı ünsüzlerin kendi karşılıkları durumunda bulunan sedasız ünsüzlere dönüşmesi demektir .

2. a) k̄ < ğ değişmesi :

k̄ < ğ değişikliği kelime başında Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında görülen bir değişiklikdir.⁶⁰

keylidi < giyilirdi(22/16) , keyēdip < giyerdik(26/22) , küzel < güzel(29/70)

2. c) p < b değişmesi :

pıçak < bıçak(25/66) , pırçak < burçak(21/19) , pi < bir(29/21)

2. d) s < z değişmesi :

başamassan < bakamazsan(1/27) , d{ nümüs < düğünümüz(22/44), ğitmesse < gitmezse

(25/5), kısa < kıza(24/10), otus < otuz(12/14) , sāte < zaten(25/51) , seytin < zeytin(4/17)

⁶⁰ Ergin, 1988:88

2. e) ç < c değişmesi :

kısçāzım < kızcağızım(1/34) , mençereden < pencereden(5/7)

2. f) t < d değişmesi :

toğtor < doktor(31/25) , toğturdan < doktordan(9/71) , türüst < dürüst(16/27)

2. g) f < v değişmesi :

ķayfaltı < kahvaltı(22/81), furdurdum < vurdurdum(10/157) , furdum <vurdum(10/157)

3. Süreklileşme :

Süreksiz ünsüzlerin sürekli hale gelmesine süreksizleşme denir . Sürekli ünsüzler kendi içinde akıcı ve sızıcı olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bu nedenle bu grup ünsüzlerdeki değişmeleri ;

a . Süreklileşme

b. Sızıcılaşma

c . Akıcılaşma

d . Sürekliler arası

diye dört bölümde incelemek gerekmektedir .

3. a) . Süreklileşme :

3. a. 1) y < ğ değişmesi :

aķciyer < akciğer(9/5) , ciyerimin < ciğerimin(5/3) , káyтта < kağıtta(10/124)

3. a. 2) Ő <  değişmesi :

ilaŐladım < ilaladım(20/18), ğaŐtım < katım(23/4), ğenŐlīmizde <genliğimizde

(12/17), ğeŐdi < geti(4/6) ğöŐdük < ğötük(27/4), üş < ü(2/1)

3. a. 3) m < p değişmesi :

menereden < pencereden(5/ 7)

3. b) Sızıcılaşma :

3. b. 1) y < v değişmesi :

Kövde < köyde(2/2) , kövün < köyün(16/6)

3. b.2) b < v değişmesi :

barı < varır(1/44) , barıp < varıp(MDD)

3. c) Akıcılaşma :

3. c. 1) y < h değişmesi :

ğayvadan < kahveden(5/2) , ğayfaltı < kahvaltı(22/81)

3.c. 2) y < v değişmesi :

deyamlı < devamlı(4/ 12)

3 .d) Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

3. d.1) n < m değişmesi :

diyen < diyeyim(28/55) , şinci < şimdi(31/35)⁶¹ , bilen < bileyim(16 / 2) , şindi < şimdi(4/9)

3. d. 2) m < n değişmesi :

om bir < on bir(6/50)

3. d. 3) l < r değişmesi :

çıkılıklılan < çıkırıklan(31/22), deyelektan < diyerekten(29/14), ileşberlik < rençberlik(21/23)

3. d. 4) n < r değişmesi :

ğadan < kadar(1/23)

3. d. 5) m < v değişmesi :

mefāt < vefat(29/18)

⁶¹ Aynı örnek Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görölmektedir. Örnek: şinci < şimdi(33/12), (bkz. Gülensoy, 1988:59)

3. d. 6) h < ş değişmesi :

hindi < şimdi(28/44)

3. d. 7) k < l değişmesi :

evekd̄en < evelden(26/21)

3. d. 8) n < ğ değişmesi :

denişik̄ < değişik(3/133), denişimi < değişimi(29/2)

3. d.9) l < y değişmesi :

fasulleyi < fasulyeyi(7/6)

3. d. 10) ğ < y değişmesi :

eşiği < ekşiyi(6/147)

Süreksizleşme :**p < f değişmesi :**

pislān < fesleğen(7/1)

Süreksizler Arası Ünsüz Değişmeleri :**c < d değişmesi :**

şinci < şimdi(31/ 35)

ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

Fizyolojik örgüden veya başka başka sebeplerden doğma bir ağız gelişmesi olan iç seste ki ünsüzler benzeşmesi fonetik bir olay olduğu kadar,değişim bakımından da oldukça sıkı bir kural özelliği taşımaktadır.⁶² İç seste yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde ya da söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu sözcüklerin son ve ön sesleri arasında,bazen iki ünsüzden biri kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün ya da kısmen benzeştirilir. Böylece ünsüz benzeşmesi dediğimiz olaylar meydana gelir. Efrasiyab Gemalmaz'a göre bu hadise seslerin birbirine göre nisbi açıklık derecesine bağlıdır ve açıklığı büyük olan ses,küçük olanın önüne geçme eğilimi güder.⁶³

1. İlerleyici Benzeşme:

1. a) -nn- < -nl-

Çok sık görülen benzeşme türlerindendir:

benzinnikten<benzinlikten(9/29), bunnar<bunlar(3/146), harmannar<harmanlar (19/33)

onnarı < onları(, yazannar < yazanlar(7/5), zamanna < zamanla(19/16)

1. b) -nn- < -yl-

Üçüncü teklik iyelik ekinden sonra –la, -le vasıta hali eki veya ile edatı getirildiği takdirde araya zamir menşeli bir n ünsüzü getirilmektedir. Yazı dilimizde ise y yardımcı ünsüzü tercih edilmektedir.y ünsüzünün yerine tercih edilen n ünsüzü ile –la,-le ekleri arasında yazı dilimiz esas alındığında-nn-<-yl- benzeşmesinin ortaya çıktığını görüyoruz:

geçilerinne < keçileriyle(29/2), gerënne < gereğiyle(29/2), göyunlarınna < koyunlarıyla

⁶² Ahmet Caferoğlu,(1958), *Anadolu Ağızlarında İç Ses Ünsüz Benzeşmesi*, TDAY Belleten, s.1-11

⁶³ Efrasiyab Gemalmaz,(1995), *Erzurum İli ağızları*, TDK Yayınları, No:588, Ankara, s.206

(29/2), emirinnen < emriyle(16/27), nēsinne < nesiyle(29/29)

2. Gerileyici Benzeşme:

2. a) -ss- < -zs-

-maz / -mez olumsuzluk eki ile ikinci ve üçüncü tekil şahız şart –sa/-se ekleri arasında görülen bir benzeşmedir:

ğitmesse < gitmezse(25/5), olmassa < olmazsa(3/22),⁶⁴ sevmesse < sevmezse(8/5)

2. b) -bb- < -mb-

dübbeķ < dümbek(24/21)

2. c) -bb- < -pb-

ğelibbeydik < gelipbeydik(3/135), ğidibbe < gidipbe(3/142)

2. d) -tt- < -ht-

muttar < muhtar(4/51)

2. e) -t-/t- < -d-/tt-

ğöttü müdü < götürdü müydü(29/56)

⁶⁴ Aynı örnek Edirne İli Ağızlarında da görülmektedir. Örnek: olmasa<olmazsa(33/144), (bkz.Kalay, 1998:51)

2. f) -ll- < -ly-

fasulleyi < fasulyeyi(7/6)

3. Yarı Benzeşme:

3. a) -yn- < -yl-

çapaynan < çapayla(2/10)

3. b) -nl- < -yl-

birinlen < biriyle(3/130)

ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Seslerin birbirleriyle münasebeti sırasında gramer birliğinin bünyesindeki bir konsonantın bazen düştüğü görülür. Bu hadiseye konsonant düşmesi hadisesi denir.⁶⁵

1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

1.a) ‘h’ Ünsüz Düşmesi :

afta < hafta(25/29)

1.b) ‘y’ Ünsüz Düşmesi:

ulaf < yulaf(22/55)

⁶⁵ Ergin, 1988: 51

1.c) ‘ş’ Ünsüz düşmesi:

indi < şimdi(MDD)

1.d) ‘v’ Ünsüz Düşmesi:

urmuş < vurmuş(MDD)

2. Kelime Ortasında Ünsüz Düşmesi

Bölgemiz Yörük ağızlarında yapılan incelemelerde kelime ortasında “k / k, ğ, h, r, y, n, c, t, ” ünsüzlerinin düştüğü görülmektedir .

2.a) k / k Ünsüz Düşmesi

āşam < akşam(30/3), ösüzüdüm < öksüz idim(22/38) , terlilen < terlik ile(22/65) ,

varmaycāsan < varmayacaksan(3/28) , yōdu < yoktu(22/81) ,

2.b) ğ Ünsüz Düşmesi :

ayāmıza < ayağımıza(1/54) , bālanır < bağlanır(3/98), būdey < buğday(30/18),ğundelie

<gündeliğe(22/3)öretmen< öğretmen(6/9) , soan < soğan(22/58), yālıyı<yağlıyı(6/147)

2.c) h Ünsüz Düşmesi:

āmed < ahmet(29/45), noud < nohut(21/19), şeirlere < şehirlere (6/56) , tā < daha(30/26)

tarnayı < tarhanayı(21/11)

2.d) r Ünsüz Düşmesi:

vādı < vardı(19/25), ğüdüyoduĝ < ğüdüyorduk(21/21), ayaĝlāmıza < ayaklarımızıza(2/6)

binēdi < binerdi(28/29) , ğiyedik < giyerdik(2/7)

2.e) y Ünsüz Düşmesi:

būk < büyük(25/76) , bōle < böyle(9/38) , kēfsiz < keyifsiz(3/5) , nīlen < neyle(9/8)

2.f) n Ünsüz Düşmesi :

sōra < sonra(23/27)⁶⁶

2.g) c Ünsüz Düşmesi:

azıĝ < azıcık(29/59)

2.h) t Ünsüz Düşmesi :

çifçiydim < çiftçiydim(13/18)

3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi:

3.a) h Ünsüz Düşmesi:

⁶⁶ Aynı örnek Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir. Örnek: sora < sona(1/2), (bkz. Gülensoy, 1988:66)

alla allā < allah allah(3/119)

3.b) r Ünsüz Düşmesi:

birē < birer(3/172), çenizlē < çeyizler(24/29), ğelipduru < gelipdurur(1/16), ğidēdim <

giderdim(4/13) , varā < varır(3/30)

3. c) y Ünsüz Düşmesi :

şēciĳ < şeycik(9/49)

3.d) ğ Ünsüz Düşmesi:

sā < sağ(25/76) , da < dağ(10/103)

3.e) l Ünsüz Düşmesi:

nası < nasıl (24/1)

3.f) n Ünsüz Düşmesi:

file < filan(28/18)

ÜNSÜZLERİN YER DEĞİŞTİRMESİ (Metathese)

Türkçe kelimelerde, sonra gelmesi gereken bir ünsüz sesin diğer ünsüzlerden veya ünsüzden önceye alınarak telaffuz edilmesi olarak izah ettiğimiz “yer değiştirme” hadisesi , seslerin kolaydan zora doğru sıralanmasıdır ⁶⁷

Yer değiştirme olayı birbirine bitişik iki ünsüzden ikincisinin birincisi yerine geçmesi şeklinde ortaya çıkıyorsa buna “yakın yer değiştirme” veya “ komşu ünsüzler arasında yer değiştirme” adı verilir . Bazen , birbirinden uzak iki ünsüzden ikincisi , birkaç boğumlamayı atlayarak daha önce boğumlanması gereken birinci ünsüzün yerine geçip, onu kendi yerine atar . Bu yer değiştirme olayına “uzak yer değiştirme” denir. ⁶⁸ Bölge-miz Yörük ağızlarında örneklerine az rastlanır :

meyremlerlan(29/51), bārışa çırgışa(21/8)

ÜNSÜZLERİN İKİZLEŞMESİ

Ünsüz ikizleşmesi Eski Türkçede olduğu gibi bugünkü Türk dil ve lehçelerinde de bol örnekleri bulunan bir fonetik olaydır. ⁶⁹

abba(24/11) , aşşā (22/74) , emme(3/9) , eşşek (10/5) , maşşalā (3/81)

İKİZ ÜNSÜZLERİN TEKLEŞMESİ

İkiz ünsüzlerin tekleşmesi olayı Arapça kelimelerde kendini gösterir. Arapça-dan geçme bazı ikiz ünlülü kelimelerdeki ünsüzlerden birisinin gevşeyerek erimesi sonucunda oluşmuştur . ⁷⁰

⁶⁷ Ercilasun1983: 141

⁶⁸ Gülensoy, 1988: 69-70

⁶⁹ Gülensoy, 1988: 66

⁷⁰ Gülensoy, 1988: 67

evelá(MDD) , evel(24/12)⁷¹

HECE KAYNAŞMASI (Contraction)

Hece kaynaşması, çoğu zaman iki komşu hecenin kaynaşması ile meydana gelir. Bu ses olayının Bergama ve köylerindeki Yörük ağızlarında örneği oldukça fazladır. Hece kaynaşmaları Yörük ağızlarında uzun ünlülerin doğmasına neden olur .

dünümüz < düğünümüz(28/30), ğalī<kalıyor(20/13), hazırlımızı< hazırlığımızı (27/13)

istīrim < istiyorum(29/85) , olmī < olmuyor(20/12), yapīlar < yapıyorlar(26 /27)

HECE YUTULMASI (Haplologie)

Bir kelime içinde yan yana bulunan iki heceden birisinin kaybolması ve tek hece oluşması olayıdır .

ayānıza < ayağımıza(1/33), bükleri < büyükleri(3/180), vādīm < vardığım(10/44)

ÜNSÜZ TÜREMESİ

Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarında görülen ünsüz türemesi örnekleri şunlardır :

⁷¹ Aynı örnek Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir.Örnek: evel<evvel(36/25), (bkz. Gülensoy, 1988:67)

1 . Kelime Başında Ünsüz Türemesi:

1. a) h türemesi:

hu(9769), h yle(16/57)

2 . Kelime Ortasında Ünsüz Türemesi:

2. a) y türemesi :

sarıyp < sarıp(20/12) , otlakıya < otlak a(29/7) ,

2. b) n türemesi :

elenktirikl  < elektrikler(28/47)  nks z <  ks z(29/82)???

2. c) h türemesi :

ahraya < araya(10/119)

3 . Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi:

3. a) n türemesi :

bakırlan(19/37), develen(21/6) , nalinl len < nalinlarla(22/66) , oludun < olurdu(26/23)

v dın < vardı(23/60) ,

ŞEKİL BİLGİSİ

TÜRETME (YAPIM) EKLERİ

Yapım ekleri, kelime kök veya gövdelerine getirilerek kelimenin yeni bir anlam kazanmasını sağlar.⁷² Bergama ve köylerindeki Yörük ağızlarında yazı dilimizdeki bütün yapım eklerinin kullanıldığını görürüz. Ancak, bazı ekler yazı dilimizdeki şekilleriyle kullanıldıkları halde, bazıları ses değişmesine ve düşmesine uğrayarak bölgenin ağız özelliğini oluşturmuşlardır .

Bölgemiz ağızlarında tespit edebildiğimiz yapım eklerini şöyle sıralayabiliriz :

1. İsimden İsim Türeten Ekler

1. a) -lık / -lik / -luğ / -lük :

günlük(1/1) , ileşberlik (21/ 23), keşkeklilik (19/9),kolaylına(3/137) , sabırlık(25/70) ,

şenlikli (21/2),

1. b) -lı / -li / -lu / -lü :

davullu(30/11) , dümbelekli(30/10) , ilaşı(27/17) ,kölü(25/55) , tadlı(24/25),yalı

(25/4)yavuklu(20/4)

1. c) -cı / -ci / -cu / -cü

çengici(31/ 9), çiçiydim(13/18), davulcu(24 / 6), fakirci(6/72), gazetecisiniz(MDD),

⁷² Gülensoy,1988: 75

1. d) -ki :

evelkinl̄e(19/28) , evelki(27/16)

1. e) -leyin :

sabāla(21/12)⁷³

1. f) -cık / -ciġ / -cuġ / -cūġ :

ufacıġ(MDD) , azıġ(28/30)

1. g) -sız / -siz / -suz / -süz :

ilaşsızdı(27/17) , kēfsiz(3/5) , rātsızdı(3/174)

1. h) -ıncı / -inci / -uncu / -üncü:

üçüncü(28/28)

2. İsimden Fiil Türeten Ekler**2. a) -a / -e:**

oynaşil̄ıdı(19/ 7) , oynardıġ(27/6) , oynāsın(7/7)

⁷³ Aynı örnek Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir. Örnek: sabāla<sabahleyin(24/34), (bkz. Gülensoy, 1988:77)

2. b) -l :

inceldi(19/28) , eksiysin(6/41)

2. c) -la / -le :

harladırlardı(28/ 35), ünledirin(29/29) , ilaşıladım(20/18) , işledidim(23/63) , işlemez

(6/31) sulaycan(19/35) , toplardık (22/61)

2. d) -lan / -len :

ayaqlanırımış(25/68), bālanır(16/98), evlenildi(22/44), işlenmedi(23/65), toplanıdı(19/8)

3. Fiilden isim Türeten Ekler**3. a) -ma / -me:**

doğuma(19/26) , içmemiz(3/79) , söylemesi(29/20) , toplamaya(22/3) yememiz(3/79)

3. b) -ı / -i / -u / -ü :

görku(26/7) , ölü(25/7) , örtünün(10/69)

3. c) -ım / -im / -um / -üm :

doumlarda(3/135) , geçimimiz(20/5) , ölüm(25/38) ,

3. d) -đı / -đı :

çalđı(24/2) , bilđisi(24/12)

3. e) maç / -meğ:

demeğ (29/85) , eğmeğ (25/49) , yimeğ (MDD)

3. f) -ıđ / -ıđ / -uç / -üç :

yığığ(25/23) , büğ (25/76)

3. g) -man / -men :

öretmen(29/77)

3. h) -ca / -ce :

ēlence(30/5)

3. ı) -tı / -ti :

yaşantılarımıza(18/14)

3. i) -đun / -đün :

yorđunumu(18/11)

3. j) -mada / -mede :

gezmedeyim(14/2)

3. g) -ge :

bölge(4/8)

4. Fiilden Fiil Türeten Ekler

4. a) -ma / -me :

anladamam ki (26/2)bilemem(19/2), bilmeyrim(22/11),dimedim(20/4) ,duymadım(20/2)

4. b) -ş :

dövüşür(25/7), güdüşdürürlerdi(17/3) , oynaşirlardı(27/7), oynaşilıdı(19/7)

4. c) -(ı)n :

gelinirdi(31/31) örtündük (23/10), sarnıdım(23/38),toplamdı(19/8)

4. d) -ır / -ir / -ur / -ür :

bişiriler(17/51) , dördüm(10/59)

4. e) -dır/ -dir / -dur / -dür :

bindiriler(28/11), dikdiridik (26/22), ettiremedik (6/115), keydirledi(26/5), yaqtır-

dık(6/13), yidirisin(25/4)

4. f) -al / -el :

gömelmiş(25/41)

4. g) -t :

aratmasın(26/69), gaynadırlardı(29/32), göstertmesin(26/67), guruduruz(27/12)

İSİMLER

İsimler , canlı ya da cansız bütün varlıkları ve kavramları tek tek ya da cins cins karşılayan ve onlara ad olan kelimelerdir. ⁷⁴

İsim İşletme Ekleri

1. Çokluk Ekleri

Birden fazla varlığı karşılayan isimlere eklenirler .⁷⁵ Türk dilinin en yaygın çokluk şekli olan +lAr ekinin iki temel görevi bulunmaktadır : Eke adını veren “çokluk” fonksiyonu , Eski Türkçe döneminde daha az görülmekte , diğer görevi olan “grup, kategori , sınıf” yapma fonksiyonu ise daha baskın görülmekteydi . Günümüz Türkçesinde ve ağızlarında da aynı durum söz konusudur. Hem isim kök ve tabanlarda hem de iyelik ve / veya hal eki almış kelimelere eklenebilmektedirler.⁷⁶

⁷⁴ Hikmet Biray (1999): Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim, TDK Yayınları, Ankara, s.3

⁷⁵ Ergin, 1998:209

⁷⁶ Gülsevin Gürer,(2002): Uşak İli ağızları, Ankara, TDK Yayınları, s.81

Bu ekler bölgemiz ağızlarında yazı dilimizdeki şekliyle –lar / -ler olarak kullanılabilirdiği gibi bazı ses hadiseleri sonucu şu şekillerde de görülmektedir :

-lar : bunlara (19/2), sīrlar < sığırlar(2/12) , unlar < onlar(24/4)

-ler : dūnler < düğünler(26/21) , şēler < şeyler(29/10) , vazifeler(MDD)

Çokluk eki “+lar / +ler “ ekindeki “+r” ünsüzü zayıflayıp düştüğü için ekin bün- yesindeki “a” ünlüsü uzar ve “+lā / +lē” çokluk eki oluşur :

-lā : çocuqlā < çocuklar(3/141), deliğanlılā < delikanlılar(21/8) , unlālan <

onlarla(3/71)

-lē : çenizlē < çeyizler(24/29) , evelkinlē < evelkinler(19/28) , hindiķinlē <

şimdikiler(26/11) ,

İlerleyici benzeşme nedeniyle “+lar / +ler” eki “+nar / +ner” “+nā / +nē” şeklini alır.

-nar : bunnar < bunlar(23/55), harmannar < harmanlar(19/33) , torunnarım < torunlarım(22/27)

-ner : binnerce < binlerce(18/14)

-nā : zamannā < zamanlar(19/16)

2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri , kendisine bağlı olan öğelerle ve kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini bildiren eklerdir . İyelik ekleri sahiplik , ait olma ve bağlılık bildirir .⁷⁷

1 . Tekil Şahıs

-m :

dünüm < düğünüm(20/6) , ğaynanam(20/1) , içimden(19/5), yavrum(19/5)

2 . Tekil Şahıs

-n:

āzından < ağızından(25/39) , deden(16/64), rüyanda(25/39)

3 . Tekil Şahıs

-ı / -i / -u / -ü /- sı / -si / -su / -sü :

başucuna (3/ 101),būkl̄eri < büyükleri(3/180), ğızını(16/7)ōlu < oğlu(23/39) ,üstü(20/6)

yōrdunu < yoğurdunu(21/12)

⁷⁷ Ergin, 1998:210

1 . Çoğul Şahıs

-mız / -miz / -muz / -müz:

adetlerimiz (21/19) , ayāmıza < ayağımıza(1/54), basmamız(24/30)

2 . Çoğul Şahıs

-nız / -niz / -nuz / -nüz:

ayānıza < ayağımıza(1/33) , elleriniz(1/34)

3 . Çoğul Şahıs

-ları / -leri / -narı / -neri :

sevileri(11/5)

3. Aitlik Eki

Yapım eki özelliği de taşıyan -ki aitlik eki Bergama ve çevresindeki Yörük köylerinin ağızlarında da çekim eklerinden sonra gelen , iyelik eki gibi yardımcı ses alan ve aitlik gibi bir çeşit iyelik fonksiyonu taşıyan bir çekim eki karakterindedir .

evelki(19/27) , evelkinlē(19/28), hindiği(28/49) , hindiğinlē(26/12)

4. Hal Ekleri

İsmin başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere aldığı eke hal eki , başka bir kelime

ile ilgi kurmak üzere ismin eksiz olarak veya ek alarak bulunduğu duruma isim hali diyoruz.⁷⁸

4. a) Yalın Hal

Yalın hal, adların başka unsurlara bağlı olmayan şekilleridir. Yalın haldeki bir ismin karşıladığı nesne ve kendisine tabi isim dışında hiçbir ilişki ifade etmez.⁷⁹

4. b) İlgi Hali

Hal eklerinin temel görevi , adı içinde bulunduğu duruma göre fiile bağlamaktır. Ancak ilgi hali ekinin böyle bir görevi yoktur. İlgi hali eki adı ada bağlayarak bir tamlama kurar .

+nın / +nin / +nun / +nün:

avlunun(28/35) , damının(25/25) , eminenin(29/47) kâncının < kayıncının(23/15)

+ın / +in / +un / +ün:

alnımın(28/82) , gömşuların (20/8) , köyün(25/9), sütün(25/11)

+n:

dân < dağın (9/12) , öküzlên < öküzlerin(26/40)

4. c) Belirtme Hali

Cümle içinde eylemin doğrudan etki ettiği ad , belirtme halinde bulunur . Belirt-

⁷⁸ Tuncer Gülensoy, *Türkçe Ders Notları*, Elazığ, 1986, s.32

⁷⁹ Ahmet Buran, (1996), *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim(Hal) Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara, s.37

me durumu , adı kendisine etki eden geçişli eyleme bağlayan haldir . Bu hal bazen eksiz bazen ekli olabilir .⁸⁰

+ı / +i / +u / +ü:

dōmumu < doğumumu(22/ 22), hazırlımızı < hazırlığımızı(27/13) , herkezi(25/78)

+nı / +ni / +nu / +nü:

altısını(24/39) , kaymasını(25/16)

+yı / +yi / +yu / +yü:

bağlavıyı(17/45), çırayı(28/36), tarnayı < tarhanayı(29/25), yavklıyı< yavukluyu(23/22)

+e:

ekmē < ekmeği(25/4)

+y:

bağlavıy < baklavayı(29/58)

4.d) Yönelme Hali

Yönelme durumu iş , durum , hareket ve nesnenin yönünü , varacağı son noktayı belirtir . Eylemin hareketinin yöneldiği ve kendisine yaklaşılan nesne ,cümlede yönelme durumunda bulunur .

⁸⁰ Buran, 1996: 98

+a / +e:

donlarımıza(22/14), gündelie <gündeliğe(22/ 3), halimize(1/59),istemē<istemeye(16/27)
koye(27/3) , kōpē < köpeğe(25/3)

+(n)a / +(n)e:

āşamına < akşamına(30/6) , ayāna < ayağına(22/68)

+(y)a / +(y)e:

geçiye < keçiye(23/33) , tarlaya(26/35) , yavukluya(23/4)

4. e) Bulunma Hali

Bulunma hali, iş, hareket, kişi ve eşyanın yerini bildirir. Bu, bulunma durumunun temel görevidir .⁸¹

+da / +de:

aklımda(19/3) , evinde(19/7) , içerde(25/47),yokarda < yukarıda(25/36)

+ta / +te:

saçta(22/83) , şavқта(28/40) , tepeciкте(3/176), topraқта(22/26)

4. f) Ayrılma Hali

Ayrılma durumu , iş , hal ve hareketin çıkma, başlama noktasını bildirir. Genellikle eylemin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığı veya çıktığı isim,cümlede ayrılma halinde bulunur .⁸²

⁸¹ Buran, 1996:177

⁸² Buran, 1996:235

+dan / +den :

āçdan < ağaçtan(22/67), beşden(3/165)kadifeden(5/1) , yaşlarından(1/23)

+tan / +ten :

benzinnik̄ten < benzinlikten, (9/29) ğalpten < kalpten(9/3)

4. g) Vasıta Hali

Kelime gruplarında ve cümlede eylemin kendisi vasıtası ile , kendisinin katılımı ile veya kendisinin ifade ettiği zamanda yapıldığını göstermek için isim vasıta halinde bulunur .⁸³

+ın :

yazın(17/40)

+le / +la :

benle(28/30), devēle < deveyle(21/4) , dovāla < duayla(27/2) , ğaynanamla(3/68) ,

unla < onunla(23/3)

+len / +lan :

davullan(13/32), meyremlerlan(29/51) , nīlen < neyle (9/12) ,paralan(19/25)

⁸³ Buran, 1996: 266

+nen / +nan :

çapaynan < çapayla(2/10), emrinnen < emriyle(16/27), keşkēnen < keşkele(28/54),

ōlannan < oğlanla(10/30)

+nne / +nna :

arabalarınna(13/35), geçilerinne < keçileriyle (29/2) , göyunlarınna <koyunlarıyla(29/2)

nēsinne (29/2)

+nlan / +nlen:

birinlen(3/ 130), ğarsınlan < karısıyla(4/59)

+(y)len / +(y)lan:

arabaylan(9/53) , dedeylen(26/40) , sopaylan(30/22) ,

+(n)la / +(n)le

unla(23/3), onla(MDD)

+(y)la / +(y)le

eliyle(MDD)

+ına / +ine :

bēğirine < beygir ile(19/33), öküzüne < öküz ile(19/33)

+e:

dedēne < dedeyle(26/14)

4. h) Eşitlik Hali

Eşitlik ekinin temel görevi eşitlik, gibilik, kadarlık ve benzerlik bildirmektir.⁸⁴ Hal ekleri arasında “görev değiştirici ek” olarak kullanılmaya en elverişli olanı ,+ça / +çe +ca /+ce eşitlik ekidir .

+ce / +ca

binlerce(1/32), eyce < iyice(10/45)

+çe / +ça

haçça(MDD)

4. ı) Yön Hali

Kelime gruplarında ve cümlede eylemin kendi yönünde yapıldığını göstermek için isim , yön gösterme haline girer . Yön hali ekleri daha çok yer ve yön ile ilgili , yer ve zaman isimlerine gelerek fiilin yönünü belirtirler . Ancak , günümüzde kalıplaşmış olarak sınırlı sayıdaki kelimedede varlığını sürdüren bu ekler , çekim eki olma görevini yitirmiş ve kelime gövdesi ile kaynaşmıştır .⁸⁵

+ra / +re:

bura(6/55), sōra(6/135) , ura(9/14)

⁸⁴ Gülsevin, 2002: 94

⁸⁵ Buran , 1996: 286

+arı / +eri :

yoğarı(16/62)

+ar / +er :

yoğarlarından(31/32)

4.i) Soru Eki

+mı / +mi :

bil̄ mi(3/128) , istáyceķ mi(8/2), oğuma mı(3/164) , olma mı(2/11)

+mu / +mü :

bi buçuk mu(6/120) , oldu mu(13/8) , öldü mü(17 /36)

+me :

del me (23/41)

ZAMİRLER

Şahıs , gösterme , soru ve belirsizlik kavramları vererek , varlıkların yerini tutan kelimelere zamir denir.⁸⁶

Bergama ve ilçelerindeki Yörük ağızlarında görülen başlıca zamir türleri ve çekimleri şöyledir:

⁸⁶ Gülensoy, 1988: 88

1. Şahıs Zamirleri

Kişilerin adlarının yerini tutan kelimelerdir. Tekil ve çoğul şekilde bulunurlar

1.tekil : ben

ben öyleyim(1/8), ben de varmaycan dedim(3/11), benim dñnüm dovālan oldu(27/1)

2.tekil : sen

sen göca ğarı...(9/63), sen düşürdün beni...(10/116), sen kırkmuşun dedilē (10/161)

3. tekil : o / u

u da dē ...(16/8), o da hasta...(16/66), onu yararız(21/16)

1.çoğul : biz

çōdu bizim işimiz...(22/62), bizi evekden keydirlēdi(26/5), biz çok irezildik (26/38)

2.çoğul : siz

siz nerelisiniz ğuzum(29/42), siz ğazatacısınız (MDD), siz de oynarsınız(16/53)

3. çoğul : onlar / unlar

onnar da istediler...(10/28),

Şahıs zamirlerinin genel çekim tablosu şöyledir :

Yalın Hal	İlgi hali	Yükleme hali	Yönelme hali	Ayrılma hali	Bulunma hali	Eşitlik hali
Ben	benim	Beni	bana bene bā	benden	bende	bence
sen	senin	Seni	Sana sā	senden	sende	sence
o	onun	Onu	ona	ondan	onda	onca
u	unun	Unu	una	undan	unda	unca
biz	bizim	Bizi	bize	bizden	bizde	bizce
siz	sizi	Sizi	size	sizden	sizde	sizce
onlar	onların	onları	onlara	onlardan	onlarda	onlarca
onnar	onnarın	onnarı	onnara	onnardan	onnarda	Onarca
unlar	unların	unları	unlara	unlardan	unlarda	unlarca
unnar	unnarın	unnarı	unnara	unnardan	unnarda	unnarca
unlā				unlādan	unlāda	unlāca
unnā	unnān			unnādan	unnāda	unnāca

2. Dönüştürülük Zamiri

Bu zamirler asıl kişi zamirlerinden anlam bakımından daha güçlü bir ifadeye sahip olan zamirlerdir. günümüzde dönüştürülük zamiri “kendi” kelimesinden çekimlenir.

1. tekil şahıs : Kendim

ben kendim istemeyerek oldum(3/52), kendime baqtıracan dedi(6/55)

2. tekil şahıs : Kendin

sen Kendin söyledin(MDD)

3. tekil şahıs : Kendi

Kendi olanından iyi sebepler(3/73)

1. çoğul şahıs : kendimiz

Kendi kendimize(18/5)

2. çoğul şahıs : kendiniz

Kendinizi bilin(MDD)

3. çoğul şahıs : kendileri

Kendileri de sakat olsun(12/16)

3. İşaret Zamirleri

İşaret etme ve gösterme yolu ile nesnelere adlarının yerlerini tutan zamirlerdir. Bergama ve çevresindeki Yörük ağızlarında , üçüncü tekil ve çoğul şahıslarda kimi zaman “o-“ ünlüsünün ses değişikliğine uğrayarak “u-“ halini aldığını görüyoruz.

Tekil

bu :

benim adam buna hep çarıpbaydı(10/110)

şu :

şunlan ğeldik (MDD)

o :

onu bi ğuzel ğaynadirlē (30/18)

u :

unu şēler yapar...(29/10)

Çoğul

Bura / buraya:

bura vēdim(6/45)

bunla:

benim bildiklēm bunlā (25/57)

bunnar:

bunnarı ettim...(14/4)

şunla :

şunlā ğibi(MDD)

onlar :

ni olusa onlar ekilidi(22/58)

unlar :

hinci unlar ğaqtı(16/26)

İşaret zamirlerinin genel çekim tablosu şöyledir :

Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Ayrılma	Bulunma	Eşitlik
Hal	hali	hali	hali	hali	hali	hali
bu	bunun	bunu	buna	bundan	bunda	bunca
şu	şunun	şunu	şuna	şundan	şuna	şunca
o	onun	onu	ona	ondan	onda	onca
u	unun	unu	una	undan	unda	unca
bunlar	bunların	bunları	bunlara	bunlardan	bunlarda	bunlarca
bunnar	bunnarın	bunnarı	bunnara	bunnardan	bunnarda	bunnarca
bunlā	bunlān			bunlādan	bunlāda	bunlāca

bunnā	bunnān			bunnādan	bunnāda	bunnāca
şunlar	şunların	şunları	şunlara	şunlardan	şunlarda	şunlarca
şunnar	şunnarın	şunnarı	şunnara	şunnardan	şunnarda	şunnarca
şunlā	şunlān			şunlādan	şunlāda	şunlāca
şunnā	şunnān			şunnādan	şunnāda	şunnāca
onlar	onların	onları	onlara	onlardan	onlarda	onlarca
onnar	onnarın	onnarı	onna	onnardan	onnarda	onnarca
onlā	onlān			onlādan	onlāda	onlāca
onnā	onnān			onnādan	onnāda	onnāca

4. Soru Zamirleri

Bu zamirler nesnelere soru yoluyla temsil eden ve onları sormak amacıyla kullanılan zamirlerdir.

Kim :

...eve kim geldiyse...(3/104)

Kimin :

Kimin dili çıktı mı(25/77)

ne :

günluğ ne yapacāz işte(1/1), nāpacan(10/2), ni işlencedik(10/102)

nere :

nere dailacağ (9/16)

nēlen :

hebimiz nēlen ōlcez...(25/77)

nīle:

nīle ūe olacān(9/12)

neydi :

đocasının adı eminenin neydi(29/47)

nerde:

nerde bu dān başında(9/37)

nerden:

ben maniyi nerden bilen(3/2)

5. Belirsizlik Zamirleri

Bu zamirler nesneleri belirsizlik yoluyla gōsterirler

herkes :

herkese nasib mi olcağtı(18/31)

herkez:

herkez birē ğün evde ğalıdı(3/172)

biri :

ğit istedīn birine dedi(3/28)

kimi :

kimi ğelir kimi ğidīr(MDD)

kimisi :

kimisi paracıķ veripba(9/11)

kimse:

kimseleri eli ğoynunda ğoymasın(9/10)

hebsi:

hebsi oldu...(3/46)

hebicī :

hebicī de çok iyi(29/51)

hepimiz:

hepimiz bir yerde(3/79)

hindikînlē:

hindikînlē ğitmeyi(26/12)

şey :

hic şey etmedi(3/123)

SIFATLAR

Sıfatlar , isimlerin niteliklerini ve niceliklerini gösteren isim soylu sözcüklerdir. Varlıkların çeşitli özellikleri bulunmaktadır. İsimler tam olarak belirtemedikleri bu özellikleri sıfatların yardımıyla gösterirler.⁸⁷

1 . Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesnelere belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar varlığın herhangi bir özellik belirtmeden , şu ya da bu şekilde belirtirler . Varlığın yerini , sayısını gösterir ya da soru yoluyla varlığı ifade ederler.

1. a) İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları varlığı işaret yolu ile gösterirler.Bu sıfatlar isim olmaksızın kullanıldığında birer işaret zamiridir.İşaret zamirleri ismin önüne geldiklerinde işaret sıfatı haline dönüşürler.

⁸⁷ Ergin, 1998:232

bu : (20/14)

şu : (18/32)

o : (19/20)

u : (29/20)

1. b) Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları isimlerin önüne gelerek onları sayı yönünden gösterirler .

1.b.1) Asıl Sayı Sıfatları

Bu sıfatlar varlıkların gerçek sayılarını gösteren sıfatlardır . Bergama ve çevresindeki Yörüklerin ağızlarında görülen asıl sayı sıfatları aşağıda örneklendirildiği gibidir :

otuS(12/14) , bi(19/26) , on iki(13/13) ,

1.b.2) Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları önlerine geldikleri adların derecelerini, kaçınıcı olduklarını belirtirler.

üçüncü(19/21)

1. b.3) Üleştirme Sıfatları

Üleştirme sıfatları bir bölme , ayırma , paylaşırma , dağıtma anlamı ifade ederler .

birer (20/) , birē(3/172)

1. c) Belgisiz Sıfatlar

hiçbir/ hiçbi:

hiçbi şēmiz yok (4/26)

başka:

başka zenātım yokudu(13/18)

bir iki:

birki işleme(23/63)

1.ç) Soru Sıfatları

İsimleri soru yoluyla gösteren sıfatlardır. Soru sıfatları da tek başlarına kullanıldıklarında birer soru zamiridirler. İsmın önüne geldiklerinde sıfata dönüşürler .

ğaç(20/20) , niş (13/43)

2. Niteleme Sıfatları

Nesnelerin özelliklerini (renk, biçim, durum) bildiren sıfatlardır.

ağ vistan(24/24), ağ anam(1/24), beyaz ğelinli(19/15), ğoca ğarı(23/2), ğuru bōrölce

(22/90), pulu bezler(3/57), yalı ekmek(25/3), yeşil yaprak (25/12), Selvi boylum(5/5)

ZARFLAR

İş , oluş ve hareket bildiren kelimeleri , yani fiilleri çeşitli yönlerden etkileyen kelimelerdir . Tek başlarına isimden başka bir şey değ,ildirler . Zarflar fiillerin önüne gelerek onları çeşitli açılardan etkiler . Bir bakıma fiillerin sıfatlarıdır.⁸⁸ Zarflar , manasını değıştirdikleri unsurlara , bu arada fiillere doğrudan doğruya , çekimsiz olarak bağlanan kelimelerdir . Zarflar pek çoğu isim gibi olduğu halde her isim bir zarf olmamaktadır . İsim olmayan zarfların sayısı çok az olup , bunlar tek başına edat olan zarflar , yani zarf olarak kullanılan edatlardır .

1 . Yer – Yön Zarfları:

Eylemin yönünü gösteren kelimelerdir .

ğeri : (23 / 21)

bura : (27/4)

üte : (6/62)

beri : (6/63)

aşşā: (9/25)

2 . Zaman Zarfları:

Eylemin ne zaman yapıldığını bildiren zarflardır .

⁸⁸ Ergin, 1998: 244

hindi :(19/7)⁸⁹

bi havta : (19/7)

sālisi günden : (19/11)

o zamannā : (19/16)

hemen : (20/18)

sabāla :(21/12)

yeniden : (21/15)

gine : (21/15)

eveċden < evelden : (22/1)

güzesiri : (29/3)

hinci :(1/9)

şinci :(3/114)

evelá : (8/6)

sonara : (9/50)

⁸⁹ Aynı örnek Kütahya ve Yöresi Ağızlarında da görülmektedir. Örnek: hindi(33/3), (bkz. Gülensoy, 1988:96)

3 . Nasıllık – Nicelik Zarfları :

bōle : (20/3)

ōle : (21/9)

mutlu : (3/18)

zorlan : (3/7)

ālā ālay : (3/14)

aylā sızlā : (3/14)

tam türüst : (16/ 27)

4 . Azlık – Çokluk (miktar) Zarfları:

Azlık ve çokluk ifade eden miktar derece bildiren zarflardır .

peķ : (21/2)

azık : (21/10)

çok : (25/ 36)

fazla : (29/18)

binlerce : (1/8)

pek çok : (3/21)

ēce < iyice : (10/18)

5 . Soru Zarfları:

Eylemi soru yoluyla bildirirler .

nasıl oludu(19/6) nası olucağ (13/31)

EDATLAR

Arapça bir kelime olan edat “alet” ve “vasıta” demektir . Bir gramer unsuru olarak da “edatlar tek başlarına manaları olmayıp , ancak cümledeki diğer kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmağa yarayan alet sözler”dir , “vasıtalar”dır.⁹⁰

Edatlar , “ünlem edatları” , “bağlama edatları” ve “son çekim edatları” olmak üzere üç başlık altında toplanır .

1. Ünlem Edatları

Ünlem edatları , duyguları , heyecanları ; seslenmeleri , sorma , gösterme ve onaylamaları ifade eden edatlardır .

⁹⁰ Necmettin Hacıeminoğlu, (1922): *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s.5

Ünlem edatları ,

- a) Ünlemler
- b) Seslenme edatları
- c) Sorma edatları
- d) Gösterme edatları
- e) Cevap edatları

diye sınıflandırılır .

1. a) Ünlemler :

Bir duyguyu , bir düşünceyi anlatan veya bir tabiat sesini yansıtan kelimeler olup Bergama ağızlarında tespit edebildiğimiz örnekleri şunlardır .

ā : (31/4)

aman: (15/3)

1. b) Seslenme Edatları

Yalnız hitap ve seslenme için kullanılan edatlardır . Bölgemizdeki Yörük ağızlarında derlediğimiz metinlerde geçen örnekler ise şunlardı :

bea : (14/2)

be : (6/33)

hadi : (6/102)

ōp : (9/32)

1. c) Sorma Edatları

Yazı dilimizde sorma ifade eden hani , niçin , acaba edatlarıdır .

hani : (1/8)

acep : (28/7)

1. d) Gösterme Edatları

Bir varlığı göstermek , işaret etmek için kullanılırlar . En sık kullanılan gösterme edatı “işte”dir.

işte : (1/1)

dē : (1/8)

tā : (28/62)

1. e) Cevap Edatları

Kabul veya ret ifade eden edatlardır .

tamam : (8/10)

hı : (MDD)

tabi : (10/63)

2. Bağlama Edatları

Cümleleri veya cümle içinde kelimeleri ve kelime gruplarını ya mana bakımından , yahut şekil olarak birbirine bağlayan kelimelerdir . Mana ve vazifeleri bakımından;

a) Cümle başı edatları

b) Denkleştirme – karşılaştırma edatları

c) Sıralama edatları

ç) Sona gelen edatlar

diye sınıflandırdığımız bağlama edatlarının bölgemiz Yörük ağızlarından tespit ettiğimiz örnekleri şunlardır :

2. a) Cümle başı edatları

Bu edatlar , cümleleri anlam bakımından birbirine bağlar .

ama : (3/130)

eme : (3/38)

emme : (1/14)

ma : (26/16)

zāten : (3/136)

zāte : (18/4)

sāte : (25/51)

dā : (3/60)

dē : (10/27)

belki : (20/14)

2. b) Denkleştirme – karşılaştırma edatları

Bu edatlar , birbirine denk olan , birbirinin yerini tutabilecek olan , birbirleri ile karşılaştırılan edatlardır.

ne ...ne : (22/40)

ni...ni : (29/22)

hem...hem : (7/8)

ya...ya: (25/2)

2. c) Sıralama edatları

Yazı dilimizde kullanılan ve , ile , ila gibi kelimelerdir .

ve: (MDD)

ile: (MDD)

ilen: (10/118)

2. d) Sona gelen edatlar

Bu edatlar , cümlenin sonuna gelerek , önceki veya sonraki unsurlara , kelimelere, kelime gruplarına veya cümlelere bağlarlar .

ya : (1/20)

bile: (19/30)

ise: (11/5)

3 . Son Çekim Edatları

Bu edatlar , işletme eki görevi görürler . İsimlerden sonra gelerek onları zarflaştırırlar .

bile : (19/30)

bilen : (20/19)

bilene : (3/6)

ğadān : (1/23)

ğadan : (20/17)

ğa : (6/120)

ğā : (10 /159)

beri : (10/113)

başğa : (4/26)

FİLLER

Fiiller, bir kılış, bir durum veya oluşu, özetle olan biteni anlatan kelimelerdir. Türkçenin iskeletini bu fiiller oluşturur.⁹¹ Bergama ve köyleri Yörük ağızlarında fiillere eklenen şahıs ekleri aşağıda belirtildiği gibidir.

1 . Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

1. tekil

-m: ğiderim (10/ 139)

-n: varmaycan(3/46)

2.tekil

-sın: goymasın(9/10)

-sin: yidirisin(25/4)

-sun: koyvurusuna(1/8)

-sün: götürüsün (MDD)

3.tekil:

...

1.çoğul

-ız: ğaynadırız(21/12)

-iz: üveleriz(21/12)

-uz: ğuruduruz(27/12)

-üz: ğörürüz(MDD)

⁹¹ Ayşe İlker, (1997): *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, TDK Yayınları, Ankara: s.23

2.çoğul:

-sınız: oynarsınız(16/53)

-siniz: gelisiniz(MDD)

-sunuz

-sünüz: görüsünüz(MDD)

3. çoğul:

-lar: başlarlar(29/5)

-ler: getiriler(29/8)

-lā: alırlā (3/85)

-lē: giyelēmiş(19/28)

2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri:**1. tekil:**

-m: dursam(5/9)

2.tekil:

-n: bakamasan(1/27)

3.tekil:

-()

1. çoğul:

-k: okutsak (6/142)

2.çoğul:**-nız:** oynamadınız(16/52)**-niz:** görmesiniz(MDD)**-nuz****-nüz****3. çoğul:****-lar:** yapmadılar(6/83)**-ler :** giderler(3/104)**-lā :** taқarlā (3/109)**-lē:** dedilē (9/14)**BİLDİRME KİPLERİ**

Ortaya çıkan veya çıkacak olan hareketleri bildiren fiil şekilleridir. Bildirme kipleri hem şekil hem de zaman ifade ederler. Hatta bu kiplerde zaman ifadesi şekil ifadesinden daha belirgin olduğu için, bu kipler zaman adlarıyla anılırlar.

ŞİMDİKİ ZAMAN

Şimdiki zaman eylemin halihazırda devam ettiğini bildirir. Bunun yanı sıra şimdiki zaman, ileriye dönük tavır ve hareketleri de bildirmekte kullanılmaktadır. Yöremiz Yörük ağızlarında görülen şimdiki zaman ekleri ve çekimleri şöyledir:

-(ı/i/u/ü)yo-

bilemiyom(MDD), ekliyoduk (22/57), gidiyo (22/68), görüyon(MDD), süyleyodunuz

(MDD) topluyola(MDD)

-ya / -ye

bilmiyem

-yu

bilmiyum(16/4), göriliyu(25/24), okudiyular(25/75)

-i / ĩ, ı / ĩ

bilim(19/15), yaşayız(22/52), yapılar(26/27)

-(i)r

ālayırım(26/54), bilirlar(22/7), dönür(28/37)

GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

Görülen geçmiş zaman anlam olarak, eylemin söylendiği anda hareketin bitmiş olduğunu ve yapılan bu işe şahit olduğunu ifade eder. Yöremiz Yörük ağızlarında görülen geçmiş zaman eklerinin kullanılışı aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi yazı

dilimizden farklı özellikler arz etmemektedir. Ekin tonsuz (t) ünsüzü ile kullanılışı ender olup, tonsuz ünsüzle biten sözcüklere de genellikle tonlu şekilleri getirilir.

1.Şahıs tekil

-dım / -dim , -dum / -düm

durdum(20/4), duymadım(20/2), gıtdim(20/17)

2.Şahıs tekil

-dın / -din, -dun / -dün

düşürdün(10/116), etdin (MDD)

3.Şahıs tekil

-dı / -di, -du / -dü

ağdı(23/57), etdi(22/39), öldü(19/4)

1.Şahıs çokluk:

-dık / -dik, -duk / -dük

çalışdık(22/47), göşdük(27/4), otuduk(1/7)

2.Şahıs çokluk:

-dınız / -diniz, -dunuz / -dünüz

hoş geldiniz(MDD), etdiniz(MDD)

3. Şahıs çokluk:**-dılar / -diler, -dular / -düler, -dıla / -dile, -dula / -düle**

etdiler(3/111), getdile(MDD), tutdular(22/43)

ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN

Öğrenilen geçmiş zaman anlam olarak, belirsiz bir zamanda, hareketi bildiren kişinin önünde cereyan etmeyen eylemleri bildirir.

1.Şahıs tekil:**-mışım / -mişim, -muşum / -müşüm**

düşmüşüm(10/104), gitmişim(9/23), olmuşum(10/105)

2.Şahıs tekil:**-mışın / -mişin, -muşun / -müşün**

korşmuşun(10/161), yakmışın(MDD)

3.Şahıs tekil:**-mış / -miş, -muş / -müş**

düşümüş(12/10), getirmiş(18/38), yapmış(13/13)

1.Şahıs çokluk:**-mışız / -mişiz, -muşuz / -müşüz**

ölmüşüz(MDD)

2.Şahıs çokluk:**-mışınız / -mişiniz, -muşunuz / -müşünüz**

bakmışınız(MDD)

3.Şahıs çokluk:**-mişlar / -mişler , -muşlar / -müşler, -mişlā/ -mişlē , -muşlā / -müşlē**

anlaşmışlar (8/7), ğetimişlē (18/41)

GENİŞ ZAMAN

Geniş zaman kesin bir şekilde bilinemeyen, ileriye dönük bir zamanı anlatır.

1.Şahıs tekil:**-arım / -arın, -erim / -erin, -urum / -ürüm**

bakarım(5/7), durarım(10/140), niderim(1/5), ğünledirin(29/29)

2. Şahıs tekil:

-arsın / -ersin, -asın / -esin

dersin(25/52), yapasın(MDD)

3.Şahıs tekil:

-r, -ar / -er, -ur / -ür, -ır / -ir

bilur(25/56), bişer(3/92), yakınır(1/40)

1Şahıs çokluk:

-arız / -eriz, -iriz, -uruz / -ürüz

inceldiriz(21/12), yararız(21/16), ğuruduruz(MDD)

2.Şahıs çokluk:

-arsınız / -ersiniz, -ırsınız / -irsiniz, -asınız

3.Şahıs çokluk:

-arlar / -erler, ırlar / -irler

taçarlar(3/109)

Ayrıca -p zarf-fil eki ve bar- tasviri fiilinin birleşmesinden oluşan “+pbā / +pbē” şekline de sıkça rastlanmaktadır:

ālaşıpbālar(1/42),çalınıpbā (3/59),gelıpbālar(1/18), sevepbēler(3/72),yakıpbālar(1/44)

GELECEK ZAMAN

Gelecek zaman, henüz gerçekleşmemiş bir eylemi ifade etmekte kullanılır ve konuşulan zamandan sonraki bir zamanı belirtir. Gelecek zaman eklerinde büyük ölçüde hece kaynaşması ve hece düşmesi hadiseleri görülmektedir.

1.Şahıs tekil:

-cam / -çam, -cem / -çem, -acam / -ecem

yicem(6/47), ğidecem(MDD)

2.Şahıs tekil:

-can / -cen , -acan / -ecen, -ıcan / -icen, -casın/ -cesin, -çasın/ -çesin

bağacan(6/60), ğelecēsın(10/137), nāpecen(16/11), olcan(19/35)

3.Şahıs tekil:

-cak / -cek, -acak / -ecek, -ucak / -ücek, -ıcak / -icek

ayracağ(23/3), dailmıycağ(9/15), ğelcek(25/2), nōlucağ(23/66)

1.Şahıs çokluk:

-caz / -cez, -acaz / -ecez, -ıcaz / -icez, -ucaz / -ücez

nēdecez(1/4), yapacaz(1/1), yiycez(1/11)

2.Şahıs çokluk:**-canız / -ceniz**

görceiniz(MDD)

3.Şahıs çokluk:**-cağlar / -cekler, -cağla / -cekle, -acağlar / -ecekler, -acağla / -ecekle**

alcağlar(19/23), getcekle(MDD)

TASARLAMA KİPLERİ

Tasarlama kiplerinde zaman ifadesi yoktur. Bu kipleri yapan şekil ekleri yalnızca bir takım şekilleri ifade ederler. Bu şekiller tasarlamanın şart, istek, gereklilik veya emir şeklinde ortaya çıktığının gösterir. Tasarlama kipleri, tasarlanan ya da istenen eylemi anlatan kiplerdir. Bu kiplerde açık bir şekilde bir zaman ifadesi yoktur.⁹²

ŞART

Şart eki, hareketin şart halinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök veya gövdelerine eklenir. Fiil şarta bağlandığı için hiçbir hüküm ifade etmez, hiçbir dilek, temenni, zorlama bildirmez.

1.tekil: söylesem(3/7)

⁹² Fatma Türkyılmaz, (1999): Tasarlama Kiplerinin İşlevleri, TDK Yayınları, Ankara: s.1

2.tekil: görŕsen (19/3)

3.tekil: okunduysa (19/22)

1.çoğul: bilsek (3/129)

2.çoğul: gelseniz(MDD)

3.çoğul: baksalā (MDD)

EMİR

Emir ekleri tasarlama kiplerindedir. Emir gösterirken aynı zamanda şahısları da gösterir. Emir kipi tasarlanan hareketin yapılmasını, emir Şeklinde ifade eder.

1.tekil: ...

2.tekil: diyvır (22/36)

3.tekil: basın (MDD)

1.çoğul: ...

2.çoğul: dīverin (22/21)

3.çoğul: yapsınlā (3/124)

İSTEK

İstek kipi tasarlanan eylemin arzulandığını, istendiğini ifade eder. Bu kipteki fiiller, iş ve oluşla ilgili isteği ortaya koyarlar.

oğutam (6/142) oğudalım (29/85), ğidem(MDD)

GEREKLİLİK

Gereklilik kipi tasarlanan eylemin gerçekleşmesi gerektiğini ifade eder. Gereklilik şeklinde çekimlenen filler, eylemin gerçekleşmesinin zorunlu olduğunu bildirirler. Gereklilik kipi bölgemiz Yörük ağzlarında sık kullanılan bir kip değildir. Gereklilik anlamı emir kipiyle ya da “lazım “ kelimesiyle sağlanır

verilmemesi lazım(25/35)

BİRLEŞİK ÇEKİMLER

Birleşik çekim iki kipin bir araya gelmesiyle oluşur . ayrı ayrı iki şekil ve zamanı karşılar . Anlatılan eylemin hangi zamanda yapıldığı daha net ve kesin olarak orta-ya konur .

HİKAYE

a) Şimdiki Zamanın Hikayesi

ğidiyodum(13/7) , yapmıyodum(13/19) , ekiliyodu(22/55)

b) Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi

ğitt̄idim(9/27) , doğud̄uduğ(21/9) , ğiriv̄edidik (22/76)

c) Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

oynamışdı(MDD)

ç) Gelecek Zamanın Hikayesi

ğitcēdik(MDD)

d) Geniş Zamanın Hikayesi

patlatırdık(16/71) , kavuruduk(16/71) , dikilidi(17/7)

RİVAYET

a) Şimdiki Zamanın Rivayeti

bilmiş(MDD)

b) Geniş Zamanın Rivayeti

ğiyēlēmīş(19/28) , verilēmīş(25/49) , gidēmīş(25/50)

ŞART

a) Geniş Zamanın Şartı

ğelise(5/6) , severse(8/4) , çıkarsa(10/124)

b) Gelecek Zamanın Şartı

varmaycāsan(3/28)

EK FİİL (CEVHER FİİLİ)

İsim soyundan olan her türlü kelimenin fiilleştirilmesinde yazı dilinde olduğu gibi Bergama Yörük ağızlarında da i- yardımcı fiili kullanılmaktadır.

Geniş Zaman:

1. tekil şahıs:

cahilim(2/2), kōrōluyum(1/49)

2. Tekil Şahıs:

fakırsin(10/83)

3. Tekil Şahıs:

ezraildir(25/34), meşurdu(3/134), rātsız(3/38), vardı(1/28)

1. Çoğul Şahıs:

eltiyiz(23/40), ğalabalız(23/44)

3. Çoğul Şahıs:

ğibiler(3/81)

Hikaye:

1.Tekil Şahıs:

dūndeydim(10/151), kūçūdüm(12/1), urdaydım(10/151)

1.Çoğul Şahıs:

faķir idik(10/91)

Rivayet:**3. Tekil Şahıs:**

eyimiş(25/5), dēlmiş(25/5)

Şart:**3. Tekil Şahıs:**

bir_ise(11/5), eyise(25/50), hayırlıysa(10/165), Kötüse(25/50)

İSİM – FİLLER

İsim – fiiller hareket, oluş, kılış ve durumları, şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimleridir. Fiil kök veya gövdelerine özel ekler getirilerek oluşturulan dilbilgisi birimleridir. –mak / -mek eki, fiillerden hareket ismi yapan bir ektir. –ma/-me ve –ış/-iş de fiilden iş isimleri yapan eklerdir.

-ma / -me

dokuma(19/26), içmemiz(3/79), sökmesi(29/20), toplamaya(22/3), yememiz(3/79)

-mak / -mek

demek(29/85), ekmek(25/49), yimek(MDD)

SIFAT - FİLLER

Sıfat-fiiller isimleri zaman kavramı taşıyan hareket özellikleriyle niteler . Sıfat-fiil ekleri , eklendikleri kelimedede zaman ve hareket anlamını taşırlar . İsimlerin fiil

şeklinde çekilmeleri ile oluşurlar.⁹³ Sıfat-fiiller esas itibarıyla vasıf isimleri oldukları için sıfat olarak kullanılmaya daha çok elverişlidirler.⁹⁴

- an / -en

dutan < tutan(19/1) ,gelenlere(30/2) ,geçen(4/5)kağan < kalkan(19/1) , olmayan(20/12)

-maz / -mez

görünmez(MDD)

-acak / -ecek

düşünmücek (10/ 141), geycak < giyecek(6/6) , olcağ(MDD) , ölcek (25/9)

-dık / -dik / -duk / -dük

bildin < bildiğin(22/36) ,dedin < dediğin(27/13), istedin < istediğin(3/28)

ZARF - FİLLER

Zarf-filler , hareket hali ifade eden fiil şekilleridir . Kişiye ve zamana bağlanmaya soyut bir hareket halini karşılarlar . İsim gibi kullanılmazlar , isim çekim eklerini

⁹³ Ahad Üstüner, (2000), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara: s.1

⁹⁴ Erten, 1994: 53

almazlar .

Fiil çekimlerine fiillerin hareket kipleri sıfat fiillere vasıf yani nesne kipleri , zarf fiillere de hal kipleri diyebiliriz . Zarf- fiiller hareketi şahsa ve şahsa bağlamadan bir hal şeklinde olduğu için , hüküm taşıyan bitimli bir hareket değil , hüküm taşıyan çekimli fiil hareketine yardımcı bir hareket ifade eder .⁹⁵

- p :

güdüp(4/24), sarıyip < sarıp(20/12) , sayıp(6/5)

-a / -e

ālā ālay < ağlaya ağlaya(3/35), aylā sızlā < ağlaya sızlaya(3/36) , geze geze(1/50)

-ınca / -ince / -unca / -ünce

gelince(28/43), uleyince < uluyunca(25/50)

-incanaka / -inceneke

gelinceneke(3/123)

-kan / -ken

bakarқан(11/2) , ol{қан < olurкен(1/41) , sıcacıққан(29/70) , yumşaqқан(29/70)

-kana / -kene

nişanlıyқana(3/114)

⁹⁵ Kalay, 1998: 113

-arak / -erek

isteyerek (4/35) , severek (4/35)

-alak / -elek

deyelekten < diyerekten(29/14)

-madan / -meden

buyurmadan(19/1) , ğatıklamadan < katıklamadan(29/56)

-madana / -medene

ķarmadana(29/30)

-alı / -eli

olalı(MDD) , öleli(MDD)

-ı / -i

atı atıvēdim (6/65) , veri verivēdim(6/65)

-dı mı / -di mi

anlaştı mı(8/10) , çıktı mı(25/38), oldu mu(13/8), uylaşdı mı(8/3)

ARKAİK İZLER TAŞIYAN KELİMELER VE EKLER

Bergama merkez ilçe köylerindeki Yörük ağızlarında bazı kelime ve eklerde eski türkçeye ait özellikler karşımıza çıkmaktadır. Bu kelime ve ekler halen eski haliyle görülebildiği gibi bazı değişiklikler de mevcuttur. Metinlerimizden derlediğimiz arkaik izler taşıyan kelime ve ekler şunlardır:

bol-

Eski Türkçede “bol-“ olarak karşımıza çıkan “ol-“ fiili, bölgemiz Yörük ağızlarında da aynı şekilde görülmektedir.

denişik bolduk(3/14)

bar-

Eski Türkçede “var-“ anlamında kullanılan fiil, günümüzde de aynı anlamda kullanılmaktadır

gardeşimiz gidip barı diye de...(1/44)

önksüz / önsüz:

Kelimenin bu kullanımında Eski Türkçedeki ng sesini görmekteyiz.

önksüz(29/82)

evekten:

“evelden, eskiden” anlamında kullanılan Yörük ağızlarında “evekten”, “evekten”, “övekten” şekillerinde görülen bu kelimelerin de eski türkçeye dayandığı görülmektedir. Bu sözcüğün oluşumunun evel kelimesinin üzerine gelen Eski Türkçe bir ek olan -ök ekiyle gerçekleştiği görülmektedir.

çödu bizim işimiz evetken(22/62)

ur-

Türkçe kelimelerin başına “v” sesi gelemeyeceğinden “vur-“ anlamına gelen kelimenin aslının “ur-“ olduğunu biliyoruz, Bu kelime bölgemiz Yörük ağızlarında da bu şekilde görülmektedir.

urmuş gitmişim(9/23)

sekizen / dokuzon:

“seksen” ve “doksan” sözcüklerinin Yörük ağızlarında kaynaşmamış halleriyle görüyoruz

dokuzon yaşındayım ben.(12/4)

sekizenlik dokuzanlıgız ya.(1/20)

undan ke:

Eski Türkçede geri anlamındaki “keri” sözcüğünün hece yutumuyla “ke” haline gelmesiyle “ondan/undan” keimesiyle birleşerek “ondan sonra” anlamında kullanılır.

undan ke yazarız yukayı(29/63)

yü- :

“yıka-“ anlamında kullanılan Eski Türkçe “yü- / yu-“ kelimeleri Bergama Yörük ağızlarında da görülmektedir.

geycak yüdüm. (6/6)

yörü- :

“yürü-“ anlamındaki “yörü- / yoru-“ Bergama Yörük ağızlarında da bu haliyle görülür

yörü yavrum yörü (9/18)

yalnız:

“Yalın” isminde türetilen “yalnız” sözcüğü eski Türkçedeki kullanımıyla görülmektedir.

hebsi oldu yalnız...(3/46)

hangı :

“Hangi” kelimesi Eski Türkçede olduğu gibi uyumu bozmadan kullanılır.

hangısını bulduysan...(3/87)

sonara :

“sonra” sözcüğü de Eski Türkçedeki gibi ekin kaynaşmamış haliyle görülmektedir.

sonara öle kaçamadı.(3/32)

barmak:

“Barmak” sözcüğü Bergama Yörük ağızlarında p < b değişmesine uğramamış haliyle kullanılır.

kara dut barmak gibi(33/11)

kardaş:

“kardeş” sözcüğü Eski Türkçedeki gibi uyumu bozmadan kullanılır.

ufak kardaşım...(3/21)

SONUÇ

Derlediğimiz metinlerden yola çıkarak Bergama merkez ilçe ve köylerindeki Yörük ağızlarında göze çarpan, önemli özellikler şöyledir:

I. SES BİLGİSİ :

1. Bergama merkez ilçe ve çevresindeki Yörük ağızlarında, yazı dilimizdeki ünlülerin yanında, bunların çeşitli ses olayları sonucu oluşmuş uzun şekilleri de görülür.

yakıpbalar(1/41), aşam(3/57), rat(6/42), vedi(6/54), olan(6/111), yüdüm(6/6)

2. Bergama yöresi Yörük ağızlarında “a” ile “e” arası bir á , “ı” ile “i” arası bir “î”, “o” ile “ö” arası bir “õ”, “u” ile “ü” arası bir “ұ” ünlüsü görülmektedir.

jeycák(6/6), güzel(30/21), ekiliyodu(22/57)

3. “r”, “l” ünsüzlerinin önün ünlü türemesi vardır.

ilān(6/7), ıramazan(22/89), ileşberlikJV□OWQo

4. Eşit ikiz ünlülerin örnekleri azdır.

deñerdi(3/116)

5. Bergama Yörük ağızlarında hemen hemen bütün ünlüler birbirleri ile değişme göstermektedir.

furdum(10/157), kayfaltı(22/81), şinci(31/35), ilaç(20/18), akciyer(9/5)

6. Bölgemizde ünlü uyumu sağlam bir yapıya sahip olmasına rağmen bazı eklerin uyuma hiç girmediği görülmektedir.

aşşamkı(MDD)

7. “b, f, m, p” ünsüzlerinin tesiriyle yanlarındaki yuvarlak ünlüler düzleşir.

pamıo3 1/22, çamır(15/1)

8. Aitlik eki “-ki” bölgemiz Yörük ağızlarında da uyuma girmez.

ağşamki (MDD)

9. Başta ünlü düşmesi görülmez

10. Kelime başındaki çoğu k sesi ğ olur

ğaynana(20/1), ğader(4/25), ğadan(20/16), ğızım(31/3)

11. Bergama Yörük ağızlarında nazal n ve hırıltılı h sesleri yoktur.

12. Anadolu ağızlarında sıkça görülen –nl- > -nn- benzeşmesi Bergama Yörük ağızlarında da oldukça yaygındır.

bunnar(3/146), yazannar(7/5)

13. Metatez örneklerine çok az rastlanmaktadır.

meyrem (29/51)

II. ŞEKİL BİLGİSİ :

1. Türkiye Türkçesinde görülen bütün yapım ekleri bölgemiz Yörük ağızlarında da görülmektedir

ilaşlı(27/17), çengici(31/9), ğorku(26/7)

2. Yönelme hal eki “-a” yerine “-ı” da kullanılmaktadır.

yolları(MDD)

3. Çokluk ekleri, “-lar /-ler, -lā/-lē, -nar/-ner, -nā” şeklindedir.

binlerce(18/84), çenizlē24/29

4. Vasıta hali, “-ın, -la/-le, -lan/-len, -nan/-nen, -nna/-nne, -nlan/-nlen, -ylan/-ylen, -ē” şekillerindedir.

davullan(13/32), çapaynan(2/10), benle(28/39), birinlen(3/139), dedēne(26/14)

5. Eşitlik hal ekine çok az örnekte rastlanmaktadır.

binlerce(1/32) , eyce(10/45)

6. Şahıs zamiri “o” yanında “u” da kullanılmaktadır.

u da...(16/8)

7. Birinci teklik şahıs eki “-m” nin yanında “-n” de kullanılmaktadır.

varmaycan(3/46), bakarın(5/7)

8. Geniş zaman “-ar / -er” eklerindeki “r” ünsüzü genellikle düşer.

bindirivēdim(6/103)

9. Şimdiki zaman eki “-yor, -yo, -ya/-ye, -yu, -i, -ir” şekillerindedir.

Yaşayız(22/52), dönūr(28/37), görüliyu(25/24)

10. İstek ve gereklilik kiplerine az rastlanmaktadır.

11. “-ken” zarf-fiili “-қан, -қана, -қasına” şekilleriyle de görülmektedir.

oluoan(1/41), nişanlıykana(3/114)

METİNLER

1

Anlatan: Emine Kara

Öğrenim durumu : Yok

Yaş : 80

Derleme Yeri : Yalnızdam

Derlenen: a) Günlük işler b)Mani c)Doğum adetleri d)Bayramlar

-a-

1 günlük ne yapacāz? 2işte çapaydı ... 3a gızım nāpacāz? 4nēdecēz? 5ben burda nīderim? 6ğaldım gızım ben. 7otuduğ. 8hani bardā kulpu kıpar da dē ore kıoyvurusuna ben öyleyim ġāri hinci gızım. 9nāpalım be yavrum? 10işte elime verecākler. 11yiycez .

12çocuklām bura bura. 13biri uzakta de o uralarda biri emme ōlan emme ġızlar burada. 14ōlan_uzā ġitti. 15ğızlarım yakınımnda ama. 16 ġelipduru ġızancıqlā. 17allah razı olsun yerden ġōe vācak. 18ġelipbālar. 19doğuzanlıġım ġızım. 20sekizenlik doğuzanlıġız yā. 21şükür halimiza. 22allahımıza bin kere şükür. 23yedi yaşlarından yetmiş yaşlarıma kadān allahıma binlērce şükür .

-b-

anam_anam aġ_anam

24aķ goynaķları dik anam

25aķ goynaķları dikemessen

aķ yollara baķ_anam

anam_anam aġ_anam

26aķ yollara baķ_anam

27aķ yolları baķamassan
aķ ğoyneķleri dik_anam

28anamız bizim de vardı anamız babamız ğızım_emme ğitti heb. 29yoķ ana
baba iŗte. 30 kendimiz ķaldıķ burda. 31ŗü ķür halimize ya ğıŗķāzım. 32allahımıza
binlerce ŗükür. 33allah elinize ayānıza daŗa toprā doķanmasın ğızım. 34elleriniz
ayaklarınız daŗa doprā doķanmasın ķıŗķāzım. 35sağolun allah ömürler versin
uzun_uzun .

-c-

36do_ umda ķendimiz yapādıķ. 37dōma ğitmezdiķ. 38 ķına felan yaķılmadı. 39
ķına felan yaķılmazdı bize ğızım. 40 ğelin_oluķan yaķınır bu iŗte. 41 ğelin_oluķan
yaķıpbālar o zaman. 42yaķıpbālar ellerimize. 43baŗlarımıza dayanıp ālaŗıbbā.
44ğardeŗimiz ğidip barı diye de arķadaŗımız ğidip barı diye de baŗlarımıza dayanıp
dayanıp da ālaŗıpbālar. 45ōleydiķ ğızım yā ya ğıŗķāzım yā ya .

-d-

46Bayramlarda iŗte dūmbek ğetiribaydıķ. 47dūmbekçi ğelipbaydı bayramlarda.
48oynardıķ bayramda .

(Ne oynardınız?)

49 ben bir ķöröluyum

50dālarda ğeze ğeze

ormanda ğeze ğeze

ben_oldum bir ğeveze

51dālarda ğeze ğeze

ben oldum bir ğeveze

52ayaklārna kōrūklū çizmeleri deyive. 53kōrūklū cizme ğeyipbaydıķ_ayāmıza
54cizme ğeyēdik. 55ġırmızı ġırmızı çizme oludu. 56boazlı boazlı cizme oludu.
57bēġirlere binēdik ġızım yā ya. 58hepsini ğördük ġızım. 59şükür halimize .

Anlatan : Hamide AK

Öğrenim durumu : Yok

Yaş : 72

Derleme Yeri : Yalnızdam

Derlenen: Günlük işler

1Ben okumadım. 2ben cahilim gızanım.

3Ben ufağdım beni aldıkda adam. 4bi şe bilmiyodum gızım. 5dē çamın içinden aldı dede çifte gidēken. 6ayaqlāmıza çarık giyēdik. 7çizme giyēdik. 8şıpır şıp şıpı şıpır adamın ardından tārla çit sūrmē gidēdik .

9Ormana çalık, çalık ekedik. 10karantı kesēdik oraqlan çapaynan.(Hayvanlarınız var mıydı?) 11olma mı hayvan? 12goyun guzu sīrlar hayvanlar tā háyle var .

3

Anlatan : Ayşe AK

Öğrenim Durumu : İlkokul 5

Yaş : 46

Derleme Yeri :Yalnızdam

Derlenen: a)Düğün b)Doğum c)Ölüm d)Nazar/Büyü e)Ramazan hazırlıkları f)Tahsil

1Yā benim adam hasta. 2ben maniyi nerden bilen? 3adam aqçierinde yara var
4adam hasta. 5kēfsiz. 6ben mani aklıda bilene yok kışçāzım.7mani sölesem size. 8heb
aqlımda var_eme hinci yok_aqlımda hinci. 9vardı aqlımda emme hinci yok .

-a-

10ilk baştan işte bene dünür geldiler. 11ben de varmaycan dedim.
12istememedim.13istemeyerek vādım. 14denişik olduğ da zorlan vādiler. 15bizim_orda
ümmececi olur. 16tutdular bizim ümmece oluncaq. 17ben ümmeceye gıtdiler.
18el_öpülür para verilir heb_urdan. 19ümmeceye gidilir_öle. 20bi de benim ufām
vādi. 21ufağ kardaşim de ben varacan dedi. 22abam olmassa olmasın dedi. 23urdan u
öptü insanların_ellerini. 24una verildi para. 25urdan gelincek te gine benim gānım
götümedi. 26una ulan her şeyleri gine ben aldım. 27almışın. 28anam da dedi bene
varmaycāsan dedi istemeycēsen dedi git istedīn birine dedi. 29gaç git dedi. 30ufağ
kardeşin varā dedi. 31nasılsa u olur dedi. 32sonara öle gaçamadım gine. 33gaçacām yer
de beni gabul_etmedi, yā. 34urdan qorqusundan gabul_etmedi. 35ālā ālay öldüm
36aylā sızlā gine vardım. 37mutluyun. 38çok mutluyun_eme gocam hasta rātsız . 39yā
mutluyun. 40çok mutluyun. 41nişan_oldu. 42nişanlar_oldu. 43her şeyler_oldu.
44oraqlar_oldu. 45gelin gıza gelindiler. 46hebsi oldu yalnız ben_u zamana kadar hic

varmaycān dedim. 47ufām varıdı. 48sen_olmassan_olma aba dedi. 49ben varacān dedi. 50urdan u oldu işte. 51 her şeyler una oldu. 52ben kendim istemeyerek oldum_eme mutlu oldum sonadan. 53çok_eyi oldum. 54gelinlik geyipbēdik. 55ata binipbeydik. 56 gelinliklē geyipbeydik ule. 57āşam pulu bezler bōrūme. 58kınalar yakındım ellerimize 59üç gün üç gece davul çalınıpbā . 60dağı da pek çok dağıldı bene. 61gaynanam on dene göca altın dağtı. 62bi burum bilezik dağtı. 63bi burum da adam dağtı nişanlıykene. 64māndil yolladı bene. 65çerez yolladı. 66her şeyler yolladı .

(Kayınvalidenle aranız nasıl?)

67eyiyin. 68eyiyin gaynanamla. 69eyyin. 70gaynanamlan gaynbabamlan çok_eyiyin. 71gardeşlerim yok koyun_çinde eme unlālan çok_eyiyin. 72ya pek sevepbēler beni. 73kendi olanından_iyi sevepbēler. 74evin kilitini olanına vermezler de bene veriler. 75bene teslim_ederler .

(Beraber mi oturuyorsunuz?)

76barabar oturupbaydik. 77hinci ayriyiz_eme ayrilimiz yok. 78dip dibe gine .79yememiz içmemiz hepimiz bi yerde. 80ikisi de yavuz māşallah 81 kirkit gibiler maşşalā .

-b-

82dōm ādetleri olma mı? 83işte hastāneye gidilipbeydi. 84hinci bizim gelin_oldu mu çeşmey giderlē. 85bardā alırlā da yenge de darālan şey sağlar. 86bucağ sağlar. 87hangısını bulduysan bıçağı bulduysan olan doğarsın. 88darağı bulursan kız doarsın .

-c-

(Ölümlerde hayır yapılır mı?)

89yapılma mı? 90kırkıında hayır_olur. 91bizim_öle dñn ğibi hayır_aşı pişer. 92 her şeyler bişer. 93yemekler bişerler. 94hayırlar_olur. 95loğmalar_olur. 96kırkıında ayrı olur. 97bi de arada ayrı olur, öldüktenki .

(Ölüye ne yapılır?)

98āzı bālanır. 99ayakları bālanır. 100okunur.101başucuna ğelirlē de okurlar_öle

-d-

102 nazara ğarşı bizim_işte böle üzerlik tütüdüler.103yabanlarda bi tohumlu bi ot buluruz.104yol çatından toprak öte beri kum alır eve kim ğeldiyse onun çapıdınnan ğiderler alırlar ğelirler. 105üzerlik tütüdüler o zamanlar .106kırşun dökeriz. 107kırşun dökdük mü adam ğibi olusa adam nazarı ermiş deriz. 108ğarı ğibi olusa ğarı nazarı ermiş deriz.109unu başına dağarlar. 110yā öle derler .

111büyü etdiler. 112başımı kestiler ya. 113ağlıma ğetirin tā. 114şinci bule mişanlıyķana otuduk da böle. 115sıra vādı ya ğızlar oturur. 116ben saçlarım da böle yerlere de_ erdi. 117yerlere deincek ardından saçımın iki üç tanesini kesmişler. 118ha böle yarıya yarıya kesmişler.119sōna alla allā dediler. 120ha bağ bunun başını kesmiş dediler bene. 121sonara ben eve ğeri āladım 122ğeldim eve. 123ğeri ālayıp ğelinceneke anamğil babamğil hic şey etmedi. 124e ni yapsınlā 125kesilmiş. 126undan ke böyü oldu dedim ben heralde kendi kendime. 127heralde istenmediğ olmak ğerek vardımız yere. 128 kim yaptını bilī mi? 129bilsek. 130 ğörümcem var ama birinlen denişiğ olduk 131unun abisine ben vardım 132benim abime o vardı. 133ya öle biz denişik olduk. 134ya ya bizim burda önceden denişik meşurdu eme şindi pek olmazğa .

-b-

135evde doumlarda kim ğarı bilirise ğoca ğarı bilirise unu çarıp ğelibbeydik.
136o zaman zaten canın burnunda. 137o ğoca nene doum kolaylına neylēbilise öyle
ederdi. 138ğarnının üsdüne nacān sapını kō dekmelēdi 139dayan dayan dekmelēdi .
140dayanacak dōurupbaydı çocuk evelden ya.141hindi hemen çocuklā sancı ğeldi mi
ğidipbe. 142hastaneye ğidibbe .143önceden bizim zamanımızda öleydi.144asarlarmış
yoğarı hamile ğarıları. 145bōle bōle sallanıpbaydı unda çocuk olsun die .

(Kilim falan dokuyor musunuz?)

146biz yapmadık eme bizden öncekiler yapmış bunnar.147yengelerimiz
yabmış kirkitle. 148būle tum tum çulları heybeler doğunurmuşudu.149önceden
namazdālar doğunurmuşudu .

-e-

(Ramazan hazırlığı olarak neler yapıyorsunuz?)

150 ramazanda ramazan hazırlı her ğün ağışam ğonağ çeviririz. 151odaya sofrā
çıkırırız. 152 köylüler adamlar toplanır.153yağın ğonu ğomşu da heb eve çarılır .
154temizlik yapardık.155yiyecek yapardık 156her şey yaparız 157ekmeklerimizi
yaparız. 158tarana yaparız. 159bulğur yaparız. 160her şeyleri yaparız. 161makarna
ğıyarız. 162neneşte yaparız. 163neneşte u da būdaydan olupba .

-f-

(Okudun mu?)

164oğuma mı. 165beşden çıktım ğızım ben. 166annem hasdaydı. 167evde bi
küçücük ğardaşım vādi. 168ben de ona bakıpbaydım. 169ōretmen üçümüz de biz okula
ğitdik. 170bi ğün birimize verdi izin 171bi ğün birimize vēdi.172üç kişi herkez birē ğün
evde ğalıdı. 173anam da hastānadaydı. 174anam da mīdesinden rātsızdı. 175amalayt

oldu 176izmirde tepeciKte yattı.177 yedi ay yatdı urda . 178ben de Kūçücük ğardaşima
baKtım burda evde179. beş Kardaşız 180en bŭkleri abim var bi. 181abimin_ufā benim .

4

Anlatan : Şükran MERSİN

Öğrenim durumu : İlkokul 5

Yaş : 45

Derleme Yeri : Çamoba

Derlenen: a) Günlük işler b)Düğünü

-a-

1 iyilik çok şükür _ elhemdülillah işte. 2iyi dēlim _ iyi olalım. 3allah _ iyilik vēsin .
4iyi yerim de yok. 5ben amelāt _ oldum geçen sene bu sıra. 6seneye geçdi işte. 7böle sā
yüzümden amelāt _ oldum ben. 8bölge çalışmā dediler bene urda hastānada çok. 9şindi
gene ben konturol var. 10iki seneden beri iş _ işleyemedim. 11ben yömē gidemedim.
12işte evde deyamalı evde durupbay. 13eskiden pek gidēdim. 14hiç galmazdım _ evde .

15işte pamk toplāriz. 16domata toplāriz. 17Seytin toplāriz.18öle yömē gidēdik̄ .
19yōmeylen idāre oluduk̄. 20işte i ki seneden beri umudumuz yok 21 gidemedi K̄.
22hayvanımız yok bizim. 23geçi vā işte. 24ğaynata güdüp gelipbē. 25geçimiz var elli
atmış gader. 26başka hiçbi şemiz yok. 27ōlaqlan işte irīlēn ufālan işte. 28ōlaqlar da
hastalıklı 29i ki dene ev gaynataylan işte 30hemen on beşer geçi düşüpbey işte.
31berabar oturupbay gaynanamla. 32beraber oturupbay. 33ğaynata da sā 34ğaynana da
sā .

-b-

35ben _ isteyerek̄ severe k̄ evlendim isteyerek̄. 36istemeye geldiler. 37 geldiler
ben varacam bunnara dedim. 38beni verin dedim. 39sōna işte dūn oldu. 40gēlin gıza
gelindilē. 41dūn oldu. 42ōrağ pişdik̄. 43biz ōrağ biçēdik̄. 44ōrağ biçince basma atılır
altın dakılır bizim işte. 45on dana būk̄ aldın dağıldı. 46işte bizim günümüzde bilezik̄

yoğudu. 47işte o gündur bu gündur çok şükür. 48iki seneden beri iş işleyemedik işte.
49hastalandık. 50iş işleyemedik. 51gocam işte muttar. 52gocam koy muttarı. 53işte dā
bi senesi var işte. 54bi sene sōra çıkacak. 55hinci dördüncü seneye girdi işte .

56dün geldi gitti üretmenim. 57benim evdeydi ya. 58zirāta geldi . 59ğarsınlan
Kendinlen misavirdi gitti. 60u gurbanlık almış. 61gurbanlık almā gelmiş.

5

Anlatan : Zeliha Özdemir

Öğrenim Durumu : Yok

Yaş :62

Derleme Yeri : İncecikler

Derlenen: Mani

1 kâdîfeden kesesi

2ğayvadan gelir sesi

3oturmuş ğumar _oynar

ciyerimin kôşesi

4karanfil oylum _oylum

5geliyor Selvi boylum

6Selvi boylum ğelise

şen _olur benim ğönlüm

7mençereden bakaşın

8darı ğibi aqaşın

9bir sene dā dursam

on beş _olan yaqaşım.

6

Anlatan : Emine Sarıkaya

Öğrenim Durumu : İlkokul

Yaş : 42

Derleme Yeri :Yalnızdam

Derlenen: a) Tahsili b)Hayatı c)Düğünü d)Büyü

-a-

1ilkokula gittim. 2dört sene fiş yazdım ben_eme. 3okula gittim_eme yā fiş yazdım. 4böle ali gel, okul_açıldı, kalem_al yazdım ben devamlı. 5 öğretmenim fazla sayıp sallamadı bizi de. 6geycák yūdüm. 7ilānlara goydum da öğretmenin geycáklerini yūdüm. 8azık gocamancadım ben. 9öretmen pek sevpbēdi bizi yā. 10pekiy yazıbēdi bene ... 11fiş yaza yaza çıkardı beni öğretmen eme hinci mektub yazamam.12mektub yazamam. 13ā bilimen. 14unutdum. 15ā hiç okuma koķ. 16fiş_okudum ben fiş yā.

-b-

(Çocukların var mı?)

17bi gızım bi olanım var koķu işte. 18bi şecim yok başka. 19evlendi biri 20olan işte acık zayıf emā amālāt olcaķ. 21burun damarı çatlaķ. 22olan izmire gütüdüler 23maddā durumumuz yok. 24ittiremediķ amālāt biz. 25izmire gidece ķ gerekir bē 26doķuS yaşında amālāt olcaķ dedidi. 27ittiremediķ. 28om bir yaşına girdi çocuk 29ittiremediķ. 30maddi durumumuz yok. 31adam pek işlemez. 32yömē gidip 33yömē de boazımıza zor yetiy be. 34adam bi şe idemez işte. 35burda evde. 36bāzı ikimiz gidipbey 37bāzı gidilmez. 38bi şecimiz yok. 39öle moturumuz gıtırımız öle bi şecimiz yok. 40gız ufacıķta verivēdim gızı. 41hadi boazımızın biri eķsilsin dedim .

(Rahat mı kızın?)

42rāt gız 43eyi eyi. 44gızın oldū yer pek yavuz. 45 kōyden, bura vēdim. 46 kēndime baqmam bālım dedim işte. 47gocam da azık ğeycām yicem dedim koķu. 48işte bi olancık vā işte. 49ġelin bulabilcek miz ga. 50om bir yaşında. 51üş sene dōrt sene sona everecem ben bunu durumum_olusa .

-c-

52varmadım ben istedime. 53varamadım. 54işte babam vēdi. 55kēndime baktıracan dedi de beni bura kōyün_içine vēdi. 56dē dış bñle Őeirle ğidecēdim 57vimediler. 58Őeirde bi olan sevipbeydim. 59vimedidi beni babam. 60ille kēndime baqacān ğızım seni vemāycēm dışlara dedi beni. 61sen bilisin dedim. 62üte ğaçan dedim. 63beri ğaçan dedim. 64yollāda cerez merez yiyemedim. 65atı atıvēdim_öle 66dışarlara veri verivēdim cerezleri. 67illā ben ğitmeycem dedim. 68ura fakır dedim. 69e tam turkçesi de dul ğarı olanı. 70ġaynanam vā bi. 71ġaynbabam yoķ. 72o da fakirci işte. 73ille babam vēdi. 74dul ğarı olsun vāsın dedi. 75fakır olsun vāsın kēndime baktırcem, fakirin ekme datlı olur dedi. 76bi Şeyci yoķ motoru ğatırı yok dediķ. 77kaynanamla bi yerde. 78ġene işte aynı benim evde durubā. 79iki dene ev bi yerde işte. 80gocamla eyiyiz hinci ğari. 81eyi olmasan napçen koku. 82iki dene gızan var .

-d-

83yapmadılar büyü beni. 84eyiydim. 85büyü ğullanmadım ben. 86hiç büyü bilmem koķ yā. 87varma denen yerlere varıdım ben, hiç büyü. 88nerde bi olan var o evlerde çay içerdidi ben. 89babam varma dei 90illa urlara varıdım ben. 91yā öle bi yerlere bek varıdım ben. 92öyle babam ğitme ğızım_urlāda olan vā dēdi, 93ā baba bi Őeyciķ olmaz bene bi Őeyciķ olmaz dēdim. 94olmadı tā turkçesi allā Şükür. 95bi de ğız vēdim.

96ğızı da hiç istedī yere salıvırdım. 97hic ğıza da bi şey dokanmadı. 98bin kere şükür
 allahıma. 99istedi. 100varacan_ana ben_una dedi.101 gel ğızım göçbēliye ğit dedim.
 102hadi vā dedim 103om beş yaşında bindirivēdim ğızı. 104ğitti vardı ğocaya.
 105memnun ğızım. 106bi ğızı var hinci, ğızı tūba. 107nene oldum baķ koķu ben yā.
 108doĝuS yaş ğocaman ğız. 109doĝuS yaşına kadān dōmadım dōmadım 110undaķ işte
 bi dōdum dedim. 111u da ōlan_ oldu . 112ĝız oluverēdi benim murādım_eyi olacādı.
 113everemediķ a bunu zor zahmet. 114bu olancıķ da amālāt_olacaķ 115ettiremediķ
 amalāt. 116izmire yazdılar .117bi seneci ķ para topladıķ koķsulādan da ğitdi ķ .
 118o zamannar beş yüz_istediler. 119iki sene oldu ya ben bilimēm goķu . 120hinci kā
 bi bucuķ mu var iki mi. 121ĝötüremediķ koķu hic.122ĝötüremediķ. 123işte durupduru.
 124havtada bi sefer kanayıp haftada i ķi sefer kanayıpbā. 125bōle cocūm bōle işte
 bembeyaz durupbā bōle. 126bak bu aynı.127bu da onnan yaş. 128bizimķi ufaķ 129bōle
 cıbara oldu. 130ĝötüremediķ cocū.131para bulup da ĝötüremediķ. 132bergama üş dörd
 kere burun toķtoruna ĝötüdük. 133bōle burnuna tellen bōle yaktırdıķ. 134o zaman bi
 aycıķ_anca durupbā.135bir ay sonra bir ay ķi ay sora üş dörd damzak da atdı. 136olan
 ondan bōle. 137urdan sona televon ĝeldi. 138dedi cocūn yaşı doldu ğeti didiler
 bize.139on yaşına ĝirinceķ amelāt_olcaķ dedi. 140unu da ĝötüremediķ_ işte. 141kaça
 beşe ĝidipbe bu yıl ka .

(Oktutun onu)

142okutsaķ neyine oķutām koķ.143bi şe yok. 144adam işleyemeybe. 145ben
 kendim bi ĝūndelīnlen olu mu? 146 kendim de mīde ārısı vā bi kendimde de 147ōle
 fazla yeyip içemeķ ben ōle yālıyı ēşiĝi. 148urdan da ōle koķ.149şeydemediķ
 olancımı.150ĝötüremediķ. 151bi amelat ettiremediķ ōlanı 152azıķ dā üsdüne ğoycēdiķ .

Anlatan : Günsel Kaya

Öğrenim Durumu : Yok

Yaş :66

Derleme Yeri :İncecikler

Derlenen: Mani

1pislân pürçeklendi

2su dökdüm çiçeklendi

3merâğ_ etme sevdiğim

4ayrılık gerçeklendi

ğara ğara ğazanlar

ğara yazı yazannar

5cennet yüzü görmesin

aramızı bozanlar

6fasulleyi kıoydum kıaynasın

7söyleyin kıaynanama oynasın

8hem_ oynasın hem kıaynasın

9ölu da bana doymasın.

8

Anlatan : Gülsüm Terzi

Öğrenim durumu : İlkokul

Yaş : 52

Derleme Yeri :Yalnızdam

Derlenen: Kız isteme

1alla_ın emrinden ğızını bene versene deyişipbēler. 2e undan ğız istáycek mi istemeycák mi eskiden ğıza bile soruluymazdı hic. 3analar babalar uylaşdı mı tamam bizim ğünümüzde. 4hinci ğız severse öle verilipbē. 5kız sevmesse verilme. 6eveía bizim ğünümüzde hic bize sormadılar. 7babalarımız_ehtiyarlarımız bu yabanda anlaşmışlar 8biz öle olduĝ. 9hinci başka hiç_öle bi sorun olmā. 10hinci bi ğızlan_ölan anlaştı mı tamam .

9

Anlatan : Meryem Sarıkaya

Öğrenim Durumu :

Yaş : 72

Derleme Yeri Yalnızdam

Derlenen: Başından geçen olaylar

1yā anlatmaya bakma ğadincim. 2bene ortalarda aldım. 3adam ğalpten hasta
4böbrekten hasta 5aciyer_öle. 6bi ölan_everdim somalarda...7ālaya ālaya urlāda
ızın biri ğötüdü ğitdi ölanı. 8nīlen everecen hadi ğou. 9undan adam da öyle hasta .
10allah ğüzel allahcım kimseleri eli ğoynunda ğoymasın. 11kimesi ğazacı veripbā ,
kimesi paracı veripbā, kimesi zekātı veripbā. 12burda dān başında nīlen Şe olacān
13ālayıp dururuz işte allah_ālatmasın. 14ura ğelmiŐ dedilē de biri omaq vēdi de elime.
15buyu evde oynapbayn kēdi başıma dailmıycā mı bu afam diye.16 afa iinde nere
dailaca.17 iimde afa dailır mı .18yörü yavrum yörü, onyalı yörü. nere ğiden de
yörüyen deye deye öle kēdi başıma Şey_edipbē evde.19 soğa da bunnar da ğelir. 20
ğelsin vāsın derd_iimde ya. 21e ölan ğitdi somaya. 22ben nere ğiden. 23dün urmuş
ğitmiŐim ğızım. 24ğızım_ol ölan_ise ölanım_olsun. 25hurmuŐ ğitmiŐin_aŐŐā
benzinliklere. 26bazarı aybittim. 27uzu bazarına ğittidim. 28 ğittim ou.
29benzinnikten_aŐŐā. 30bölücekden araba ğeldi. 31u abacı ğoyumayan dedim, 32dur
öp diyen dedim. 33u araba da vıradak ğeşti Őiya, bergamaya. 34urdan bi tasi ğeldi.
35bi ğülbaheci var. 36u ğülbaheci ğetirdi beni yokara bazara. 37nerde bu dān başında

bi gadınım. 38büle bi zor bi zor işimiz sen ne diyen. 39ālaşa ālaşa araba bulalım deye
40kimisi urdan para. 41yoğ araba nerde ğızım .

(Borcunuz ne kadar?)

42borç ne dörd sene nerde ki on sene ölünceke yeter bize. 43allah muhafaza .
44dün ettik ya çoğom. 45yoğ yoğ bi şeyciğ yoğ .

(O kadar büyük düğün yapmasaydınız keşke)

46e hadi yaptırma kadınım. 47hadi yaptırma. 48eveā istemediler. 49hadi bi
şeciğ_istemez olanın pek güzel öle hemen evde yoğ, bi şeciğ_arama dediler. 50sonara
da böyle ālar. 51bene bi paracığ verin azığ altın verin ben dün kaldı ğeldi ālaya_ālaya.
52hayrından_arabaya ğitdiler. 53hayrından hocalar, hocalarla binipbediler aminlerle
hocalar ure aminlerlen_arabaylan şeyttiler. 54iki sätliğ üç sätliğ yere almassan
napidecen. 55olanı ğötüdüler. 56bi adamlan ikimiz kaldık işte. 57böle hayırcınlan güzel
allah yarabbim allah bi yerlerden yardım_etse de ödesek. 58unun_evine vādım 59u
donu ğeydirirdi ... 60sen dedi bi şeyin dedi. 61unun_evine vādım. 62içine ğey dedi.
63sen goça ğarı adam da hasta ya dedi. 64dışında edinisen dedi yavız_olmaz. 65adamın
da hasta ya dedi. 66hu vedi bi ğazağ. 67arçama ğeydim. 68o dedi güzel güzel ğeyinme
içine ğey dedi. 69hu da hadi altına ğey dedi yumşacığ dedi. 70biri de eve vedi ğazağ
öteberi. 71dün ğine adam dē toğturdan ğeldi. 72toğturdan ğeldi adam ğine. 73çalb hapı
almadı mı allah muhafaza iyleşsin. 74adam haplan durupba. 75ben kendim miyde ārısı
var. 76bacağ ārısı var. 77tansiyon yüksek .

10

Anlatan : Feride Bilgin**Öğrenim Durumu : Yok****Yaş : 67****Derleme Yeri : İncecikler****Derlenen: a)Günlük işler b)Düğünü c) Çocuklarının doğumları d)Türkü e)Başından geçen bir olay**

-a-

1odundan geldim işte. 2nāpacan başka. 3oduna gidiyom. 4suya gidipbayım. 5elimde bi kel eşşek var işte. 6onnan savaşıpbayım başka bi şey yok. 7kocam hani yirmi sene yirmi beş sene oldu öleli . 8yok ya koca gitti. 9çocuklar da gitti. 10vardı somaya. 11o da yok. 12somaya gitti onlar da. 13yok kimse yok. 14üç deneydi 15biri burda ikisi somada. 16olanlar somada. 17gız da burda. 18başka yok 19olanı bu. 20sekiz dene gızan anasıyım .

-b-

21on altı yaşına sekiz gün vardı. 22böle on altı yaşına dūn olmasına sekiz gün galdı on altı yaşına girmeye dedi. 23öle dediler .

(İsteyerek mi evlendin?)

24istedim 25hurulağaldım ben adama. 26huruldum da öle vardım kōk. 27sevdim de öle vardım. 28e onnar da istediler ben hurulağalınca. 29ayrılmadık birbirinden olanla. 30ölanann ayrılmayınca istediler dilediler. 31yavuklu olduk işte. 32māndil bene bi çerez almış da önüme geştı hurda da ölan. 33bene cerez vėdi. 34cerez verincek ben de aldım geldim. 35anama verdim.36 ana dedim böyle böyle dedim. 37bu

olan dedim bene çerez v̄edi. 38alalım mı dedim. 39napılacak bu dedim. 40u da dedi işte varacan ya al hadi dedi anam da. 41işte yedik işdik de böyle unu da tam bi buçuğ sene bekledik de ta ölelilen aldık vardık birbirimize. 42yā öledi çoğ . 43fakır fakır idi. 44ēce fakır idi benim vādīm yer. 45eyce fakır idi. 46dūnde pek yavız_ olduğ emme. 47hasta oldu benim adam da hastalıktan baş sıyıramadı çoğ . 48iç hastası oldu. 49iç hastası öle yetiremedik. 50uçkur tutunamadı. 51öldü de gıtdi. 52ya būle oldu işte .

(Kaynanan sever miydi seni?)

53kaynanam pek çok hazedipbeydi. 54berabar yaşamadık ayrıldık. 55o Kendi evinde yaşadı. 56ben de Kendi evimde .

-c-

57eveġa dōdum işte. 58o üç hafta durdu öldü. 59urdan sona Kendim dōrdum 60sulara gōdum Kendim de. 61örtünün_ içine yatırıvecēdim. 62adam gelivēdi tarladan. 63çapaladım çapaladım da sonara da ga gelinceġ tabi. 64bakındım pencereden geli gelipbēler urdan bene onnar. 65sonara urdan bakıncağa ben geldim ga böyle göçmen bazarıydı. 66 gelince suya gōydum dadayı doğunca. 67dada da öle vıran vıran ötdü dounca āladı. 68urdan göbēni kestim suya gōdum. 69örtünün_ içine yatırıverecēdim. 70adamlar gelivēdi tarladan. 71ta böyle oldu çoğ. 72yalanın_ adını bilmē dōru söliyipbē. 73sekiz dene gızan_ anasıyım. 74bir toktora gıtmedim. 75 toktora heġime gıtmedim. 76yā ya heb Kendim dōdum evde. 77yarısı öldü yoğ. 78üç gızan galdı işte. 79biri üç yaşında öldü. 80biri ki buçūnda öldüm. 81biri beş yaşında öldü. 82iki denesi de düşdü . 83işte fākırsın da gōtüremedim urlara toğtora heġime. 84gidemedik urda. 85adam bi yandan hasta 86kızan bi yandan hasta. 87hangı birine bakacan. 88yoğ 89bakamadık gadıncım. 90bakamadık. 91fākır idik biz. 92ēce fākır. 93bakamadık. 94alla razı olsun

yēden göe varcā. 95elleri ayakları dert görmesin edenler. 06hep edenlerin_eyilerin
hepsinin eli ayā derd görmesin. 97alla rāzı olsun yerden göe kadar. 98kocalara da aylık
çıkardılara hinci. 99bereket vesin gadir mevlam. 100elleri ayakları daş doğanmasın
hemen adamların. 101bin yaşasın_ adamlar. 102e biz ni işlencēdik hinci de gızanım .

-d-

103goca dā başında yanar bir_ışık

104düşmüşüm derdine 105olmuşum_āşık

106dirīdim khalāmım yazardım

107evel bu erin sevgīlisi ben_idim

108hinci uzaklardan baķan ben_oldum

109buna huruldum 110benim adam buna heb çarıpıbaydı. 111adamın türküsü bu
112tā hayli ben de unutmadım. 113undan andım bunu kaç seneden beri elli seneden beri
. 114pek güzelidi benim sesim .

115yāşil ördek gibi dalsam göllere

116sen düşürdün beni dilden dillere

117başımı da alıp gidecem kurbet_ellere

118gel sen_ilen bir gavil kuralım

119iKimiz de bir ahraya gelemim

120 sen beni unuttun ni ben seni .

-e-

121somada ben bi ğarıya vādım. 122somada bi ğarıya vardım 123una varalım
dedi bi ğarı da ona vardım. 124benim dedi kıyıtta ni çıkarsa dedi u olur dedi . 125ordan
e sen dedi ayānda yara var dedi. 126uç yerinde yara var ayāmın. 127ya bilipduru ğarı.

128üç yerinde yara var ayāmin mes_aldım da mes ben geyemedim. 129ordan dedi sen dedi ölmeycēsın teyze dedi. 120yüz yaşına girip de dedi yüz yaşında ölecēsın sen dedi. 131allā sen delirdin mi gızım dedim ben de. 132ben hindi kalkamam yerimden de ölüp giderim dedim. 133ne yüz yaşında ölem dedim . 134aa dedi. 135ben dedi kítab vā dedi. 136ğaynatamdan galdı bana bu kítab dedi . 137sen yüz yaşına gelecēsın dedi. 138una da tā otuz_iki sene var yüz yaşına girmē . 139ya e ben u zamana nere giderim 140nerde durarım.141düşünmücek yeri mi var bunun. 142uykum.....

(Bildi mi peki?)

143bildi bildi 144bi de bizim gēlin_öldü de orlara asıldı da ya.145gēlin de hastaymış gāri. 146biz bilememişiz hic ya. 147sen dedi gēlinin dedi hastaydını bilmedin mi dedi. 148nabāldın o gēlini dedi.149 biz bilmemişiz. 150öle bize dış kōyde de olan iç güvēline vardı da iç güvēline gidip varınca sen dedi hastaydını bilmedin mi gēlinin dedi.151televon dirēne çıktı da ışık_ellerkene urda televon dirē çarptı da ben de urdaydım dūndeydim ben de urda ölüvēdi de gitti vardı. 152töbeler olsun .153bu aklı bu fikiri heb gāybetdim de anam_allah anam_allah bi hastalar oldum bi hastalar_oldum. 154hayli geçmedi o hastalık. 155bu damarlarım kesildi her yaşası. 156öle de ben ölüp giderim. 157on beş gün böle on beş dene ĩne furdurdum hiç nereme furdum demedi. 158ta böyle hasta oldum. 159bi üzülüvēdim ga bi üzülüvēdim. 160toktora vardım bergamaya 161sen korkmuşsun dedile. 162sen dedi..... dediler. 163işte böle oldu koğu. 164ben böyleim işte. 165alla ne yüzü hayırlıysa o yüze çevirsin .

11

Anlatan : Mustafa Demir

Öğrenim durumu : İlkokul

Yaş :72

Derleme Yeri : Çamköy

Derlenen: Mani

1ağ yemiş ğara yemiş
dalları suya dēmiş
2olan ğıza bakarķan _ay anam
boynunu sıçan yemiş

3hadi hadi ğidelim dālara
4çaltı da ğuralım bālara
5ikimizin seveleri bir _ise
aldırıverelim çaylara

12

Anlatan : Sultan YILMAZ**Öğrenim durumu : Yok****Yaş : 90****Derleme Yeri :Kaplan****Derlenen: a)Hayatının bir bölümü b)Bayramlar**

-a-

1küçüdüüm.2bilimem yavrucam ben. 3hani o günler nerdeyse doğuzan_ içindeyim
ya. 4doğuzon yaşıdayım ben. 5çocuk bi şeciğ yok eli goynunda .6bi deneciğ vardı
öldü. 7otuz yaşına kırdıdı. 8ya hastaydı düşüduğ. 9düşümüş elti. 10düşümüş
11düşürünce ben işe gıtdıdim. 12geldıdim. 13bārip çırıp duru. 14otuS sene bağtım
oturuğ çocü. 15ya sağat itdiler 16kendileri de sağat_ olsun .

-b-

17bayramlarda e oynamışdıruz gençlimizde evlatçım. 18oynamışdıruz.
19gülümüşdürüz gençlīmizde. 20hadi hinci de dışarı çıkamayız .

13

Anlatan : Osman Karabıyık

Öğrenim Durumu : Yok

Yaş : 73

Derleme Yeri :Kaplan

Derlenen: a)Askerliği b)Mesleği c)Düğün d)Bayram e)Hidrellez

-a-

1askerl̄imi ben anğara polatlıda yaptım askerl̄i. 2iki sene yaptım_ askerlik . 3iyidi askerlik r̄atım. 4bergameden bi yüzbaşım v̄adı r̄at_ etdim onun yanında. 5posta..... ben. 6undan sona işte posta.....evine barıp ğeliyodum. 7evine ğidiyodum. 8hanımlarla beraber ben bazardan her şeyini alıp, akşam oldu mu yemē ȳip bölüğe ğelip yatıyodum. 9ğızım ben başka neyparım. 10r̄atım_ iyidi askerde 11iki sene yaptım .

(Zor gelmedi mi?)

12zor ğelse ne yapacan. 13benim babam on_ iki sene yapmış savaş zamanında. 14undan sonra dört sene de biraderim yaptı. 15benim askerlik iki sene de ben yaptım . 16evli deildim_ o zaman. 17otuz yaşında mı evlendim bilmiyom ğari .

-b-

18çifçiydim başka zen̄atım yokudu. 19çifçiydim, başka bi şe yapmıyodum. 20ileşberlik yapıyodum ğızım. 21inek göyünü veridi hayvan....başka bi şe yokudu. 22şindi hij bi şe yok. 23şinci bende ğari hic bi şe yok elimde bi tane şapka. 24başka bi şey yok. ğızım. 25 iki çocuk var. 26hebsini everdik 27bi şeyci k̄ ğalmadı. 28 köyün içinde biri var biri dışarda. 29olan somada ğız burda. 30dünleri burda yaptık .

-c-

31e bizim dñnler nası olucağ gızım. 32eskiden_ıste davullan zurnaylan olupbaydı. 33başga nolacak. 34beğire biniyodu. 35undan sona oğuz_arabalarına undan sora sepileri asadığ üstümüze şeyleri. 36böle dolaşır gelidik gelin_evine indiridik. undan sona. 37başka niş yapılır bu dñn başında .

-d-

38bayramlarda mı? 39edet olma mı canım.? 40bayramlarda undan sora ıste nasib_olusa ğurbanlarımızı seğediğ. 41ğurbanlarımızı seğtikten sona ğomşulara, ğonu ğomşulara bayramlaşmaya gidediğ. 42undan sona gızım başka naypacağ? 43başka yapacağ niş olur bizim ?

-e-

44hadrellez mi? 45e hidrellez yapıyoduğ. 46e ıste hayvan kesilir. 47undan sona muabbet yapılır. 48başka ne yabacan .

14

Anlatan : Hamdiye olak

Öğrenim durumu : Yok

Yaş : 82

Derleme yeri :Kaplan

Derlenen: Karışık

1ben ne yapan ğa. 2soğakları ğezmedeyim koku bea .

3eskiden ben orağ bişti, tohum saştım, tarla apaladığ, hayvan ğüttük. 4bunnarı
ettim koku ben. 5başka bi şey _etmedim. 6bu dan tepesinde bunnar _olupba.

(Bayramlarda neler yapardınız eskiden?)

7bayramlarda dünlerde de işte muhabbet _edibeler, oyun _edibeler, türkü
edibeler. 8davul dümbek çaldırıpdı 9nolacak ğızım _işte ?

15

Anlatan : Hasan Ali Kara

Öğrenim Durumu : İlkokul

Yaş : 68

Derleme Yeri :Örlemiş

Derlenen: Türkü

1oy gelin yata kılka
çamlara bata bata
2ğelin_ayşem suya gider
kollarını ata ata ata ata

3aman_ayşem duman_ayşem
al bu canı dolan_ayşem

4ğiden başga gelen başga
5geldi gelin gelin ayşem
6ayşe gelin sudan gelir
kollarını ata ata ata ata

7aman_ayşem duman_ayşem
al bu canı dolan_ayşem

8koynlarında gül memeler
benim_olsun gelin_ayşem
duman_ayşem duman_ayşem

16

Anlatan : Zeynep Atar**Öğrenim Durumu :Yok****Yaş : 70****Derleme Yeri :Örlemiş****Derlenen: a)Düğün b)Günlük işler c)Kız isteme d)Bayram e)Hıdrellez**

-a-

1dünde ne olaca gızım eskiden? 2hep ata binilidi ya gızım evelden. 3nolacak .
4dünü bilmiyum de yetmiş yaşına girdim. 5hatırlameyom .

(Çocukların burada mı?)

6biri u yanda evlendiler gızım kövün_ içinde ...7gardeşimin gızını aldık. 8u da
dē. 9bunun_ evi de hu oldu işte. 10ben de buracıa yuva etdim_ işte. 11içinde durupba
gızım napecen. 12 bizim durumlar...gızım nolacak .

-b-

13genşler_ açık tütün_ edipbe. 14e o da o da para etdī yok. 15bizim gibi bi şecik̄
edemepbā. 16bi şe edemepbā. 17 genşlimizde yine çalışıpbādık̄ 18a gızım yömē de
gıtmiyuduk. 19 genşl̄imizde orağ biçip batırdık̄. 20çapa edipvādık̄. 21öküz var_ idi
evelden. 22 varidi ökülere ğene araba varıdı. 23e saman çekilir_ eve na öle şe varıdı ya
gızım. 24bizim genşl̄imiz_ öle şey vādı. 25emme hinci unlar ğağtı. 26hinci unlar ğağtı .

-c-

27bizim gızım_ evelden allahın_ emirinnen ... senin gızı isteme ğeldik̄ denirdi
evelden_ emme hindī öle şeler tam türüst söyleyen yok 28eme var u televizun_ içinde

de sölüyo. 29ya öleydi. 30mendil verilidi evelden. 31kese yapılırdı. 32öle tütün kesesi olurdu. 33yan kese olurdu düz kese. 34unlar verilirdi. 35mendil olurdu. 36ya öle oludu. 37ala torbaya evelden çerez girerdi. 38üstüne al girerdi. 39bi de altın bālanırdı, bez girerdi. 40ceiz öle sepiye atılırdı. 41böle evin_ içine asılırdı gızım sepi. 42urdan gene sona binecēn gün toplanırdı çuvala girerdi. 43evelden çuval müvel olurdu ya. 44çuvala girerdi işte 45 olan evine giderdi gızım. 46evelki edetler_ öleydi. 47dünler bizim böle cuma gün dümbek olur bi gün.... 48āşamı savılır cuma āşamı. 49işte üç gün_ arayla . 50evelden dümbek çalınırdı Çengi tutuludu .

(Oynar mıydınız gençken?)

51oynar mıdı geçtik. 52siz oynamadınız gençlinde? 53siz de oynarsınız. 54her şey zamanında .

-d-

55 bayramlarda nedelim gızım. 56bayramlarda işte ēlenilirdi. 57ēlenilme mi hōyle böyle dei işte ēlenirdik gızım bayramlaşırđık. 58zamanında ni olusa u olur gızım. 59hinci edetler başkalaşpba. 60biz bu gadan .. 61ta geriden tā neler gelecek tā neler gelecek gızım. 62gocalar_ önden gitmek, gençler yokarı gitmek gocalar_ aşşā gitmek. 63şurda atmış yetmiş yaşımıza girdik gızım .

(Dede nasıl?)

64deden o da öle işte. 65o da duramāpba 66o da hasta sıkıntı var gızım unda da sıkıntı var. 67duramāp gece gündüz. 68öle gece gündüz_ evin_ içinde baldırdā duru öle

-e-

69yapādık evelden hidrellez. 70evelden ni ēlencesi olacağ ğızım. 71darı
patlatırdık, nohut kavuruduk. 72evelden ne ēlencesi olacađ. 73tā eskiden dūmbek vadı.
74sona cengi orđ çıktı 75her şey ğızım denişik bağ .

17

Anlatan : Emine Atar**Öğrenim Durumu : İlkokul****Yaş : 52****Derleme Yeri : Alhatlı****Derlenen: a)Günlük işler b)Düğünü c)Ölüm d)Bayramlar e)Yemek tarifi**

-a-

1 ne olcağ evelden 2 deve olūdu na böle çam tağarlardı boynuna dıngır dıngır 3 öle kızanları güdüşdürürlerdi. 4 öle oludu işte .

(Hayvanlarınız var mıydı eskiden?)

5 hayvan varıdı. 6 varıdı evelden. 7 koyun varıdı tütün dikilidi bizim burada 8 başka bi şe oldū yok. 9 yömeye gidilipbādı. 10 başka bi şe oludu burlada. 11 tütüne gidilīdi az işte. 12 başka bi şe oldū yok burlāda. 13 domata oldū yok. 14 domata su olacağ .

-b-

15 dūnde nōlacağ dūnde işte. 16 ana baba nere şēderse ure varlı. 17 hinci ğızan Kendi....öle. 18 evelden ana baba nere verise ora. 19 kaynana bu işte 20 eyiyiz eyiyiz 21 e nōlucağ evelden sallan gidipbā evelden toğtor..... 22 evelden hastalā bile ...23 amelāt sona çıktı 24 evelden amelāt bilen yōdu. 25 ebe mi vādı 26 böle göca ğarılādan çarı gelidik işte . 27 ağırı ğeldi mi işte ıkın ıkın nōlacağ ya. 28 hasta bile olmazdı evelden. 29 öle bi şēcik yōdu. 30 öle şerbet olmaz. 31 böle şe oldu mu işte zaman ğeldi mi ğızan böle millete hediyeler aldı şeker aldı. 32 öle ğelene gidene verirler .

-c-

(Ölüye neler yapardınız?)

33burda bizim böle buçaq ço.... 34bizim burlāda gāyş uzadıpbāla. 35öküz gāyışı oludu evelden böle. 36öldü mü ayakları böle uzadırlar böle üstüne böle aykırlamaya konulurdu. 37işte öle herelde öle bi ēdet .

-a-

(Yaylaya çıkar mısınız?)

38yaylada yaparız taranayı. 39yaylada çardağda yazarız. 40bizim yazın burda kimse durmaz yaylā gidilir. 41kimse galmaz burada. 42evelden göca insannā vādı eme hindi öle yok. 43tarana edēdik bulğur yapādık işte öle şey yapardık.

-d-

44bayramda baklavı yaparız. 45baklavıyı koyarız içine payan koyarız irmik koyarız işte öle şe koyarız biz. 46işte....siniyi doldurdun mu....yazdın mı sona kesipbadı 47sobada pişiripbāsın fırında sobada. 48eme hinci gızanım çarşıda dolu baklavı. 49orda alıp gelipbā 50hepsi hazır .

-e-

51keşkē böle bişiriler işte. 52adamlar döver. 53sona işte nohut aşı fasulla öle şe bişiriler. 54 işte Keşkek vururlar hayvan keserler .

18

Anlatan : Hayriye Çakır

Öğrenim Durumu: Yok

Yaş : 90

Derleme Yeri :Alhatlı

Derlenen: a)Günlük işler b)Deniz Feneri derneğinin ziyareti

-a-

1yok yok göcam_öldü gızım. 2doğusan_ikide öldü işte uncāz. 3hani bayā da oldu dā gideli işte. 4u zamandan beri u zāte bi dilim_e kme k için....5hinciye gadar bereket vēsin kendi kendicimize işte idare edipduruz. 6kendicimiz hinciye ga böle işte bereket vesin idare ettik eme bu yıl dā öle hramda bi agrı belirividi. 6gıtdik gāri şeye ne o toktora gıtdik. 7bi ay tā izmirlēde durduk. 8daş vā didiler zafra kesende9u gençlikleri hic zebil_etmēn gızım. 10ben zebil_etdim kendi kendime hic acımadım. 11ni yorgunumu bildim ni üzgünümü bildim. 12gece gündüz elimizden geldi kadān işte dırmala dırmala dırmala sonu böle oldu. 13şükür halcāzımıza şükür gızım. 14allahcāzımıza binlerce şükür bu yaşantılarımıza. 15evde bi şecikler yok.

-b-

16buncāz da deniS fenerci daķıvıdı. 17bu da yōdu bizde. 18işte o da bayā o zaman kaç sene olmuş oldu. 19bizim_adam doğusan_ikide öldü. 20onun geldi sene dokuzuncu senedeydi onun ölmesi. 21bunu da öle göçüverecek diye korķumdan bunun içinde de ya düzenleri guruverenlere de binlercerazı olsun. 26uğur beycāzım şura geldi de öle....27ah ben.....sona pek zor geldi u bene. 28ure çıkıp da türkiyē dalıvırdım. 29pek zor geldi. 30de dei ona yenge dei parannan çıkan desen çıkabilē mi? 31herkese nasib mi olcaķtı. 32gene de görmedimden işte şu kadancık gızan da görsem yabancı

koyde allām işte o beni bilipbā. 33belkī siz de izlemişdirsiz . 34hinci bergamadan bi zarafçık var kulakları çınlasın. 35ali tamay 22gızcazım kıyuna gidip..... 23işte uncāzlar bereket vēsin böyle aşlık vēdiler işte buncāzı tağıvırdı. 24işte hinciye kadar bereket vēsin. 25allah unlara da cenabı allahım önder olup da böyle bu rıza tanıy mısınız bilmem. 36yolun üstünebālı bi şey geldi . 37evlatım olsun gızım hinci urlara vādık mı hani...38geçen böyle bi sürü öteberi getirmiş. 39ya pek getidiler allah razı olsun. 40işte geçen bunnara da gösterdim. 41her_eksiklerimi getimişle. 42bereket vēsin bana işte uncāz_ işte böyle beni urda bi görmüş .43unlan gāri nene dei hem āladık hem izledik dei. 44pek şey_ettin dedi. 45biz napeddimizi bilmedik ālamaktan korkmaktan. 46işte alla razı olsun, bunun_ōlancī da muttar. 47binlerce allah razı olsun. 48bi yandan gari bunun_ōlana sona çekişe çekişe sen beni öle yayım olacādık da ni gösterdin sen beni urlāda diye. 49ama çıkamayveraydım gızım. 50böle dainık çıkdık gitdik. 51e işte eme bize ayıb geldi işte görmed imiz_ için 52 e işte ni yapalım ya .53bi gösçazımız görmüyodu sol gözümde una.....54bi de buncāz gitti çıktı şükür. 55alla hinci biraz yavaşladı eme ben sonunu bilmem.

(Üşümüyor musun burada?)

56üşümem. 57ocacımı yaktım mı üşümem gızım. 58ocacımı yaktım mı üşümem ben. 59bi şeciık çıkarmadım ben lokum her zaman eksiık oldü yok, olsun. 60o zaman böyle lokum mokum dataydik..

Anlatan: Ayşe Çetin

Öğrenim Durumu: İlkokul

Yaş: 62

Derleme Yeri: Ahlatlı

Derlenen: a) Atasözü b)Düğün / çeyiz

1kağ dimiden kaçan_avrat
 buyurmadan dutan_evlet
 2kamçı vurulmadan yürüyen_at
 bunlara yenilmezmiş

2atasözü övelden tā aklımda çok da bilemem. 3başka ne diyem kimbili benim aklımda olanları görseñ. 4ölü bi yandan dede bi yandan_öldü.5kendim hastalıklıyım içimden yavrum.

-b-

6dünler eskiden nasıl_oludu. 7işte bi havta hindi okundu mu bi havta kız evinde oynaşıldı. 8olanlar olan_evine toplamdı. 9dübek dövülüdü keşkeklık meşkeklık işte öle. 10odun çalı kız_evine olan_evine gelidi. 11sālisi günden davul gelidi. 12böle okıstıra bile yokdu. 13çalgıcı garı o da tā sona çıktı bağ çalgıcı 14önüne gelen çaladı böle dümbelek. 15beyaz gelinli ben ufaqlımdan bilim. 16yeni çıkmış o zamanna ya .7ondan sōna üç gun çalımdı çalgı. 18iki gece üç gündüS.19sālisi gün dürüsü giderdi. 20ondan sona o gün gene eşya verilī mi onu bilemēcem. 21üçüncü gün binerdi. 22perşembe gun.....okunduysa pazar gunu alınıdı işte öle 23eşya meşya koltuğ moltuğ nere alcağlar. 24dantel mantel_işte yeni çıktı

mıdı kimbili.25işleme mişleme de vādı alısağ paralan alıdık o danteli bile. 26bi şey çekincēse işte öle iki dene kılım dā kilimi doğuma iki yük çuval ne bilcen canım işte. 27ceiz evelki ceiz öledi.28hindi gari inceldi ya tā evelkinle bezden don bile giyēlēmiş. 29hani bezden don çıkırık deirme. 30ben bile gīdim. 31ufāmdan bilim kutur kutur sorma sorma fākirlik. 32hindi ortalık her şey işli. 33harmannar şenle dövülüdü öküzine beğirine .34oraqları kendimiz biçēdik tarlaları. 35döverbiçer mi olcan su makinesi mi olcan dikme mi sulaycan sorma bahçe mi sulacan. 36evin önünde guyu olur. 37guyudan çıkarır bakırlan. 38şimdi gelmeliymiş dünyaya.

20

Anlatan : Hamdiye Aslan**Öğrenim Durumu : Yok****Yaş : 64****Derleme Yeri :Muratlı****Derlenen: a) karışık b) bayramlar**

-a-

(kayınvalidenle anlaşabiliyor muydunuz?)

1ğaynanam da ğayın babam da yavuzdı. 2bi lafinı duymadım.3bi ğörümcem vardı bõle tostopaķ. 4yedi sene yavuķlu durdum hiĉbi Şey diledi. 5ĝeĉindiķ yavrum ĝeĉimimiz bõle oldu 6dũnũm zāte atın_ũstũnde ĝeldim. 7õle õle ĝeldiler bure indirdiler.

-b-

8bayramlarda ep bũyũķlerin_eline õper ĝelidiķ ĝaynana ĝaynbaba ĝomŐuların hepsini. 9ya õleydi 10ĉocuk sarardım ebeliķ yapardım hepsini yapardım 11hindi ķayrı yapamam. 12ĉocuk olmayan ĝadınların bebēni sarıyip ayāli olmĩ. 13ondan sona bebeķ ĝalĩ. 14bu ķoyũn iĉinde belķi on dene bile vādır. 15doķtora ĝitti biri iŐandarlıdan kaĉ yere ĝitmiŐ. 16Şeye gadan ĝitdim nene dei. 17ne o ıstanbola gadan ĝitdim olmadı di. 18otuz beş yaşında ben ilaŐladım hemen oldu 19iki dane ĝızı var meķtebe bilen ĝidiler. 20ĝaĉ ķere ĝeldiler .

21

Anlatan : Fatma Yazıcı**Öğrenim Durumu : Yok****Yaş : 72****Derleme Yeri : Muratlı****Derlenen: a)Düğünü b)Yemek tarifi c)Günlük işler**

-a-

1benim dün mü? 2benim dün pek şenlikli oldu. 3deve vâdı. 4devele sepilerim gitti çenizlerim. 5deve oludu. 6gız_evinden çeniz olan_evine devēlen giderdi. 7üç dene gēlinolurdu bi de gēlin oludu dōrd dene. 8bārışa çirgīşa deliğanlılā da yolundan bārı heb. 9dokuma dokududuğ. 10hamı geyirdıdık da çıkırıқта

-b-

11tārnayı nası yabacāz. 12suyu ğaynadırız unu eleriz ğararız yōrdunu atarız ğararız sabāla sereriz üveleriz onu ğarik böle inceldiriz. 13tāna öle olur 14böle sereriz. 15azık ğurudu mu yeniden ğine sereriz. 16onu yararız sona üveleriz eleķde de eleriz inceldiriz. 17pişirmek şekline gelir. 18pişirikene birer ğaşığ gatar gatar pişiririz .

-c-

19adetlerimiz, eskiden noud ekıyoduğ, pırçağ ekıyoduğ. 20mercimek ekıyoduğ. 21ordan buydey ekıyoduğ ğoyun ğüdüyoduğ, ğeçi ğüdüyoduğ ordan işte ö küz eşşek yapıyoduğ. 23ileşberlik çifçilik unları yapıyoduğ_ işte .

Anlatan : Fatma kılı

Öğrenim Durumu : İlkokul

Yaş :80

Derleme Yeri : Muratlı

Derlenen: a)Günlük işler b)Düğünü

-a-

1biz çocūm bilmem evekden bi Őe yōdu. 2bi Őē bilm ēdik. 3çorab_örēdik, gündelie ğidēdik, zeytin toplamaya. 4çorab_örēdik elimizde Kirmen_ēridik. 5onnarı yapādık halı doğurduğ. 6baŐġa bi Őēmiz yōdu evekden. 7Őindi her Őeyi bilirlar. 8iŐlememiz yōdu. 9bi örgumuz varıdı iŐte. 10ġaneviçe bilmem bi yazma ġıyı öle kesmesini bilmem. 11hiç bilmeyrim. 12iŐte çorab ġazađ onnarı örēdik.13uçkur_örēdik, çizme bađ örēdik ġızım.14uçkur böle donlarımıza uçkur örēdik. 151astik yōdu o zaman. 16bi de böle çizme keylidi Őeden meŐinden böle çizme oludu. 17bi de onu böle bā örēdik. 18toğalı tođa yapardı_uçlarına ona. 19yavuğlarımıza yollādık .

-b-

20yirmi yaŐında evlendim. 21hindi dīverin yaŐımı. 22ben dōmumu bilmem. 23dođsanmıymıŐım sekŐen beŐ yaŐında mīm neim. 24benim hatta üŐ dene beŐ dene çocūm var. 25iki ölüm üç ġızım. 26toprakta yok. 27unnar var torunnarım var 28dedem öldü has sene oldu öleli. 29benim ufağlarım var. 30beni ufađ sanirlar 31benim ufağlarımı būk sanirlar .

(Masal bilir misin?)

32ben hiç masal ne bilem ben. 33biliriz_emme hindi hiç bilmēyim. 34bilmem . 35ne bileyim hindi. 36emine bild̄n vāsa diyvır de ben diyem .

(Düğünün nasıldı?)

37benim d̄nüm anam yōdu. 38anam öldü ben ṓsüzüdüm. 39babam gēlin etdi. 40benim dede de ne anası varıdı ne babası varıdı. 41o da ṓsüzüdü. 42ellerin yanında d̄n oldu. 43işte bi davul dutdular. 44d̄nümüS_ oldu iki gün davul çalındı d̄n_ oldu evlenildi. 45başga bi şeyi yok. 46çoluk çocuk s̄bı olduk . 47olduk ḡtdik işte kazandık çalışdık. 48malımız meşatımız yōdu. 49hiş dedenin canından başga bi şeyi yōdu. 50kazanıldı çalışıldı. yindi içildi. 51haç tene çocuk s̄bı olduk 52işte tā yaşāyız bak. 53çok zebillik çektik. 54oldu bitti.

-a-

(Neler yetiştirirdiniz eskiden?)

55buğdey varıdı.darı ekiliyodu, arpa ekiliyodu, ulaf ekiliyodu. 56nohut bakla mercimek evekden her şey ekiliyodu. 57darı hepisi ekilirdi... 58karpuz bostan hindi gari millet soan sarımsak işte koylerde ni olusa onlar ekilirdi . 59öle olurdu. 60palamut çırpma ḡdedik. 61korum toplardık gızım palamut toplardık. 62çōdu bizim_ışimiz evekten. 63zebil idik 64hindi burada oturdūmuza bakma hindi r̄tız. 65o zaman yalınayağ babuç gormezdik gızım terlilen terlik de d̄l nalinlen. 66nalinl̄len ovalara işe ḡdedik. 67nalin de şēden āçdan. 68üstüne de öle gayış oludu ayāna gey taçır taçır uradan at ḡdiyu gibi. 69daşların arasından k̄t̄r k̄t̄r öterdi. 70oçula ḡtdik babam ... o arada. 71biz hindi oçula başladık. 72e ayakçabı yok bilmeyiz ayakçabı alınmadı. 73f̄kirlik var. 74nalini keydik aşşā oçula ḡtdik. 75onu da v̄ adık oçul

tahtadanımış dabanı. 76anam ġirivēdidik taçır taçır taçır taçır bēġir arabası ġelī ġibi .
77ōleydi işte ocum. 78ok zebillik ektik biz.

79orab ġazađ sūeter bařġa izme bā ōrēdik .

(Ne tūr yemekler yapardınız?)

80bulġur pişiridik mağarna pişiridik hamura ok ġirēdik ocum evekden_ille
hamura ġirilidi. 81hindi ay kayfaltı oluyo evela kayfaltı yōdu. 82bi tencere tārana bir
şey hamur yor ġatmar. 83ġatmar yapādık bōrek yapādık sata. 84ot azar ġelidik. ot
azar ġelidik. 85unnarı yīdik işte ōleydik yemek. 86orba pişiridik tārana pişiridik
87hindi ok hindi yicek řē ok. 88kuzum evekden ōle yicek şey yōdu.89hindi iramazana
ġeldi mi hazırlā ...90o zaman bilmem bōrölce alınıdı. ġuru bōrölce. 91işte iramazanda
unlan bōrölce pişiridik bōrek yapādık 92mağarna oludu ayran yort dedīn ġibi
93işte ōle yinidi. 94hindi yinī mi unlar hindi yinmī bağ 95ille et_olucağ datlı olucağ
sūt_olucađ .

Anlatan : Nesibe Çelik

Öğrenim durumu : Yok

Yaş :68

Derleme Yeri : Muratlı

Derlenen : a)Düğünü b)Çeyiz

-a-

1ni bilen işte. 2nişanlandık gızım biS işte evekten, goca garı olduğ ya gāri olsun. 3anam unla ayracak anam_ayracak bizi 4hadi ben yavuqluya gaŞtım. 5on dörd yaşında gızım. 6undan sōra yavuqlu yaşı dudma diye gaçmış zeytindāna 7gayınçilen ormanda oturduğ . 8gız valla ayıb_olur dede bā çekinir. 9undan sora gaynçilen_orda oturduğ havaya. 10üstümüze bi çulu örtündük 11hay gidi hay urda . 12urdan gızım_işte kaŞtık. 13undan sona gayınçilen durduğ ormanda. 14urda sabah oldu . 15kānçının_evine getirdiler. 16urda yatdık gayrı. 17undan sona yavuqlu yok . 18gaçmış şindi olsa yaşı ufağ deye . 19hiç görmediķ. 20çocuk_aklı ermeyince ne kadan zor a yavrum . 21undan sora işte geri aldı anam babam. 22yavqlıyı hiç görmediķ 23un dörd yaşında şe nolacak . 24ayracak dediler bā hep bunnar be 25ayrılma dedi 26benim aklım mı eriy 27undan sōra gayrı dūn_oldu. 28anam babam evinden çıktım. 29işte öle oldu yavrum. öle işte. 30 geçilerimiz vardı 31sārdık 32sōra çocuklarımız_oldu işte . 33geçiye gidēdim 34çocū sarnıdım . 35adam bi dene 36olum yok benim. 37gızım var iki dene. 38o çalışmā gider çocū sarnıdım arķama geçiye gidēdim. 9bunun olu bāzı gış_ oldu mu bu beni salmazdın olunu salādın geçiye. 40eltiyiz biz bunla 41öle hiç kūsüp gavga itmediķ dēl me

42olduğ bitti Ķ öle bi yerde 43he ya hiç Ķüsmedi Ķ 44biz çok ħalabalız
birbirimizlen öle ħeçindik 45öle işte yavrum .

-b-

46çēzim ħızım eveĶten Şe yōdu 47ħoltuĶ daĶımı bi Şe yōdu. 48undan sona bir
mendil, birĶi çorap vādı. 49onu da asdıĶ 50evimiz de topraĶ_ev ħızım 51undan
sona topraĶ_ev aĶar. 52benim yazmalar çorablar atılı..... 53üstüne aĶı. 54benim
aĶlım ermı̄ . 55bunnar bari toplasa ya benim çorabları yazmaları. 56aĶdı üstüne
yazmalar. 57yalandım sona aĶdı. 58ev aĶıy üstüne. 59öle işte çēzim. 60başĶa
.....Şe vadın işte basma. 61eveĶten ne çēz olcaĶ .62yazma çorab başĶa bi Őēmız
yok. 63birĶi işleme de bi mas işledidim. 64o da nolacaĶ canım. 65masa bilen
tam işlenmedi 66on dōrd yaşında ħız nolucaĶ yavrum. 67he ya bi Şe ħörmedik
yavrum .

24

Anlatan : Aliye Dede**Öğrenim durumu : İlkokul****Yaş : 56****Derleme Yeri : Muratlı****Derlenen: a) Düğün b)Çeyiz c)Çocuklarının doğumu d)Bayramlar**

-a-

1e benim dñnüm nası olcağ_işte 2benim dñnüme evelden böyle çalgı yokdu
3bi iki ğarı ğelirdi urdan. 4unlar çalardı. 5davulçu vardı. 6ğene davulcu vardı
7unlar çalar_oynardı işte 8üle dālır ğiderlerdi . 9üle büle dađımlālan_öte beri
yoktu. 10büle altın kısa dağılmaS. 11üle demi abba? 12evel zaman bilğisi arabatı
bu. 13iki ğarı ğelirdi. 14üle dimi aba ?15çalar çalardı. 16ğider varıdı. 17urdan kına
tevçi ğarınan çalınırđı .18hinci ğalan üle hinci cazlan Şunlan bunlan . 19evelden
öle bi Şey yoktu .

(Kaç gün sürerdi düğünler?)

20üç gun .21işte bi dübbeğ bi de ağşamısı bi de binecek. 22üç gün 23öle
bi Şey yokdu evelden . 24ağ vistan alınmazdı . 25birer Őē tadlı morlu bacakları bālı
Şe işte. 26onlan ğelin olurdu 27başka bi Şe yok .

-b-

28çeniz vadi ğene 29çenizle de nolcağ 30bir ki böyle bezimiz olurdu bir de basmamız oldu. 31nolcağ başka işte öle. 32bi sandığ doğuma heybeleri doğuma heybemiz var doğuma çuvalımız doğuma böyle çulumuz . 33öle ğelin olduğ .

-c-

34heb evde döduğ. 35heb evde hastane bilmediğ. 36bi şey bilmediğ. 37üle dimi aba. 38altı dane ğızan dördüm. 39altısını da evde dödüm. 40ğötümüzü kimse görmedi . 41allah da da göstermesin. 42bi ğara yer ğörsün

-d-

43bayramlarda caz ğelmezdi dümbek ğelmezdi. 44kendimiz çalardık kendimiz oynardık. 45dālır gider. 46ğızan böyle hayığ yapardı oyuncak yapardı 47bē ğire binēdi ğelinler. 48duvağ oldu öle

Anlatan : Servet Çalık

Öğrenim Durumu : yok

Yaş : 66

Derleme Yeri : Muratlı

Derlenen: Ölümle ilgili inançları

1Köpek uludu mu iyi olmaz. 2ya başına bi hal gelcák ya ölüm_olcák derler
3Köpē yalı ekmeğ verisin. 4ekmē yirse yalı ekmē yidirisin 5gidese gidcák gitmesse
galısa gidēse eyimiş galısa iyi dēlmiş .

6garga gökyüzünü öte .7ölü gargası vadır dövüşür . 8dövüştü mü hemen_ölür
.9üstünden geçdi mi ölcek vā derlē köyün üstünden geçince .

10süt verilmez derlē 11yort süt içine yaprak atāsın yeşil sūdün içine . 12yort
ve süt yeşil yaprak_atāsın. 13o şe gidēmiş bereketi gidēmiş gece vedin mi 14vedin
mi yaprak atarız biz yeşil bitki . 15verilmemesi lazım .

16yıldız kaymasını öldü ölünün yıldızı kayıyu derlē . 17öldün mü onun
yıldızı kaydı derlē . 18güneş tutulmasını depreme işaret derlē , ayı bilmiyom .

19benim annem öldü 20benim bundan hamiledim buna . 21bi Sazağ damın
içinde beyaz bēgir saman yiyo. 22u ezrail_olurmuş . 23dam da yıkık bi damdı
böle 24bēgir göriliyu görilmiyu . 25gördüm_eme bir havta önce Sazağ damının
içinde gır bēgir saman yīp . 26a dedim benim_annem ölcek dedim. 27kanserlidi
28mīde kanseri vādı. 29bir_afta dimedi öldü.30üç gün dimedi öldü . 31unu

yorumladım . 32unu ben hocalara sordum . 33tamam dedilē 34beğir ğır beyaz eyi dēldir ezraildir . 35ben sana söyleyverim bunnarı. 36bak allah yoğarda Őait .37 yalanım dūmenim yoğ .

38diş çıktı mı ölüm_olur derlē . 39diş rüyanda çıktı mı ölüme ölcēk vā derlē āzından diş cııdı mı.40ğazan eyi derlē para derlē bereket derlē . 41ğözleri çökmüş deriz sırtı gömelmüş deriz. 42ölcāk insana öle olur 43böle beli eğilir . 44omuzları düşük olurmuş .

45tavuğ ötiyo ya 46adāmıŐın ıapıya dōru 47ğidēse eyimiŐ iğerde dönēse eyi dēlmüş. 48öle yaparlāmıŐ eskī insanlā. 49kōpē de yālī ekmekē verilēmiş. 50uleyince bırakır ğidēmiş eyise kōtūse ğine ulurmuş .

51ğomŐula bilir sāte 52bārısın ölüyo babam_annem ğelin bağam bi çare bulam dersin. 53ğelirle feryat_idēsin. 54selā oğunur 55undan sona duyā kōlü 56yağın ğomŐulā ğine duyā da selālan da bilir .57benim bildiklēm bunlā .

58ölü öldükden sona böle yırt yırtıverile. 59böle çıkarmazlā sōkēle 60ğatılmadan soyam derle. 61ğatiliyu ya can çıkığtan sona . 62pıçağ ğorlā bi de 63kimse ğelmez soğmazlā . 64kedi soğmazlā 65başını beklēle. 66bıçā ŐiŐmesin di goyyula. 67kedi ğördün mü concoloz olumuŐ . 68ayaklanırmıŐ ölü . 69kedi hiç soğmazla .

70allah sabırlığ vēsin derlē heb baŐımızı ğelcak bi ğün olcek bu derlē .71ğenŐse ah tüh derlē merak idēlē 72çolī çocī vāsa ālaŐırlā yaŐlısa allah sabırlığ

vēsın derlē. 73kırkında mevlüt okudurlā 74okudan vā 75kırkında yirmisinde yedisi
güninde okudiyular . 76işte gelene ziyafet idiyulā acaba bŭk ezabından kırtulur mu

77kimin dili çıktı mı dediķodu çok yaptıdı derlē.78gözleri belerirse herkezi
görüyodu her şe görüyodu vaktinde derlē çeksin derlē 79dili böle çıktı mı sene
bene dil uzadiyudu derlē 80hebimiz nēlen_ölcez allah biliyu da bilmiyom .

26

Anlatan : Kevser Demir**Öğrenim durumu : Yok****Yaş : 71****Derleme Yeri :Muratlı****Derlenen: a) Düğün b) Çeyiz c)Karışık**

1bilirim eme anladamam kı çocuk 2ne bilem be yavrum. 3ne diyverem ben
4evekten kızım ne bilem bizi bi şey bilmediği a kızım . 5bizi evekten keydirlēdi
kuşadirlēdi 6anadan babadan görku vardı kızım. 7hinci görku mu var bi şey yok
hayende. 8biz_utanrdık yavrum. 9ne bilem yavuklu görmezdiği . 10anamız babamız
nere verise ora gidēdiği yavrum . 11hindiğinlē gidē mi kızım . 12hindiğinlē gitmeyi.

-a-

13benim dūnüm na olcağ kızım. 14dedēne ikimiz evlendiği işte . 15tanımadım
16tanımam ma yakın gönşumuzdun hısım akrabamızdın . 17evekten yabancı er mi
gelidi . 18hindi yabancı er girer . 19tanırdık yavrum ya . 20güzel oldu benim
dūnüm güzel oldu kızım. 21evekden güzel_oludu dūnler. 22gelinlik dikdiridiği
keyēdiği 23yanlīmız_oludun nişanlīmız_oludun. 24oynādık kızım. 25harmandalı
oynādık sepetçi olunu oynādık 26hinci gāri oyunlar dindiri dindiri dindiri kızım
27hep dans yapılar .

-b-

28cēzimde bir...vādın kızım 29cēzim çok dēdin cēzim kızım.30koltuğ multuğ
hiçbi şe yok. 31bi sandık vādın. 32ya öle bilmezdiği kızım dantel hiç bilmezdiği

dantel bilmezdiġ ġızım .33hemen işte hiç yoktan iki yazma başımızda. 34haydi ġelin oluduġ. 35tarlaya orā ġidēdik yavrum oraġ biçēdik ġapa ġapalādıġ darıları harman düvedik saman ġekerdik. 36yā biz ne irezildiġ ġızım. 37hindi ne var ġarılar hanım hanım. 38biz ġoġ irezildiġ ġızım. 39öküzlēlen düven düvēdik bōle harman . 40dedeylen .ġötüne ġanaġ tutādıġ öküzlēn yā. 41hay ġidi ġızım ha . 42yavrum biz ġoġ ġoġ ġördük irezilliġ ġoġ .

-c-

(Kayınvalidenle anlaşabiliyor muydunuz?)

43ġaynanam da vardın ġaynanam varıdı ġızım . 44ġeġinirdik ġızım hiç hır ġur yapmadıġ . 45ġayınbabam da vādın ġaynanam da vādı . 46sekiS doġuz dene ġayınġım varıdın . 47bi eltim dimediler hiç birbirimize hiç dimedik . 48hindi üş dörd_eltiyiz baġ. 49biri bu biri orda biri aşşāda eltimizin. 50hiġ yapmāz öle birbirimize . 51ġuzeldin ġeġimimiz yavrum .

(Gelinlerinle geġinbiliyor musun?)

52benim ġelinin biri şakrandan ġızım. 53ġocası öldü. 54hindi ġene alayrım_ona yavrum .55patlamada ġazan patlamasında 56iki dene ġocū varıdı . 57biri melemende biri burada. 58hindi ġene bura oturdum da ona aġlaydım ġocūm. 59iġim yaralı yavrum_iġim yaralı. 60ġeġ ġitdi ġocūm benim. 61yavrum ġörmedi ġazan patlamasında ġitdi . 62işte iki dene ġocū ġaldı 63biri dörde ġidī biri ikiye ġidī üçe mi ġidi biri. 64sorma ġızım derdimi. 65ġoġ dertlīm. 66biri melemende oturī biri şakranda biri burada. 67alla acıların ġöstertmesin yavrum_unların zor . 68hamdolsun şükür . 69allah beterinden saġlasın . 70allah buġünlerimizi aratmasın yavrum zor . 71öle öle ġocūm işte bizim öyle 72iyi de ġelinlerimizi ...öle dimedim ġızım 73üġ

dene ğelin. 74ġelilerse ġeldiler ġelmezlēse yerinde durdulā . 75nāpalım yavrum
76canları saolsun. dede nenediz ġızım evin_ıçinde.

27

Anlatan : Ayşe Dağlı**Öğrenim Durumu : İlkokul****Yaş : 64****Derleme Yeri : Muratlı****Derlenen: a)Düğünü b)Kış hazırlıkları**

-a-

1benim dünüm dovālan oldu . 2benim dünüm dovāla oldu. 3aralı koye gittim dovālan. 4undan sona burā göşdük geldik geri orda durmadık. 5e dā ne diyem? 6bayramlar oynardık işte. 7gızlar bi eve birikirdi öle oynaşırlardı. 8hindi öle dēl ama. 9bizim zamanımızda öleydi.

-b-

(Kış hazırlığı neler yapardınız?)

10yimek_ işte tarana bulgur öle bi şeler. 11zebze hamırdana gış hazırlı salça bile yapmamıdı. 12zebze guruduruz salça hepsini yaparız. 13nout dedin gibi bakla hep öle hazırlımıyı yapadıq . 14hindi öle dēl ama. 15yapmıyoz hindi başka 16öle evelki gibi dēlki. 17evelden öle bi şeler yenirdi ilaşsızdı . 18hindi ilaşlı hep hastalık çok. 19şekerlīm ben

28

Anlatan : Sevil Genç**Öğrenim Durumu : Yok****Yaş : 60****Derleme Yeri : Kızıltepe****Derlenen: a) Hıdrellez b) Düğün**

-a-

1eskiden hıdrellezde hinci yapmadık, hıdrellez yapadık . 2orda bi ağaç var
3bēgır koyardık orā. 4şimdi yapmalar başka. 5evelden bizim gēşlīmizde orda
çıardık işte yemek yapadık orda. 6orlardan yirdik işte. 7e işte öle tā ne diyem. 8sen
bilisen bana diyive .

-b-

9işte dūn olur koy dūnleri. 10davul gelir. 11gelini bēgıre bindiriler. 12evellerden
bōle...yaparlardı, örtü. 13bēgıre bindirildi. 14biri dutardı bēgırin başını biri çekerdi.
biri de gelini dutardı. 15ōle ōle işte yavrum nāpalım. 16sālisi günden başlardı.
17bōle şē de yōdu. 18elektirik file yōdu. 19çıraya giderlerdi 20çıra yaarlardı bōle
meydana . 21onun üstüne bōle oynasirlardı. 22çıra ama bōle . 23bōle alektirik
yoğdu yā . 24çıranın şavkıında. 25ōle ōle işte yavrum. 26sālī günden gelidi davulu.
27üç gün çalardı. 28üçüncü gün biterdi. 29gelin binēdi bēgıre.30bunlādan azık
ufām gızım_ama benle aynı oldu dūnümüz. 31benim dūnde.... bindim ben de .
32hani bēgır . 33ōle işte üç günde bitti bizim dūnler. 34işte bōle çıraya giderlerdi.
maşalağ yaparlardı. 35bōle göca avlunun içine harladirlardı odunları birbirine.
36çırayı yakırlar_onun şavkıında bōle, ocağ yakırlar. 37onun şavkıında dönūr gelinler

gençler. 38o sırtımız başımız is olma mı de mi . 39indi bolsa oynamāz, oturmayız
 bile ore hani. 40vere belenī gelinler gençler o şavқта isin pasın . 41o bi o yana
 çevirir yel bi o yana çevirir. 42o elbiselerde eve gızım bōle atılır. 43gelin gelince
 ğāri sıralı dōrT duvarın dōrdü de o sapsarı asılı duvarda. 44hindi o asılı mı urā?
 45ōle öle ğeŞti gençlīmiz. 46bizim zamanımız öledi . 47sora elenk̄tiriklē ğeldi. 48tā
 çok sōra ğeldi kōlere alenk̄tirik. 49hindiĳi gençlerin şansı varmış ha . 50hindi ğene
 bi āşamda çalır ğene üŞ ğün olü dūnnē. 51bi āşamda çalır ertesi āşama bitir.
 52bizim zamanımızda öle bi şēler bile yōdu yavrum. 53keşkekler vurulur
 ğazannara yimeklē vurulur. 54ōle öle işte ğelen misāvirler keşkēnen şēnen
 arlanırdı. 55işte bu ğadan ne diyen yavrum .

56nenem bile anladırđı 57o zamannarda kırk ğün kırk ğece olurmuş dūnler
 nenemin zamanında. 58ōle anladırđardı. 59bi de ğāvurlar kıya basmış da dālara
 ğaçmışlar. 60dālarda bile dūn yapmışlar. 61çadırlarda kır kıllardan çadırlar kırmuşlar
 da çadırlarla durmuşlar da dūn yapmışlar. 62ōle dedi işte tā evelden nenem. 63sultan
 nene vādı . 64sultan nene ğelinin orda deve ğüdermiş evde dūn olurmuş .

(Senin düğünün nasıldı?)

65benim dūnde tam işte bōle ikincisi ğun benim beyim bi hasta oldu , şeye
 ğitti, hastāneye ğitti . 66bi ameliyat oldu. 67ben undan sōna tā ğeri ğaldı dūn
 68babam vermedi beni. 69ondan sōna tam dōrT ay sōna benim dūn yeniden oldu .
 70ğörsen acep benim başımdan ğeçen olayları. 71hep orā yaz Kıtaba nenenin şēleri
 olmuş de . 72işte bu ğadar 73işte babam vermedi beni . 74bunnar benim ğörümce
 oluru . 75ğelini ğötürelim didiler sōna hastaneden ğelince. 76olu mu öle dedi o,

babam da vermedi. 77dört ay sōna ōlan hastāneden ġeldi ameliyat oldu. 78mīdesi delinmiş. 79undan sōna dōrt ay sōra iyleşince yeniden bōle yeniden dūn oldu benim. 80yiniden evlendiġ iřte ġeldiġ 81allah nasibmiş ōle iřte . 82alnımın yazısı da ōle mi ġaderde ōle mi ġāri bilmērim. 83ōle oldu ġızım iřte. 84ne deyen yok başka bi řey diycaġ iřte .

29

Anlatan : Ümmühan Güleç**Öğrenim durumu : İlkokul****Yaş : 62****Derleme Yeri : Kızıltepe****Derlenen: a) Yörüklerin adetleri b)Hıdrellez c)Yemek tarifi d)Karışık e)Baklava tarifi f)Tahsili**

-a-

1yaylıya gider yörükler, yaylıya gider. 2işte geçİlerinne ,goyunlarına nēsinne gerēnne hava denişimi yaparlar. 3yaylada güz_esiri geri döner iner gelirler. 4u zamanda yaylaları bitmiş_olur. 5yenden başlarlar işte kış gelir .6kışın hayvannarı sayıy girer .7sayadan çıkarılar getiriler otlakıya götürüler. 8işte yayarlar vaqtini , getiriler gene bahara.

-b-

9haderellezde biz pek yapmeyiz .10unu şeler yapar türkmenler yapar. 11hinci başka şey bergamalılar da yapır da bizim yöremiz pek yapmaz unu. 12hani haderellezde.... keserler, 13oğlakdır şudur budur keserler hadirellezde. 14çıkā işte yapālar keserler olağ keserler, guzu keserler haderellez geldi deyelekten. 15biz pek öle hani yapmeyiz, hele biz hiç yapmıyız. 16bi haderellez günü bizim dāmad vādı, 17hem u zaman bayramıdı hem de haderellez günüydı .18u gün mefāt yaptı 19belki on yedi on sekiz senedir. 20hele u gün de biz de söylemesi ayıb biz de et almışdığ çarşıdan . 21hinci hatta hayatta pi ta hiç öle et almam hadrellez günü . 22ni keseriz ni alırız . 23işte bu gadar bilirim ben gızım bilmirim...

-c-

24yaparız . 25Biz hani tārneyi fazla böle ilaÇ yapmıyız .26hani öle insannar hani domata ğatar , şunu bunu sarımsağdır şudur budur ğatar_eme ben sāda yörtla yaparım . 27yörtla hemen sadece ğararın unu. 28beyas tārna ulur. 29sıvık ğararsam bi ğün ğünledirin, öle övelerim. 30işte o ğarmadana hem ğarar hem övelerim . 31öle yaparız. 32evel bulğur vurarlardı, bulğur ğaynadırlardı. 33hinci bulğuru kilyla alıyon . 34ben tā ilersini bilm̄irim nası oluyo.

-d-

35bunlara hani yardımcı olurum. 36ihtiyarları dutar ğaldırdım. 37nere ğidilecekse ünden ğiderl̄edim . 38hinci herkes selāmımı ğetir̄i . 39unutmamışlā beni . 40hinci buğün didi çok sana selam ğetdim didi.

41... herkesin kendine ğöre derdi var . 42siz nerelisiniz ğuzum? 43zeytindāndan beş altı yedi sekiS dene hacı arkadaşımız vādı . 44u şēler vardı üldü. 45rahmet_olsun āmed_ābi vardı çocukları yokdu. 46Unlar vardı o eminelere vardı . 47kocasının_adı eminenin neydi? 48üÇ ğardeşler vardı , üçü bir . 49bi de hoca vardı imam öldü ya. 50onun hanımı vardı meyrem. 51hebic̄i de çok_iyi . meyremlelan.

(Baklavayı ne zaman yaptınız?)

52şēden ıramazandan , ıramazandan u da emme şeyi vūduğ burda yenden firna soğuldu . 53ğelin burada berğamada oturiyi bizim. 54ıramazanda ğeld̄idi bunnar. 55uri yabdım ğönderdim duru . 56ğöttü müdü ğatıklamadan buraya ğeldilē . 57bizim burada ni yidiğ u yinmedi yenden...

-e-

(Baklavayı nasıl yapar mısınız?)

58Baklavayı da işte şē yaparız. 59içine yumurta gırar, azık şu kadar çok azık
soda gatarız , yört gatarız , undan ke gatarız . 60undan ke yazarız işte yukaya
61ceviz gırarız içine . 62cevizin içine hani az olursa başka şē de ilave edebiliriz .
63undan ke yazarız yukayı . 64teke yukanın üstüne ekeriz tozunu . 65teke yukanın
üstüne ekeriz . 66bu otuz yedi otuz sekiS yuka mı neydi. 67kırk yuka var .
68kendim meydan sinisi diriz biz_una. 69işte böyle unu yaparız. 70undan ke
sıcacıkkan tā öle yumşakkan katıqlarsan tā küzel oliyu. 71azık soudu mu azık
tutmak isti .

-f-

72okudum ben . 73beş sene okudum . 74ilkokul beşinci sınıftadım_eme çok
bilirdim er şeyi . 75u zamanlara büle fazla inceleme yokdu. 76 olan gız ayrılırdı
77öretmen dedi böyle ille bunu okutalım dedi ille. 78bi baş öğretmen gelidi,
müfettiş gelidi . 79bu çocu önsüz mü demiş. 80öretmen öteden gelince yüzünü
göldürmek_ için hep beni şire galdırdı . 81şir söyledirdi . 82bu çocuk demiş önküz
mü demiş . 83dıl demiş . 84ni demek istedin demiş. 85bunu alalım da okudalım
demek istirim demiş . 86dıl demiş . 87bām kız çocu okur mu dedi . 88okurduk dā
iyi oldu da

Anlatan : Yasemin Keskin

Öğrenim durumu : İlkokul

Yaş : 64

Derleme Yeri : Kızıltepe

Derlenen: a)Düğün b)Yemek tarifi

-a-

1ilk bu kına gecesi yaparlar cumartesi gün. 2gündüzü yemek yaparlar gelenlere yemek veriler. 3aşam kına gecesi yapālar. 4ertesi gün gene yemek veriler. 5elence olur işte. 6aşamına dün biter. 7bilmiyem . 8ben dā ne anladacam gızım. 9ben derin derin bilemem.10ha bizim dünler dümbelekli oludu . 11dümbelekli oludun davullu oludun . 12işte hep öle oldu . 13iki gün sürer. 14keşkeķ yapılır, nout aşı , pilav undan sōra tatlı, et yemē...15sizin orala bizim buranın pek bi ... yuk. 16benim halamlā orda ya ben de ondan bilidim .

-b-

17keşkeķ gızım gaynadirler bi güzel , bulgur gaynadirler . 18bu alınī beyaz bulgur būdey ya onu bi güzel gaynadirle . 19altına teneķe qorlar yanmasın dē . 20onu bi güzel gaynadirler. 21o bi güzel bişdi mi ondan sōna döverler bōle şēlen. 22şimdi makīne var_eme bizim zamanımızda heb bōle şēlen döverlerdi sopaylan . 23biz sopayı düzenledik hep öle onla dövēdik . 24bi sāt yarım sāt bōle beş_altı kişi devamlı döverdi. 25keşkeķ öle yapilir . 26işte ne bilem başka tā ne sorcan? 27bilmim işte .

Anlatan : Fahriye Kılıç

Öğrenim Durumu : İlkokul

Yaş : 60

Derleme Yeri : Kızıltepe

Derlenen: Karışık

1işte òle yòmāya gídēdik bi şē yok yòmaya gídēdik 2yòmaylan adam olduğ. 3ya. başđa gızım işte bñle çifçilik orağ biçerdik . 4başđa ne derim a gızım , ne derim a yavrum.

5bayramlarda nāpalım gızım. 6işte odun satmaya bilene gídēdik, orağ biçedik, oray burā gídēdik işte .

7dünler mi? 8dünler nası olcağ . 9çengici qarıları çalar, dün òle olur gızım . 10dübek , dübeyi var āşamı va bin...ya . 11başđa bi şey yok . 12benim dünüm mü? 13benim dün göca ğarda oldu yā. 14noldunu bilemediğ...15ben başđa bilemem ğızcācım .

16hıdırelleS yapādık. 17bi tavuğ alırladı, ğuzu alırladı kēserlēdi gızım oturular yirlēdi. 18unu ğalan ateştan ney_onun_adiişte onun ocağtan atlādık .

19doğurduğ işte .20kilim doğuduğ gızım ùle topaçla doğuduğ Kilim . 21başđa bi şey yapmazdığ . 22pamık eğiridik çıkılığlan . 23başđa bi şey yapmazdığ .

(Okudun mu?)

24e bizim evelden oqumax yoqdu gızım burlada. 25vamiştir_eme evelden toktor bilene yoqtu gızım. 26bir iki toktorcuq vardı bergamada.27iki toktor başka bi şey yoqtu. 28yā iki toktor vardı bizim günlerimizde. 29yayan gelirdik bergamaya 30araba da yodu . 31evelden ya begir arabasınlan gelinirdi . 32insan sallan gelirdi a gızım yoqarlarıdan sallan . 33dörT comah üstüne qorlardı bole insana yā gızım . 34evelden zodu işler 35şinci her yaqa araba .

Anlatan : Gülten YAZICI

Öğrenim Durumu : İlkokul

Yaş : 48

Derleme Yeri : İncecikler

Derlenen: günlük işler

1dān başında nolur fakir insanda. 2bi yardım olusa oğutçan yardım olmassa .
3ille oğucen diye çocuk tutturdu. 4üniverseyi kazanabilise oğutçan kazanamassa da.....

5eskiden bene evelki anları ni bilem afedersin . 6kırk elli yaşındaki insan ni bilir? 7bilmiyom ben ğardeş. 8işte işe ğayda ğideriz . 9yōmēcīz hani iş bulursak işleriz .
10iş bulmasak oturiz hani. 11tarla olana arpa, buydey . 12şinci hayatlar bahalı oldūndan bi şē ekemiyoz . 13arpa , buydey ekerler, ni ekerler a ğardeşim . 14bilmiyom ben ğari evelki insannarı .15bizde ihtiyar dide var şurda bakım istiyo fençli. 16babam oldū için unnān evinden ğeliyom_ işte . 17beni ğetir beni ğötür diyo ğaldır beni ğopar beni diyo işte . 18şindi işte çocū oğula yolladım işte. 19bi ora ğidiyom bi o eve ğidiyom 20ōle vakit ğeçiriyom_ işte .

21evelden biz işte yōmeye ğideriz . 22tütün bulu tütün dikēdik sene bene .
23ekin ekēdik , orağ biçēdik 24işte dān başında unda da idāre olamazdik da kēndiğinimiz zorlan idāre olurduk. 25şimdi bir de çocuklar oğuycem dē da ben idāre olamiyom. 26yardım istiyom. 27ğidiyom verise aliyom vermese çocuk bāzı ğidiyo bāzı alıyo ta . 28işte böle hayatımızı böle ğeçiriyuz. 29allah rāzı olsun oğuycem diyo emme imķan oldū için böle avuç açacan dilencen çocūmu oğudem diye savaşçam .

33

Anlatan : Ali Karaca**Öğrenim Durumu :İlkokul****Yaş :73****Derleme Yeri :İncecikler****Derlenen: a) Türkü b)Türkü**

-a-

1erzurum dāları qarla duman
 2yok mu sende bi qurşun qalemi
 3yazayım Şu arzuhalimi
 4gönderem yare

5erzurum dāları kar_ oldu
 6içerimde yaralarım yaman_ oldu .
 7erzurum dāları duman_ oldu
 8içerimde yaralarım yaman_ oldu

-b-

1gökde yıldız yüz_ atmış
 2mevlam neler yaratmış
 3ağ ğerdanın_ altında
 4gül memeler yaratmış

5serğendeki siniler
 inim_ inim_ iniler
 7bene berdoş deyorlar
 her ğün berduş ğezerim

8gökde yıldız yüz_ atmış
 9mevlam bizi yaratmış
 10ağ ğerdanın_ altında
 gül memeler yaratmış .

11kara dut barmaq ğibi
 12al yanağ kaymaq ğibi
 13al yanağın qoynunda
 gül meme bardağ ğibi .

SÖZLÜK

-A-

aba	: abla (24/14)
abba	: abla (24/11)
acep	: acaba
acıķ	: azıcık (16/13)
ad-	: at- (25/46)
aĝ	: ak (1/24)
aĝrı	: aĝrı (18/5)
aĝşam	: akşam (3/150)
ahra	: ara (10/119)
arıla-	: aĝırla- (28/54)
aķcier	: akciĝer (3/3)
ā lā ālay	: aĝlaya aĝlaya (3/35)
ālaş-	: aĝlaş- (9/39)
allā	: Allah (10/165)
aldın	: altın (4/45)
aleķtirik	: elektrik (28/23)
alenķtirik	: elektrik (28/48)
amalayt	: ameliyat (3/175)
āmed	: Ahmet (29/45)
amelāt	: ameliyat (6/151)
anca	: ancak (6/134)

anğara	: Ankara (13/1)
āri	: ağrı (9/75)
āşam	: akşam (31/10)
aşşā	: aşıağı(22/74)
avrat	: kadın/eş
avta	: hafta (MDD)
ayıb	: ayıp (23/8)
aylā sızlā	: ağlaya sızlaya (3/36)
āz	: ağız (3/98)
azıķ	: azıcık

- B -

bā	: bağ (22/17)
babuç	: pabuç (22/65)
baķlavı	: baklava
bar-	: var-/git- (1/44)
bār-	: bağır- (21/8)
barabar	: beraber (3/76)
bārişa çığırışa	: bağırışa çığırışa (21/8)
başga	: başka (22/49)
bazar	: pazar(9/27)

beķ	: pek
belen-	: yat-
bene	: bana (6/93)
benzinnik	: benzinlik (9/29)
berabar	: beraber (4/31)
beri	: yakın (6/63)
beyas	: beyaz (29/28)
bi	: bir (29/49)
bilen	: bile / falan (20/19)
bilene	: bile / falan (31/25)
birader	: kardeş (13/14)
birē	: birer (3/172)
bis	: biz (23/2)
biş -	: biç- (14/3)
bişir-	: pişir-
boaz	: boğaz (6/33)
bōle	: böyle (20/5)
buçaķ	: bıçak (3/86)
buğdey	: buğday (22/55)
bunnar	: bunlar(23/55)
bura	: buraya (6/55)
buydey	: buğday(21/20)
buyu	: buraya

būk : büyük (22/31)

būle : böyle (24/10)

-C -

ceiz : çeyiz (19/27)

cenġi : çengi (16/50)

cerez : çerez (10/34)

cıbara : zayıf (6/129)

ciyer : ciğer (5/3)

cizme : çizme (1/53)

-Ç -

çamır : çamur

çapa : kazma (1/2)

çapıt : çaput (3/104)

çār- : çağır-

çeniz : çeyiz (21/6)

çēz : çeyiz (23/61)

çı- : çık- (28/5)

çıbıķ : çubuk

çıkılık : çıkırık (31/22)

çır- : çığır- (12/13)

çifçilik	: çiftçilik (21/23)
çocūm	: çocuğum (22/1)
çomah	: çomak (31/33)
çorab	: çorap (22/4)

-D-

dā	: daha(27/5)
daban	: taban (22/75)
dada	: bebek (10/66)
dail-	: dağıl- (9/17)
dağ-	: tak-(3/61)
dağan	: takan
dağı	: takı (3/60)
dağım	: takım (24/9)
dāmad	: damat (29/16)
damзақ	: damla (6/135)
dane	: tane (20/19)
daş	: taş (1/33)
dath	: tatlı (22/95)
deil	: değil (13/16)
deliğanlı	: delikanlı (21/8)
dene	: tane (22/24)

denişim	: değişim (29/2)
derd	: dert (9/20)
deyelekten	: diyerekten (29/14)
deyamlı	: devamlı (4/12)
di -	: de- (29/40)
dimiden	: demeden (19/1)
dīver-	: diyiver-(22/21)
diycák	: diyecek (28/84)
diyvir-	: diyiver- (22/36)
d ō -	: doğur- (6/110)
doğan-	: dokun- (1/33)
doğus	: dokuz (6/26)
doğuson	: doksan (12/4)
doğus	: dokuz (6/109)
doğuzan	: doksan (1/19)
d ō m	: doğum (3/82)
domata	: domates(4/16)
d ō r-	: doğur- (24/38)
doum	: doğum (1/36)
dova	: dua (27/1)
dōrd	: dōrt (23/5)
d ō ru	: doğru (25/46)
dud-	: tut- (23/6)

dudul-	: tutul-
dut-	: tut- (29/36)
dutan	: tutan (19/1)
dümbek	: darbuka
dümbelek	: darbuka (19/14)
dün	: düğün (27/1)
döv-	: döv-(26/35)
-E-	
ēce	: iyice (10/44)
edet	: adet(13/39)
ekil-	: ekil- (22/55)
ēlen-	: eğlen- (16/55)
ēlence	: eğlence (30/5)
elhemdülillah	: elhamdülillah (4/1)
eme	: ama (25/25)
emme	: ama (22/33)
ēşi	: ekşi (6/147)
eşşek	: eşek (10/5)
evekden	: evelden (26/21)
ever-	: evlendir- (6/51)
evekten	: evelden (26/4)
evlet	: evlat (19/1)

eyce	: iyice (10/45)
eyi	: iyi (25/1)
ezrail	: Azrail (25/22)

- F -

fasulle	: fasulye (7/6)
felan	: falan
file	: falan (28/18)
fur-	: vur-

- G -

ğaç-	: kaç- (6/62)
ğaç	: kaç (20/20)
ğadan	: kadar (20/17)
ğadar	: kadar (28/72)
ğader	: kader (28/82)
ğader	: kadar(4/25)
ğadın	: kadın (9/1)
ğadir	: kadir (10/99)
ğak-	: kalk- (16/26)
ğalp	: kalp (9/3)
ğaneviçe	: kaneviçe (22/10)

ġar-	: kar- (21/12)
ġar	: kar (31/13)
ġardeŝ	: kardeş (29/48)
ġarġa	: karga (25/6)
ġari	: artık (19/28)
ġarŝı	: karşı
ġaŝ-	: kaç- (23/4)
ġaŝık	: kaŝık (21/18)
ġat-	: kat- (21/18)
ġatık	: katık (29/56)
ġatır	: katır (6/39)
ġatmar	: katmer (22/83)
ġavġa	: kavga (23/41)
ġavıl	: yuva (10/118)
ġaybet-	: kaybet- (10/153)
ġayıŝ	: kayıŝ (22/68)
ġayınçı	: kayınço (23/7)
ġaynana	: kaynana (20/1)
ġaynbaba	: kayınbaba (20/8)
ġayrı	: artık (23/17)
ġayŝ	: kayıŝ (17/34)

ğayva	: kahve (5/2)
ğazağ	: kazak (22/12)
ğazan	: kazan (26/55)
ğazata	: gazete (MDD)
ğeçi	: keçi (23/33)
ğenşlik	: gençlik (28/5)
ğeycak	: giyecek (6/6)
ğeş-	: geç- (4/6)
ğey-	: giy- (22/68)
ğır	: kır/beyaz (25/25)
ğısçā zım	: kızcağızım (1/45)
ğış	: kış (23/39)
gız	: kız (20/19)
ğocaman	: kocaman (6/8)
ğoğu	: çocuk (6/118)
ğomşu	: komşu(20/8)
ğorğu	: korku (26/6)
ğoynağ	: gömlek (1/24)
ğoyun	: koyun (21/20)
ğötü-	: götür- (9/7)

gözel	: güzel (9/49)
gumar	: kumar (5/3)
gun	: gün (30/1)
gurban	: kurban (4/60)
guru	: kuru (22/90)
gunlük	: günlük (1/1)
guzu	: kuzu (29/14)
güve	: güvey (10/150)

-H -

haderellez	: hıdrellez (29/9)
hangısı	: hangisi (3/87)
has	: kaç (22/28)
hastā na	: hastane (4/8)
hayende	: hayalinde?(26/8)
hayle	: hala (2/12)
hayli	: hala (10/15)
havta	: hafta (19/7)
heb	: hep (21/8)
hepsi	: hepsi (22/57)
hidrelles	: hıdrellez (31/16)
hij	: hiç (13/22)
hinci	: şimdi (24/18)

hindi	: ŧimdi (19/32)
hu	: o (9/35)
hurul-	: vurul-(10/26)
hurulağal-	: vurulakal- (10/25)

-I -

iramazan	: ramazan(29/52)
-----------------	------------------

-İ -

ilac	: ilaç (29/25)
ilaş	: ilaç (20/18)
ilā n	: leğen (6/7)
ileşberlik	: rençberlik (21/23)
ille	: illa (22/95)
ine	: iğne (10/15)
irezil	: rezil (26/36)

-J -

-K -

qadan	: kadar (1/23)
kāq-	: kalk- (19/1)
qaqan	: kalkan (19/1)
qalb	: kalp (9/73)

ķayı	: ĝarı/ artık (20/11)
ķayı	: kağıt (10/124)
ķēf	: keyif (3/5)
ķel-	gel- (MDD)
ķeşķek	(19/9)
ķey-	: ĝiy- (22/74)
ķoķ	: çocuk , evlat (6/86)
ķoķu	: çocuk , evlat (6/17)
ķonturol	: kontrol (4/9)
ķoy	: köy (28/9)
ķoyvur-	: koyuver-(1/8)
ķüler	: köyler (28/48)
ķülü	: köylü (25/55)
ķöv	: köy (16/6)
ķurbet	: gurbet (10/117)
ķüzel	: güzel(29/70)

-L -

-M -

madda	: maddi (6/23)
mas	: masa (23/63)

mefat	: vefat (29/18)
mektub	: mektup (6/11)
mençere	: pencere (5/7)
merag	: merak (7/3)
mevlüt	: mevlit 25/73)
meyrem	: Meryem (29/50)
miyde	: mide (9/75)
motur	: motor (6/39)
muabbet	: muhabbet (13/47)

-N-

na	: ne (26/13)
nacağ	: balta (3/138)
nası	: nasıl (21/11)
nasib	: nasip (28/81)
nere	: nereye (9/18)
nene	: nine (28/56)
ni	: ne (22/58)
nīlen	: neyle (9/8)
nīş	: ne iş (13/37)
noud	: nohut(21/19)
nout	: nohut (27/13)

-O –

oğuz	: öküz (13/35)
okıstıra	: orkestra (19/12)
o lağ	: oğlak (29/14)
olan	: oğlan (19/8)
om beş	: on beş (6/103)
om bir	: on bir (6/50)
onnarı	: onları (22/5)
ora	: oraya (26/10)
ore	: oraya
otlağı	: otlak (29/7)
otus	: otuz (12/14)

-Ö –

ölelilen	: öylelikle (10/41)
önksüz	: öksüz (29/82)
öretmen	: öğretmen (3/169)
örgü	: örgü (22/9)
ösüz	: öksüz (22/41)
övelden	: evelden (19/2)

-P –

pamık	: pamuk (4/15)
pamık	: pamuk (31/22)

pekîy	: pek iyi (10/6)
pıçak	: bıçak (25/62)
pırçak	: burçak (21/19)
pi t̄a	: bir daha (29/21)
pislā n	: fesleğen (7/1)
-R -	
rā t	: rahat (6/35)
-S -	
sā	: sağ (4/7)
sabāla	: sabahleyin (21/12)
sābı	: sahibi (22/46)
sāda	: sadece (29/26)
salıvı-	: salıver- (6/96)
sālisi	: salı
saş-	: saç- (14/3)
sāt	: saat (30/24)
sāte	: zaten (25/51)
sekizen	: seksen (1/20)
seytin	: zeytin (4/17)
sīr	: sığır (2/12)
soan	: soğan (22/58)

soĝa : sonra (9/19)

sōna : sonra (6/51)

sonara : sonra (1/32)

sōra : sonra (23/6)

-Ş-

şait : şahit (25/36)

şavķ : ışık (28/24)

şeir : şehir (6/56)

şenlikli : şenlikli (21/2)

şinci : şimdi (31/35)

şindi : şimdi (22/7)

-T –

tā : daha (29/70)

taĝıvır- : takıver- (18/23)

tarana : tarhana (22/86)

tārna : tarhana (21/11)

televon : telefon (6/137)

tevçi : tefçi (24/17)

televoz : televizyon (16/28)

toktor : doktor (31/25)

toktur : doktor (9/72)

tōbe : tövbe(10/152)

türüst : dürüst (16/27)

-U –

u : o (29/4)

ul- : ol- (29/28)

ulaf : yulaf (22/55)

umus : omuz (MDD)

un : on (23/23)

undan : ondan (23/6)

undan ke : ondan sonra (29/59)

unla : onunla (23/3)

unları : onları (21/23)

unnar : onlar (22/27)

ur- : vur- (9/23)

ura : orası6/68)

urda : orada (23/14)

urlāda : oralarda (6/92)

-Ü –

üle : öyle (24/37)

ün : ön (29/37)

üş : üç (26/48)

üte : öte (6/62)

üvele- : ez- (21/16)

üzerlik (3/105)

-V -

vā-	: var- (9/20)
vē-	: ver- (25/13)
vere	: sürekli (28/40)
vistan	: fistan (24/24)

-Y -

yā	: yağ (25/3)
yālı	: yağlı (25/3)
yalınız	: yalnız (3/46)
yavız	: yavuz (9/64)
yavklı	: yavuklu / sevgili (23/22)
yavrucam	: yavrucağım (12/2)
yavuklu	: sevgili (20/4)
yaylı	: yayla (29/1)
yenden	: yeniden (29/5)
yicek	: yiyecek (22/87)
yidir-	: yedir- (25/4)
yiniden	: yeniden (28/80)
yoğarda	: yukarıda (25/36)
yoğar	: yukarı (31/32)
y ōma	: yevmiye (31/1)

yōrt	: yoğurt (29/26)
yōme	: yevmiye (4/11)
yörü-	: yürü- (9/18)
yuqa	: yufka (29/66)
yū-	: yıka- (6/6)
yüsüĳ	: yüzük(MDD)

-Z -

zafra	: safra (18/8)
zāte	: zaten (20/6)
zebilliĳ	: yoksulluk (22/53)
zebze	: sebze (27/11)
zelvi	: selvi (MDD)
zenāt	: zanaat (13/18)
zirāt	: ziyaret (4/58)

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan. (1995): *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, No:439, Ankara: Levent Ofset
- Arat, R.R. (19??): “*Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair*”, Makaleler, C.1, (Yayına Hazırlayan: O. Fikri Sertkaya), Ankara, TKAE Yayınları
- Banguoğlu T. (1990): *Türkçenin Grameri*, 3.baskı, Ankara, TDK Yayınları, No:528, TTK Basımevi
- Bayatlı, H. K. (1996): *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara, TDK Yayınları, No: 664, Bizim Büro Basımevi
- Bayraktar, F. S. (2000): *Kayseri Merkez İlçe Ağzı*, Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi
- Bozyiğit, A. E. (1998): *Ankara İli Ağzı*, Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları Dizisi / 58, Ankara: Tamer Matbaa
- Buran, A (1996): *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim(Hal) Ekleri*, Ankara: TDK Yayınları
- Caferoğlu, A. (1964):“*Anadolu ve Rumeli Ağzlar Ünlü Değişmeleri*” TDAY Belleten s.1 – 33
- _____ (1994): *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II*, TDK Yayınları, No: 587, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı
- Ercilasun, A. B. (1983): *Kars İli Ağzları*, Gazi Üniversitesi Yayınları
- Ergin M. (1998): *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Bayrak Yayınları

- Erten, M. (1994): *Diyarbakır Ağzı*, Ankara: TDK Yayınları
- Gemalmaz, E. (1995): *Erzurum İli Ağzları*, C. I. II. III. TDK Yayınları, No: 588, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- Gülensoy, T. (1988): *Kütahya ve Yöresi Ağzları*, TDK Yayınları, No: 536, Ankara
- Gülsevin, G. (2002): *Uşak İli Ağzları*, Ankara: TDK Yayınları,
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1992): *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- İlker, Ayşe (1997): *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Ankara: TDK Yayınları
- İslam Ansiklopedisi
- Kalay, E. (1998): *Edirne İli Ağzları*, TDK Yayınları, No: 694, Ankara, Yükseköğrenim Kurulu Matbaası
- Karahan, L. (1993): *Türkçede Söz Dizimi – Cümle Tahlilleri*, Ankara, Akçağ Yayınları, No:58, Burak Matbaası
- _____ (1996): *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, TDK Yayınları, No:630, Ankara: Aliç ofset Matbaacılık
- Korkmaz, Z. (1994): *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*, I.cilt, Ses Bilgisi, TDK Yayınları, No:582, Ankara, Ank. Ün. Basımevi

- _____ (1994): *Güneybatı Anadolu Ağızları*, TDK Yayınları, No: 583, Ankara, 2. Baskı
- Sümer, F. (1980): *Oğuzlar*, Ankara
- Türkyılmaz, Fatma (1999): *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, Ankara: TDK Yayınları
- Üstüner, Ahad (2000): *Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri*, Ankara: TDK Yayınları
- Yurt Ansiklopedisi